

**ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ**

Кафедра «Економіка та підприємництво»

**Приймук Ольга Романівна
Пацьора Ольга Володимирівна**

ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

**Методичні вказівки до вивчення курсу
для студентів напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства»
денної та заочної форм навчання**

Київ 2017

УДК 330.5(075.8)

Приймук О. Р., Пацьора О. В. Планування і контроль на підприємстві: Методичні вказівки до вивчення курсу для студентів напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» денної та заочної форм навчання / О. Р. Приймук, О. В. Пацьора – К.: Вид-во ДЕТУТ, 2017. – 116 с.

В методичних вказівках за кожною темою викладено методичні поради щодо вивчення теоретичного матеріалу. Для формування у студентів досвіду економічних розрахунків подані практичні завдання з прикладами розв'язання типових задач, а також питання для самостійної роботи студентів.

Методичні вказівки розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки та підприємництва (протокол № 12 від 18 березня 2015 року) та на засіданні методичної ради факультету економіки і менеджменту (протокол № 6 від 09 квітня 2015 року).

Призначені для студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Економіка підприємства» денної та заочної форм навчання.

Укладачі: *Приймук О. Р.*, к. е. н., доцент кафедри «Економіка та підприємництва»;

Пацьора О. В., ст. викл. кафедри «Економіка та підприємництво»

Рецензенти: *Гудкова В. П.*, д.е.н., проф. кафедри «Економіка та підприємництво» Державного економіко-технологічного університету транспорту;

Войтенко Т. О., к.е.н., доц. кафедри «Економіка і менеджмент» Київської академії водного транспорту ім. Гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

ЗМІСТ

Вступ.....	5
МОДУЛЬ 1. СИСТЕМНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЛАНУВАННЯ	6
Тема 1. СУТНІСТЬ ПЛАНУВАННЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	6
1.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	6
1.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	8
Тема 2. СИСТЕМА ПЛАНІВ ПІДПРИЄМСТВА	10
2.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	10
2.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	12
Тема 3. МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПЛАНУВАННЯ ЗБУТУ І КОНТРОЛЮ ПРОДУКЦІЇ	16
3.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	16
3.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	18
Тема 4. ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ	24
4.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	24
4.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	26
Тема 5. ОПЕРАТИВНО-КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ	33
5.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	33
5.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	35
МОДУЛЬ 2. ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	38
Тема 6. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА	38
6.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	38
6.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	39
Тема 7. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧОЮ ПОТУЖНІСТЮ	45
7.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	45
7.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	47
Тема 8. ПЕРСОНАЛ І ОПЛАТА ПРАЦІ	55
8.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	55
8.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	57
Тема 9. ВИРОБНИЧА ІНФРАСТРУКТУРА	69
9.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	69
9.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	71
Тема 10. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА	80
10.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	80
10.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	81
Тема 11. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ	87
11.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	87
11.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять.....	88

Тема 12. ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ ОНОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ	92
12.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	92
12.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять.....	93
Тема 13. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ РОЗВИТОК.....	97
13.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	97
13.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять.....	99
Тема 14. БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ.....	103
14.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми	103
14.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять.....	104
ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА НАУКОВИХ СТАТЕЙ	107
ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ.....	109
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	112
ПРАВИЛА ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ.....	113
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	114

ВСТУП

Важливість вивчення дисципліни «Планування і контроль на підприємстві» зумовлена сучасними умовами розвитку світового господарства та необхідністю інтеграції України, як самостійної держави, всвітове господарство. Планування і контроль як певна галузь науки в цілому й навчальна дисципліна «Планування і контроль на підприємстві» зокрема, базуються на пізнанні й свідомому використанні економічних законів і закономірностей функціонування та розвитку суспільного виробництва, загальних методах наукових досліджень. Саме виявлення конкретних форм прояву цих законів і закономірностей в господарській діяльності підприємств, вивчення та використання методології й методів наукового передбачення показників розвитку економічних систем, що притаманні плануванню, в практиці господарської діяльності є загальним предметом вивчення даної дисципліни.

У сучасній ринковій економіці важливою передумовою ефективного використання обмежених виробничих ресурсів і досягнення високих кінцевих результатів є планування діяльності підприємств. Особливістю діяльності професіоналів-економістів є вміння вдосконалювати наявні методики, розробляти нові алгоритми та творчо вирішувати складні нетипові завдання сьогодення. Це потребує високого рівня підготовки керівників підприємств, економістів.

Програма вивчення дисципліни «Планування і контроль на підприємстві» складена за структурно-логічною схемою та дає можливість завершити підготовку фахівця освітнього ступеня «бакалавр».

Предметом дисципліни «Планування і контроль на підприємстві» є процеси і методи планування на підприємстві.

Мета курсу полягає у висвітленні питань теорії та практики планування виробничо-господарської та соціально-економічної діяльності підприємств у ринкових умовах, формування у майбутніх спеціалістів системних знань та набуття навичок щодо засвоєння навчального матеріалу стосовно сучасних методів планування.

Основні завдання дисципліни полягають у:

- формуванні знань про сучасні вимоги до процесу планування на підприємстві, принципи та методи розробки планів господарської, економічної та соціальної діяльності;
- ознайомленні з передовим вітчизняним і зарубіжним досвідом у сфері планування;
- отриманні практичних навичок з проведення планових техніко-економічних розрахунків, розробці альтернативних планів;
- вмінні самостійного, творчого використання теоретичних знань у практичній сфері.

Призначення цього конспекту лекцій – надати студентам інформацію щодо вивчення дисципліни «Планування і контроль на підприємстві».

МОДУЛЬ 1. СИСТЕМНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЛАНУВАННЯ

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ ПЛАНУВАННЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Планування як наука. Предмет, об'єкти і методи дослідження.
2. Планування як функція управління підприємством.
3. Методи та інструменти планових розрахунків.

Основною метою вивчення цієї теми є систематизація загальних теоретичних уявлень про сутність планування.

Планування, як самостійна галузь знань, є сукупністю систематизованих знань щодо закономірностей формування та функціонування різних господарських систем.

Планування, як особлива сфера людської діяльності, – це процес складання плану діяльності підприємства на майбутній (плановий) період, передбачення контролю за його виконанням, коригування його у зв'язку зі зміною економічних і політичних обставин як на підприємстві, так і поза його межами.

Мета науки планування (планології) як складової економічної науки – описати, обґрунтувати та передбачити процес і явища дійсності, тобто дати теоретичне відображення дійсності.

Правильна оцінка при плануванні ступеня зрушення до кінцевих результатів сприяє обґрунтованому вибору не тільки найважливіших економічних цілей, а й необхідних засобів для їхнього здійснення у планованому періоді. Вибір цілей і засобів для їхнього здійснення тісно пов'язані і переплетені між собою. Поставлені цілі, з одного боку, впливають на наявних обмежень на вибір засобів для їхнього майбутнього здійснення. Разом із тим наявні ресурси і можливості теж впливають на вибір цілей, до яких варто прагнути.

При вивченні цієї теми слід звернути особливу увагу на те, що у процесі планування здійснюється альтернативний вибір. При цьому для кожного з варіантів існує обмеження щодо засобів його досягнення. Процес планування діяльності підприємств має значну кількість складових, серед яких: виробництво та реалізація продукції, її собівартість, забезпеченість трудовими, матеріальними та фінансовими ресурсами, фінансові результати та фінансовий стан підприємства, його інноваційно-інвестиційна діяльність.

Управління – це цілеспрямована координація суспільного виробництва (управління машинами, механізмами, людьми тощо). До основних функцій управління можна віднести: планування, організацію, мотивацію, контроль і регулювання, які необхідні для формування й досягнення цілей. У ринкових умовах вони мають бути як результативними, так і ефективними. Студент має погодитися з висновком, що виконання функцій управління, а особливо

планування, завжди було непростим завданням. Тенденції, що спостерігаються у останні роки, свідчать про фундаментальні і серйозні зміни в управлінні, на які слід звернути особливу увагу майбутньому фахівцю.

Студент повинен добре орієнтуватись у системі планових розрахунків. Виходячи з того, що студент вже має початкові знання про існуючі методи обчислення планових показників, при вивченні цієї теми слід виділити одну з класифікацій, що має принципове значення для процесів планування. Йдеться про поєднання методів обчислення у три узагальнюючі групи: екстраполяції, пофакторні та нормативні.

Оскільки на будь-якому підприємстві планування базується на неповних даних, навіть якщо на ньому чітко налагоджена система бухгалтерського та статистичного обліку, то постійно існує проблема стосовно того, що деякі аспекти функціонування економічної системи не підлягають оцінці, а залежать від зовнішнього середовища, яке характеризується мінливістю.

Питання для самоконтролю

1. Що таке планування? Обґрунтувати необхідність планування господарської діяльності підприємств.
2. У чому полягає методика планування? Дати загальну характеристику методиці планування.
3. Які методи наукових досліджень застосовуються в процесі планування?
4. Що таке альтернативний вибір у плануванні?
5. У чому полягає системний підхід та раціональний вибір планування?
6. Як відбувається процес планування з погляду здійснення управлінських функцій?
7. У чому полягає концепція контролінгу та яке місце в ній надається плануванню?
8. Які існують методи та інструменти планових розрахунків?
9. Якими є процедури планування за умов різного ступеня визначеності зовнішнього середовища?
10. Який основний недолік пробно-статистичного методу планування?

Теми рефератів

1. Національні особливості планування та їхнє використання у становленні нової системи господарювання.
2. Економічна раціональність і способи її досягнення.
3. Особиста культура сучасного плановика та його освітня підготовка.
4. Економічні організації майбутнього і планування їхньої діяльності.
5. Планування – наука чи форма реалізації політики.
6. Еволюція формального планування та її відображення у сьогоденній практиці.
7. Інформаційне суспільство і зміна парадигми планології.
8. Інкрементальне планування сьогодні – «нова хвиля».

Література

1. Бухалков М. И. Внутрифирменное планирование. – М.: Инфра-М., 1999. – 392 с.
2. Ильин А. И. Планирование на предприятии. В 2-х частях. Часть 1. Стратегическое планирование. – Минск: ООО «Мисанта», 1998. – 294 с.
3. Лебединский Н. П. Основы методологии планирования и автоматизации плановых расчетов. – М.: Экономика, 1989.

1.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання щодо сутності та змісту «планування», виявити розуміння сучасних методологічних підходів до планування господарської діяльності.

План

1. Підприємство як об'єкт планування.
2. Система планування на підприємстві.
3. Інформаційна та нормативна база планування.

Питання для закріплення матеріалу

1. У чому суть процесу планування? Обґрунтувати необхідність планування господарської діяльності підприємства.
2. Які нормативні акти України регулюють питання планування господарської діяльності підприємств?
3. У чому полягає методика планування? Дати загальну характеристику методичних підходів до планування.
4. Які методи наукових досліджень застосовуються в процесі планування?
5. Що таке альтернативний вибір у плануванні?
6. У чому полягає системний підхід та раціональний вибір у плануванні?
7. Що таке надійність та гнучкість плану, як вони досягаються?
8. Як відбувається процес планування з погляду здійснення управлінських функцій?
9. У чому полягає організаційна культура планування та які засоби її досягнення на підприємстві?
10. Що таке контролінг? Охарактеризуйте його роль і завдання.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Планування на підприємстві – це:

- а) наукове передбачення розвитку виробництва, пошук рішень, які забезпечать розвиток виробництва та його частин в оптимальному режимі;
- б) розробці та обґрунтуванні цілей, визначенні найкращих методів і способів їх досягнення при ефективному використанні всіх видів ресурсів і встановленні їх взаємодії;
- в) сфера людської діяльності, що є сукупністю систематизованих знань про закономірності формування і функціонування різних господарських систем;

г) сукупність теоретичних висновків, загальних закономірностей, наукових принципів розробки планів, їх обґрунтування та опис відповідно до сучасних вимог ринку, які перевірені практикою.

2. Об'єктом планування діяльності підприємств є:

- а) ресурси підприємства;
- б) виробництво і реалізація продукції, її собівартість, забезпеченість ресурсами підприємства, фінансові результати, фінансовий стан, інвестиційна діяльність;
- в) ресурси підприємства, а також виробництво і реалізація продукції, її собівартість, забезпеченість ресурсами підприємства, фінансові результати, фінансовий стан, інвестиційна діяльність;
- г) діяльність підприємства, серед напрямів якої можна виділити господарську, соціальну, екологічну.

3. Предметом планування діяльності підприємства є:

- а) ресурси підприємства, а також виробництво і реалізація продукції, її собівартість, забезпеченість ресурсами підприємства, фінансові результати, фінансовий стан, інвестиційна діяльність;
- б) виробництво і реалізація продукції, її собівартість, забезпеченість ресурсами підприємства, фінансові результати, фінансовий стан, інвестиційна діяльність;
- в) ресурси підприємства;
- г) сукупність теоретичних висновків, загальних закономірностей, наукових принципів розробки планів, їх обґрунтування та опис відповідно до сучасних вимог ринку, які перевірені практикою.

4. Функція управління, завданням якої є наукове передбачення розвитку виробництва, а також пошук рішень, які забезпечать розвиток виробництва та його частин в оптимальному режимі, називається:

- а) плануванням;
- б) прогнозуванням;
- в) контролем;
- г) організацією.

5. Функція управління, завданням якої є створення та розвиток структури господарської системи, включає регламентацію окремих елементів процесу управління, називається:

- а) координуванням;
- б) прогнозуванням;
- в) контролем;
- г) організацією.

6. Функція управління, яка забезпечує необхідну узгодженість дій працівників підприємства, називається:

- а) координуванням;
- б) прогнозуванням;
- в) контролем;
- г) організацією.

7. До основних методів обчислення планових показників належить:

- а) системний, комплексний, конкретно-історичний;
- б) метод моделювання, експеримент, нормативний, пофакторний;
- в) нормативний, екстраполяційний, пофакторний;
- г) економіко-математичне моделювання, балансовий, матричний, пробно-статистичний.

8. Для визначення ступеня обґрунтованості планових показників використовують такі спеціальні методи:

- а) системний, комплексний, конкретно-історичний;
- б) метод моделювання, експеримент, нормативний, пофакторний;
- в) нормативний, екстраполяційний, пофакторний;
- г) економіко-математичне моделювання, балансовий, матричний, пробно-статистичний.

9. Сукупність систематизованих за певними ознаками даних, які використовуються для розроблення планів на різних рівнях управління підприємством, називається:

- а) інформаційною базою планування;
- б) нормою;
- в) звітами;
- г) показниками.

10. Гранично допустима абсолютна величина витрат певного ресурсу на виготовлення одиниці продукції встановленої якості в умовах виробництва у плановому періоді, називається:

- а) нормативом;
- б) нормою;
- в) витратою ресурсу;
- г) собівартістю одиниці продукції.

ТЕМА 2. СИСТЕМА ПЛАНІВ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Функціонування системи планування на підприємстві.
2. Різновиди планів та їх комплекси.
3. Зміст поточних планів та організація їх розробки.

Опанування матеріалом цієї теми спирається на системне уявлення про планування на підприємстві. Планування – це складний процес перетворення цілей підприємства в прогнози та плани; процес визначення пріоритетів, засобів і методів їх досягнення. Студенти мають орієнтуватися у тому, що власне система планування як система взагалі теж є предметом планування. Її побудова має відповідати цілій низці вимог, основними з яких є цілеспрямованість, цільність і повнота, інтегрованість за змістом і у часі, гнучкість, ефективність. Цілі вищого порядку є основою для формування всіх інших розділів загального плану або часткових планів.

Процес планування на підприємстві складається із таких етапів:

- визначення цілей планування (вони стають вирішальними при виборі форми й методів планування);
- аналіз проблеми (на цьому етапі визначається вихідна ситуація на момент складання плану та формується кінцева ситуація);
- пошук альтернатив (серед можливих шляхів вирішення проблемної ситуації вибирається найкращий і розробляються необхідні дії);
- прогнозування (формується уява про розвиток ситуації);
- оцінка (проводяться оптимальні розрахунки для вибору найкращої альтернативи);
- прийняття планового рішення (вибирається й оформляється єдине планове рішення).

Студент повинен усвідомити, що для створення й ефективного функціонування системи планування на підприємстві потрібно створити певні передумови: організаційні, інформаційні та кадрові. Систематизуючи відомі студенту різновиди планів на підприємстві, слід зауважити, що в економічній науці та практиці спостерігається певна розбіжність підходів до змістового наповнення підсистем планування, назв окремих комплексів та різновидів планів. Найпоширенішим є такий підхід, який дозволяє відрізнити комплекси (підсистеми планів) за своїм змістом, завданнями та методами розробки.

Заведено, що поточний план складається на один рік. Саме за такий період відбуваються всі типові для життя підприємства події, вирівнюються сезонні коливання попиту. Згідно з чинним законодавством рік також є основним звітним періодом для підприємства.

Основним завданням поточного плану у загальній системі планування на підприємстві є чітке визначення всієї сукупності практичних засобів, необхідних для здійснення намічених стратегічним планом цілей, конкретизованих щодо певного планового періоду (року).

Студент має звернути увагу на те, що у сучасних умовах склад поточного плану, назви і змістове наповнення кожного з розділів, перелік показників визначається підприємством самостійно. При цьому найбільший вплив мають такі чинники: традиції економічної роботи; розміри підприємства; галузева приналежність; форма власності; система управлінського обліку.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність системи планування на підприємстві?

2. Основні принципи планування. В чому їхня суть?
4. Дайте класифікацію видів планування за тривалістю планового періоду і складіть їхню коротку характеристику.
5. Що таке стратегічний план підприємства? Які завдання він вирішує?
6. Що є змістом поточного планування, основні завдання поточного плану?
7. Які основні розділи поточного плану?
8. У чому відмінність між стратегічним та поточним плануванням?
9. Особливості планування в ринкових умовах.
10. Оперативне планування на підприємстві, які завдання воно вирішує?

Теми рефератів

1. Досвід вітчизняних підприємств у здійсненні поточного планування своєї діяльності і можливості його використання в сучасних умовах.
2. Зарубіжний досвід побудови системи поточного планування (зміст, організаційні форми).
3. Сучасні інформаційні технології та внутрішньогосподарське планування.
4. «Індустріальна динаміка» Д. Форрестера як інформаційна модель підприємства і концепція планування.
5. Реінжиніринг бізнес-процесів і система планування на підприємстві.
6. Здатність до творчості як характеристика сучасного плановика.
7. Невизначеність завдань плановика на підприємстві: причини виникнення і шляхи зменшення.
8. Взаємозалежність культури ведення бізнесу і культури планової роботи.

Література

1. *Экономика предприятия*: Пер. с нем. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 928 с.
2. *Алексеева М. М.* Планирование деятельности фирмы. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 248 с.
3. *Горемыкин В. А., Бугулов Э. Р., Богомолов А. Ю.* Планирование на предприятии: Учебник. – Издание 2-е, стереотипное. – М.: Информационно-издательский дом «Филинъ», Рилант, 2000. – 328 с.
4. *Ильин А. И.* Планирование на предприятии: Учеб. пособие. В 2 ч. Ч. 1. Стратегическое планирование. – Мн.: ООО «Мисанта», 1998. – 296 с.

2.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання щодо змісту, особливостей та взаємозв'язку системи планів підприємства, виявити розуміння методів та інструментарію розробки планів.

План

1. Види планування залежно від тривалості планового періоду.
2. Стратегічне планування на підприємстві.
3. Тактичні плани та їх основні розділи.
4. Інформаційна база планування.

Питання для закріплення матеріалу

1. Що таке система планів підприємства і яке коло проблем вона вирішує?
2. Дати класифікацію видів планування за тривалістю планового періоду і скласти їхню коротку характеристику.
3. Які завдання вирішуються на стратегічному і поточному рівні планування?
4. У чому суть оперативного рівня планування?
5. Дати характеристику техніко-економічного планування і кола питань, які воно вирішує.
6. У чому відмінність між стратегічним і поточним плануванням?
7. Що входить до складу вихідної, проміжної та результативної інформації?
8. Що таке норми та нормативи і в чому полягає їхня відмінність?
9. Якими методами встановлюються планові норми і нормативи? В чому суть науково-обґрунтованих норм і їхнє значення у плануванні?
10. Який загальний порядок розробки планів підприємства і його основні етапи?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Комплексна характеристика розвитку підприємства, що передбачає цілі, шляхи і способи їх досягнення, а також збалансоване використання і взаємодію ресурсів, називається:

- а) системою планування на підприємстві;
- б) планом підприємства;
- в) контролем діяльності підприємства;
- г) прогнозом розвитку підприємства.

2. За критерієм обов'язковості планових завдань плани підприємства поділяються на:

- а) поточні та стратегічні;
- б) поточні й оперативно-календарні;
- в) директивні та індикативні;
- г) короткострокові, середньострокові, довгострокові.

3. Плани, які охоплюють період від 5 до 20 років, називаються:

- а) короткострокові;
- б) довгострокові;
- в) середньострокові;
- г) поточні.

4. Плани, в яких на підставі поставлених цілей визначаються обсяги і структура виробничої програми підприємства, а також структура і обсяги потенціалу підприємства, необхідних для виробництва і реалізації продукції, називаються:

- а) поточними;

- б) оперативно-календарними;
- в) стратегічними;
- г) зведеними.

5. Поточне планування – це:

- а) визначення обсягів і структури виробничої програми підприємства на довгострокову перспективу, а також структури і обсягів потенціалу підприємства, необхідних для виробництва і реалізації продукції;
- б) визначення на короткостроковий період виробничої програми, на основі заданого потенціалу та системи управління;
- в) конкретизації показників поточного плану з метою організації планомірної та ритмічної роботи підприємства і його структурних підрозділів;
- г) визначення сукупних фінансово-економічних результатів діяльності підприємства та фінансове планування.

6. Метою стратегічного планування є:

- а) забезпечення створення нового або модернізації діючого виробництва товарів, або надання послуг;
- б) ув'язка всіх елементи підприємства в єдиний виробничий організм, включаючи технічну підготовку, виробництво, матеріально-технічне забезпечення, створення і підтримку необхідних запасів матеріальних ресурсів, збут продукції за виробничими підрозділами і в часі;
- в) постановка цілей і завдань для функціональній сфері діяльності підприємства, а також засобів їх досягнення;
- г) створення потенціалу для розвитку підприємства в умовах динамічної зміни зовнішнього середовища, що породжує невизначеність перспективи.

7. Метою поточного планування є

- а) забезпечення створення нового або модернізації діючого виробництва товарів, або надання послуг;
- б) ув'язка всіх елементів підприємства в єдиний виробничий організм, включаючи технічну підготовку, виробництво, матеріально-технічне забезпечення, створення і підтримку необхідних запасів матеріальних ресурсів, збут продукції за виробничими підрозділами і в часі;
- в) постановка цілей і завдань для функціональної сфери діяльності підприємства, а також засобів їх досягнення;
- г) створення потенціалу для розвитку підприємства в умовах динамічної зміни зовнішнього середовища, що породжує невизначеність перспективи.

8. Метою зведеного планування є:

- а) забезпечення створення нового або модернізації діючого виробництва товарів, або надання послуг;
- б) ув'язка всіх елементів підприємства в єдиний виробничий організм, включаючи технічну підготовку, виробництво, матеріально-технічне

забезпечення, створення і підтримку необхідних запасів матеріальних ресурсів, збут продукції за виробничими підрозділами і в часі;

в) постановка цілей і завдань для функціональної сфери діяльності підприємства, а також засобів їх досягнення;

г) створення потенціалу для розвитку підприємства в умовах динамічної зміни зовнішнього середовища, що породжує невизначеність перспективи.

9. Принцип єдності у плановій діяльності передбачає:

а) узгодження планів окремих об'єктів між собою;

б) єдиний напрям розвитку всіх елементів планування, орієнтація всіх на загальні цілі;

в) здійснення планування в рамках встановленого циклу, безперервна заміна одного плану іншим;

г) зміна направленості у плануванні з виникненням непередбачуваних ситуацій, розробка альтернативних планів.

10. Принцип гнучкості у плановій діяльності передбачає:

а) узгодження планів окремих об'єктів між собою;

б) єдиний напрям розвитку всіх елементів планування, орієнтація всіх на загальні цілі;

в) здійснення планування в рамках встановленого циклу, безперервна заміна одного плану іншим;

г) зміна направленості у плануванні з виникненням непередбачуваних ситуацій, розробка альтернативних планів.

11. Принцип координації у плановій діяльності передбачає:

а) узгодження планів окремих об'єктів між собою;

б) єдиний напрям розвитку всіх елементів планування, орієнтація всіх на загальні цілі;

в) здійснення планування в рамках встановленого циклу, безперервна заміна одного плану іншим;

г) зміна направленості у плануванні з виникненням непередбачуваних ситуацій, розробка альтернативних планів.

12. Принцип безперервності у плановій діяльності передбачає:

а) узгодження планів окремих об'єктів між собою;

б) єдиний напрям розвитку всіх елементів планування, орієнтація всіх на загальні цілі;

в) здійснення планування в рамках встановленого циклу, безперервна заміна одного плану іншим;

г) зміна направленості у плануванні з виникненням непередбачуваних ситуацій, розробка альтернативних планів.

13. Розрізняють такі схеми організації процесу планування:

- а) розробка стратегічних, поточних, оперативно-календарних планів; реалізація планів;
- б) розробка стратегічних, поточних, оперативно-календарних планів; реалізація планів; контроль результатів планування;
- в) зверху-вниз, знизу-вверх, кругова;
- г) індикативна і директивна.

14. Розрізняють такі стадії планування:

- а) розробка стратегічних, поточних, оперативно-календарних планів; реалізація планів;
- б) індикативна і директивна;
- в) зверху-вниз, знизу-вверх, кругова;
- г) розробка стратегічних, поточних, оперативно-календарних планів; реалізація планів; контроль результатів планування.

Завдання щодо перевірки вмінь і навичок студентів

Розробка міні-проекту «Вибір організаційної форми системи планування на підприємстві».

Зміст роботи:

1.1. Підшукати за різноманітними джерелами і порівняти різні організаційні форми системи планування на підприємствах.

1.2. Розробити практичні рекомендації щодо їхнього використання на підприємствах різних масштабів виробництва, сфери діяльності, організаційної структури, форми власності тощо.

1.3. Продумати функціональні обов'язки для кожної ланки організаційної структури та окремих виконавців неспеціалізованих підрозділів, що займаються плануванням.

2. Зібрати й узагальнити інформацію щодо наявних програмних комп'ютерних продуктів, що можуть використовуватись у системі поточного планування підприємства. Виділити можливість продуктів, порівняти їх за співвідношенням ціна / якість.

ТЕМА 3. МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПЛАНУВАННЯ ЗБУТУ І КОНТРОЛЮ ПРОДУКЦІЇ

3.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Маркетингові дослідження.
2. Планування реклами.
3. Планування збуту продукції.

Підприємства використовують для свого функціонування різні типи ресурсів. Серед них одним з найцінніших є база знань. Потреба в точних і сучасних знаннях є очевидною, оскільки нині ринки є дуже динамічними

в результаті прискорення технічного розвитку, конкурентного тиску й постійного зростання сподівань і потреб споживачів. Крім цього, зміни породжуються різними чинниками зовнішнього середовища, більша частина яких не піддається контролю. Тож сьогодні підприємства діють у нестабільному та мінливому середовищі, а інформація про стан ринку швидко втрачає актуальність. Проблема загострюється ще й тим, що для завоювання нових чи хоча б для захисту існуючих позицій їм необхідно постійно пропонувати щось нове (розробляти нові стратегії, впроваджувати нові товари та послуги тощо).

Одна з основних цілей маркетингового дослідження – визначення ринкових можливостей підприємства. Перед тим, як обрати свій цільовий ринок, потрібно ретельно зважити й оцінити кожну з виявлених можливостей, правильно визначити величину ринку, потенціал його зростання, можливі прибутки й попит.

Студенту необхідно знати, що при плануванні збуту продукції потрібно: провести маркетингові дослідження; визначити етап життєвого циклу, на якому знаходиться кожний товар, що впливає на обсяг його збуту; визначити фактори і ступінь їхнього впливу на збут продукції підприємства.

При плануванні обсягів збуту продукції підприємство орієнтується на загальний попит на таку продукцію на ринку, але при цьому необхідно також з'ясувати, як впливають на попит різні фактори (детермінанти) попиту з метою збільшення збуту продукції. Після розгляду маркетингових досліджень слід звернути увагу на рекламу.

Ефективність реклами оцінюється з огляду на комунікаційну та збутову діяльність. Після розгляду реклами слід приділити увагу плануванню збуту продукції. План збуту продукції визначають, зважаючи на обсяг товарної продукції з урахуванням зміни нереалізованих залишків на початок і кінець розрахункового періоду.

Доцільно засвоїти, як проводиться розрахунок залишків нереалізованої продукції, готової та відвантаженої, але не сплаченої продукції. Після розрахунку всіх показників, із яких складається обсяг збуту, визначається план реалізації (збуту) продукції підприємства.

Залежно від ситуації та тенденції на ринку проводиться стимулювання збуту конкретних видів товарів за допомогою реклами, видачі премій покупцям, купонів зі знижкою ціни товару, конкурсів, конференцій та ін.

Питання для самоконтролю

1. Що таке маркетингові дослідження ринку? В чому їхня суть?
2. Охарактеризуйте життєвий цикл товару і залежність обсягу його збуту від етапів циклу.
3. Що таке комунікаційна політика, її цілі та інструменти?
4. Яке значення реклами у збільшенні збуту продукції, які види реклами ви знаєте?
5. Яку роль відіграє планування збуту продукції у системі планування діяльності підприємства?

6. Які показники характеризують план збуту продукції? Яка методика їхнього розрахунку?

Теми рефератів

1. Планування збуту продукції в системі маркетингової діяльності підприємства.

2. Методи стимулювання збуту продукції та їхня ефективність.

3. Виробничо-збутова політика підприємства за умов нестабільного зовнішнього середовища.

4. Планування збуту продукції в умовах постійної зміни ринкового середовища.

Література

1. *Немцов В. Д., Довгань Л. Є.* Стратегічний менеджмент: Навч. посіб. – К.: УВПК Екс об, 2001. – 560 с.

2. *Тарасюк Г. М., Шваб Л. І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

3.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань з теорії маркетингових досліджень та планування збуту і контролю продукції.

План

1. Види маркетингових досліджень.

2. Методи портфельного аналізу.

3. Складання плану збуту продукції.

4. Планування обсягу реалізації продукції.

Питання для закріплення матеріалу

1. Яку роль відіграє планування збуту продукції у системі планування діяльності підприємства?

2. Дайте визначення поняттю «план збуту продукції». Охарактеризуйте етапи розробки плану збуту.

3. Які чинники впливають на збут продукції?

4. Дайте визначення поняттю «комунікаційна політика». Назвіть її цілі та інструменти.

5. Поясніть значення реклами у збільшенні збуту продукції, які види реклами ви знаєте?

6. З якими найпоширенішими методами пов'язане складання кошторису на рекламні витрати?

7. З яких статей витрат можуть складатися щомісячні витрати на рекламу фірми виробника?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Збут товарів на ринку містить такі складові:

- а) маркетингові дослідження, визначення обсягу збуту, реклама;
- б) розподіл товару, організація руху готової продукції;
- в) проведення заходів із стимулювання збуту;
- г) визначення потреб споживачів, оцінка конкурентоспроможності підприємства.

2. План збуту продукції – це:

- а) план маркетингових досліджень, план виробництва продукції, план рекламної кампанії;
- б) обсяг продукції, який підприємство планує реалізувати у плановому році;
- в) обсяг продукції і послуг, який визначається попитом у процесі дослідження ринку й буде реалізований у плановому році, а також обґрунтовані рішення щодо товароруху;
- г) система заходів щодо стимулювання реалізації залишків готової продукції на складі у плановому періоді.

3. До завдань планування збуту не належать:

- а) визначення потреб споживачів; критична оцінка продукції підприємства, яка здійснюється з позицій споживача; оцінка конкуруючих виробів за показниками конкурентоспроможності;
- б) визначення оптимальної номенклатури; вивчення можливостей виробництва нових та модернізації виробів, що випускаються; прогнозування можливих обсягів продажу продукції, цін, собівартості та рентабельності;
- в) обґрунтування каналів розподілу; вибір транспортних засобів та оптимізація складування в процесі товароруху;
- г) обґрунтування плану продажу виробничою потужністю підприємства; визначення величини і джерел матеріальних ресурсів для забезпечення виробництва і реалізації продукції; визначення необхідної кількості збутового персоналу.

4. Систематичний процес збору, аналізу об'єктивної ринкової інформації, необхідної для вирішення конкретної ситуації, та розробка рекомендацій щодо продуктово-ринкової стратегії фірми – це:

- а) планування збуту продукції;
- б) планування виробництва продукції;
- в) маркетингові дослідження;
- г) контроль діяльності підприємства.

5. У розділі плану збуту «Дослідження кон'юнктури ринку» здійснюється:

- а) формування структури асортименту, планування освоєння нових товарів;

б) аналіз продажу за попередній період, сегментація ринку і вибір цільового ринку, прогноз розвитку ринку;

в) визначення обсягу продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках, обсягу реалізації комплектуючих власного виробництва, послуг виробничого характеру, встановлення нормативу запасу готової продукції;

г) вибір каналів розподілу та оптимальне їх поєднання, стимулювання каналів розподілу, визначення потреби в складських приміщеннях, в транспортних засобах, календарні плани підготовки товарів до постачання споживачу.

6. У розділі плану збуту «Планування асортименту» здійснюється:

а) формування структури асортименту, планування освоєння нових товарів;

б) аналіз продажу за попередній період, сегментація ринку і вибір цільового ринку, прогноз розвитку ринку;

в) визначення обсягу продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках, обсягу реалізації комплектуючих власного виробництва, послуг виробничого характеру, встановлення нормативу запасу готової продукції;

г) вибір каналів розподілу та оптимальне їх поєднання, стимулювання каналів розподілу, визначення потреби в складських приміщеннях, в транспортних засобах, календарні плани підготовки товарів до постачання споживачу.

7. У розділі плану збуту «План обсягу продажу» здійснюється:

а) розробка рекламної кампанії, стимулювання збуту, розробка бюджету реклами і визначення витрат на збут;

б) аналіз продажу за попередній період, сегментація ринку і вибір цільового ринку, прогноз розвитку ринку;

в) визначення обсягу продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках, обсягу реалізації комплектуючих власного виробництва, послуг виробничого характеру, встановлення нормативу запасу готової продукції;

г) вибір каналів розподілу та оптимальне їх поєднання, стимулювання каналів розподілу, визначення потреби в складських приміщеннях, в транспортних засобах, календарні плани підготовки товарів до постачання споживачу.

8. У розділі плану збуту «Програма розподілу і товароруху» здійснюється:

а) розробка рекламної кампанії, стимулювання збуту, розробка бюджету реклами і визначення витрат на збут;

б) аналіз продажу за попередній період, сегментація ринку і вибір цільового ринку, прогноз розвитку ринку;

в) визначення обсягу продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках, обсягу реалізації комплектуючих власного виробництва, послуг виробничого характеру, встановлення нормативу запасу готової продукції;

г) вибір каналів розподілу та оптимальне їх поєднання, стимулювання каналів розподілу, визначення потреби в складських приміщеннях, в транспортних засобах, календарні плани підготовки товарів до постачання споживачу.

9. У розділі плану збуту «Програма просування товарів: комунікація і стимулювання» здійснюється:

а) розробка рекламної кампанії, стимулювання збуту, розробка бюджету реклами і визначення витрат на збут;

б) аналіз продажу за попередній період, сегментація ринку і вибір цільового ринку, прогноз розвитку ринку;

в) визначення обсягу продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках, обсягу реалізації комплектуючих власного виробництва, послуг виробничого характеру, встановлення нормативу запасу готової продукції;

г) вибір каналів розподілу та оптимальне їх поєднання, стимулювання каналів розподілу, визначення потреби в складських приміщеннях, в транспортних засобах, календарні плани підготовки товарів до постачання споживачу.

10. Яким буде плановий обсяг реалізованої продукції, якщо підприємство планує виготовити 5000 тис. грн продукції, залишки готової нереалізованої продукції на складі на початок планового періоду становлять 200 тис. грн, а на кінець планується у розмірі 150 тис. грн, залишки відвантаженої, але не оплаченої продукції на початок року – 80 тис. грн, а на кінець року – 180 тис. грн?

а) 5100 тис. грн;

б) 4950 тис. грн;

в) 5050 тис. грн;

г) 4900 тис. грн.

11. Яким буде плановий обсяг реалізованої продукції, якщо підприємство планує виготовити 8000 тис. грн продукції, залишки готової нереалізованої продукції на складі на початок планового періоду становлять 400 тис. грн, а на кінець планується у розмірі 250 тис. грн, залишки незавершеного виробництва на початок року – 100 тис. грн, а на кінець року – 30 тис.грн.

а) 8150 тис. грн;

б) 8220 тис. грн;

в) 7850 тис. грн;

г) 7780 тис. грн.

12. Обсяг реалізованої продукції залежить від:

а) величини залишків готової продукції на складі;

б) величини залишків готової продукції на складі; залишків відвантаженої, але неоплаченої продукції;

в) величини залишків готової продукції на складі; залишків відвантаженої, але неоплаченої продукції; залишків незавершеного виробництва;

г) величини залишків готової продукції на складі; залишків відвантаженої, але неоплаченої продукції; величини товарної продукції.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача-приклад 1. Обчисліть план збуту продукції підприємства на підставі таких даних: у минулому році підприємство випустило 1000 виробів А та 3000 виробів Б; у плановому періоді збільшиться виробництво цих виробів на 10 %; ціна виробів складає, відповідно, 5 та 6 тис. грн. Крім того, буде виготовлено комплектуючих виробів на суму 2500 тис. грн, з них – на 1500 тис. грн – для сторонніх замовників. Залишки нереалізованої продукції на складі становитимуть на початок планового періоду 2 млн грн, на кінець – 0,5 млн грн.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі:

1. Необхідно визначити обсяг товарної продукції у плановому періоді. Для цього помножимо кількість продукції, що буде випущена у плановому періоді, на ціну:

Виріб А: $5000 \cdot 1100 = 5500$ тис. грн

Виріб Б: $6000 \cdot 3300 = 19800$ тис. грн

Комплектуючі: 1500 тис. грн

Обсяг товарної продукції (*ТП*) визначають за формулою:

$$ТП = \sum_i^n N_i C_i + P,$$

де N_i – випуск продукції i -го виду в натуральних одиницях;

C_i – гуртова ціна підприємства одиниці виробу i -го виду, грн;

n – кількість видів продукції, що виготовляється на підприємстві;

P – вартість робіт і послуг на сторону, грн.

$$ТП = 5500 + 19800 + 1500 = 26800 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначаємо плановий обсяг збуту продукції за формулою:

$$РП = ТП + НРП^н - НРП^к$$

$$РП = 26800 \text{ тис. грн} + 2000 \text{ тис. грн} - 500 \text{ тис. грн} = 28300 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь. План реалізованої продукції складає на 28300 тис. грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Підприємство на плановий рік мало портфель замовлень, що забезпечив йому збут 100 тис. од. продукції за ціною 3000 грн за од. Собівартість виробу наведена в табл. 1. У процесі остаточних уточнень виявилось, що обсяг продажу становить 70 % запланованої кількості виробів.

Менеджери підприємства знайшли замовника, який згоден купити 15 тис. од. за ціною 2400 грн. У цьому випадку підприємство-виробник мусить додатково витратити на конструкторську підготовку цієї партії виробів 2000 тис. грн.

Таблиця 1

Вихідні дані

Стаття затрат	Сума затрат	
	на одиницю, грн	на випуск, тис. грн
Матеріали	1000	
Оплата праці	1300	
Непрямі затрати:		
змінні	700	
постійні	-	13000
Усього	-	

На підставі наведених даних:

2.1. Порівняйте результати діяльності фірми за умов, якщо:

а) план збуту продукції становив би 100 % вихідного;

б) план збуту становив би 70 % вихідного;

в) при обсязі збуту на рівні 60 % запланованого та додатковому замовленні.

2.2. Зробіть висновки про доцільність прийняття додаткового замовлення.

Обґрунтуйте відповідь.

2.3. Результати обчислення подайте в табличному варіанті як порівняння трьох варіантів плану збуту.

Задача 2. Розрахувати плановий обсяг збуту та величину прибутку за такими даними: обсяг товарної продукції на плановий період складатиме – 820 млн грн; залишки нереалізованої продукції на початок планового періоду – 53 млн грн, на кінець планового періоду – 47 млн грн;затрати на 1 грн товарної продукції –10,82 грн.

Задача 3. Припустимо, що підприємство-монополіст прагне визначити обсяг виробництва та ціну реалізації своєї продукції, які забезпечували б йому максимальний прибуток. У табл. 2 наведені дані, що характеризують заплановані на наступний рік обсяг продажу і затрати на виробництво товару.

На підставі даних визначте:

3.1. Валову виручку та прибуток від збуту продукції (заповніть табл. 2).

3.2. На підставі зіставлення валових показників обчисліть ціну та обсяг реалізації, що дає можливість підприємству максимізувати прибуток.

3.3. Виконайте аналіз у графічному зображенні.

Валова виручка і прибуток

Ціна за одиницю, грн	Обсяг збуту, тис. од.	Валові затрати, тис. грн	Валова виручка, тис. грн	Прибуток, тис. грн
150	10	1000		
140	100	1500		
130	200	1900		
120	300	2225		
110	400	2500		
100	500	2750		
90	600	3025		
80	700	3350		
70	800	3800		
60	900	4400		
50	1000	5300		

Задача 4. Розрахувати план збуту продукції підприємства на підставі таких даних: у минулому році підприємство випустило 2050 виробів А та 5240 виробів Б; у плановому періоді збільшиться виробництво цих виробів на 12 %; ціна виробів складає, відповідно, 3550 та 7020 грн. Крім того, буде виготовлено комплектуючих виробів на суму 2700 тис. грн, з них – на 1970 тис. грн – для сторонніх замовників. Залишки нереалізованої продукції на складі становитимуть на початок планового періоду 6 млн грн, на кінець – 0,8 млн грн.

ТЕМА 4. ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ

4.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Виробнича програма підприємства, її зміст, календарний розподіл та оптимізація.
2. Планування обсягів виробництва продукції у вартісному виразі.

Важливим розділом поточного плану підприємства є виробнича програма (або план виробництва та реалізації продукції), яка визначає необхідний обсяг виробництва продукції у плановому періоді, що відповідає номенклатурою, асортиментом і якістю вимогам плану продажу; обумовлює завдання щодо введення в дію нових виробничих потужностей, потребу в матеріально-сировинних ресурсах, чисельності персоналу, транспорті тощо.

Основним завданням виробничої програми є максимальне задоволення потреб споживачів у високоякісній продукції, яка розробляється підприємствами при найкращому використанні їх ресурсів і отриманні максимального прибутку. Цей розділ поточного плану підприємства містить

номенклатурно-кількісне, а також вартісне завдання з виробництва продукції, виробничих послуг в асортименті при відповідній якості.

Насамперед слід з'ясувати, яку продукцію виробляти на підприємстві та в якій кількості. При цьому необхідно виходити з таких положень:

- 1) попиту на продукцію;
- 2) рівня та динаміки цін, наявності конкурентів і цін на їхню продукцію, тобто взагалі кон'юнктури ринку;
- 3) наявності виробничої потужності та площі, трудових і матеріальних ресурсів, а також, при необхідності – інвестиційних ресурсів.

Виробнича програма є важливим розділом, на підставі якого проводиться планування потреби матеріально-технічних, трудових, енергетичних ресурсів, розраховується собівартість, прибуток та інші фінансові показники.

Важливо усвідомити, що продукція, яка виробляється на підприємствах, відтворюється у натуральній і вартісній формах. Тому при плануванні виробничої програми підприємства розраховується обсяг виробництва у натуральних вимірниках і вартість обсягу виробництва продукції.

Обсяг продукції у вартісному вираженні на підприємствах різних галузей виробничої сфери визначається показниками товарної, валової, реалізованої та чистої продукції.

Питання для закріплення матеріалу

1. Що таке план виробництва продукції, його структура та показники?
2. Що таке виробнича програма, вимірники обсягу продукції?
3. Що таке номенклатура і асортимент продукції?
4. В чому суть оптимізації виробничої програми?
5. Що таке товарна, валова, реалізована та чиста продукція? Як розраховуються ці показники?
6. Як розраховується величина незавершеного виробництва та що до нього належить?

Теми рефератів

1. Виробничо-збутова політика підприємства за умов нестабільного зовнішнього середовища.
2. Визначення чистої продукції на підприємстві, мета і значення цього показника.
3. Особливості формування виробничої програми підприємства в ринкових умовах.
4. План виробництва продукції, його значення і показники.

Література

1. *Бухалков М.И.* Внутрифирменное планирование. – М.: Инфра-М., 1999.
2. *Горемыкин В.А. и др.* Планирование на предприятии: Учебник. – М., – 1999.

3. *Економіка підприємства: Підручник /За ред. С.Ф. Покропивного. – К.: Вид. «Хвиля-прес», 1995.*

4. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І. Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.*

4.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити і систематизувати знання про особливості планування виробництва продукції та розвинути практичні навички з розрахунку товарної, валової, чистої та реалізованої продукції підприємства в плановому періоді.

План

1. Послідовність розробки виробничої програми.
2. Планування обсягів виробництва продукції у натуральному і вартісному вираженні.
3. Планування товарної, валової, реалізованої та чистої продукції підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Що є основою планування і контролю виробництва продукції на сучасному підприємстві?
2. Що таке виробнича програма підприємства і які фактори її визначають?
3. Які вихідні дані потрібні для розробки річної виробничої програми підприємства і де їх узяти?
4. Що містить портфель замовлень підприємств? Який існує зв'язок між планом виробництва і портфелем замовлень?
5. Що таке державне замовлення та державний контракт і чи вигідні вони підприємству?
6. Які існують стратегії планування і контролю стратегії виробництва залежно від коливань попиту?
7. Пояснити суть оптимізації виробничої програми методами лінійного програмування.
8. Які показники містяться в річному плані виробництва? Як взаємодіє система планових показників?
9. В яких вимірниках можна виразити обсяг виробництва? Які вимірники існують на підприємстві?
10. Якими основними показниками характеризуються план виробництва?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Необхідний обсяг виробництва продукції у плановому періоді, який відповідає номенклатурою, асортиментом і якістю вимогам плану продажу – це:

- а) обсяг збуту;
- б) виробнича програма;

- в) товарна продукція;
- г) валова продукція.

2. Основне завдання виробничої програми

- а) визначення оптимальної номенклатури; вивчення можливостей виробництва нових та модернізації виробів, що випускаються; прогнозування можливих обсягів продажу продукції, цін, собівартості та рентабельності;
- б) прогнозування можливих обсягів продажу продукції, цін, собівартості та рентабельності;
- в) максимальне задоволення потреб споживачів у високоякісній продукції, виробництво якої забезпечує ефективне використання ресурсів та отримання максимального прибутку;
- г) оцінка конкурентоспроможності продукції.

3. План виробництва складається з таких розділів:

- а) дослідження ринку; прогноз обсягу продажу;
- б) план виробництва продукції; план збуту продукції;
- в) план виробництва у вартісному вимірі;
- г) план виробництва у натуральному вимірі, план виробництва у вартісному вимірі.

4. Вимірники плану виробництва продукції:

- а) натуральні, умовно-натуральні;
- б) натуральні, умовно-натуральні, вартісні, трудові;
- в) трудові;
- г) натуральні, умовно-натуральні, вартісні.

5. Виробнича програма, яка відповідає структурі ресурсів підприємства та забезпечує найкращі результати його діяльності за прийнятим критерієм, називається:

- а) оптимальною виробничою програмою;
- б) річною виробничою програмою;
- в) поточною виробничою програмою;
- г) стратегічною виробничою програмою.

6. Обсяг виробництва на плановий рік у натуральному вимірі визначається за показниками:

- а) обсягу товарної продукції, обсягу залишків нереалізованої продукції;
- б) обсягу поставок і залишків нереалізованої продукції;
- в) запасів готової продукції на складі та обсягу поставок;
- г) обсягу товарної продукції, обсягу залишків нереалізованої продукції, залишків незавершеного виробництва.

7. Запаси готової продукції на складі на кінець року визначаються:

- а) шляхом ділення середньодобового обсягу поставок на термін зберігання запасів готової продукції на складі;
- б) шляхом множення середньодобового обсягу поставок на термін зберігання запасів готової продукції на складі;
- в) шляхом множення середньодобового обсягу поставок на тривалість планового періоду;
- г) шляхом ділення середньодобового обсягу поставок на тривалість планового періоду.

8. До товарної продукції не включається:

- а) готові вироби (основна продукція), запасні частини, напівфабрикати свого виробництва й продукція допоміжних цехів, що поставляється на сторону; роботи промислового характеру, що виконані на сторону й для непромислових господарств свого підприємства;
- б) капітальний ремонт і модернізація устаткування, виконані робітниками підприємства; тара, яка не враховується в оптову ціну виробу;
- в) роботи промислового характеру, пов'язані з освоєнням і впровадженням нової техніки;
- г) послуги заводського транспорту; продукція непромислових господарств.

9. Вартість продукції підприємства, що буде випущена у плановому періоді й підготовлена до реалізації, – це:

- а) товарна продукція;
- б) валова продукція;
- в) чиста продукція;
- г) валовий оборот.

10. Вартість усієї промислової продукції незалежно від ступеня її готовності – це:

- а) товарна продукція;
- б) валова продукція;
- в) внутрішньозаводський оборот;
- г) валовий оборот.

11. Товарна продукція, яка відвантажена споживачеві, за яку надійшли кошти на розрахунковий рахунок підприємства-постачальника або мають надійти в зазначений термін – це:

- а) валовий оборот;
- б) валова продукція;
- в) внутрішньозаводський оборот;
- г) реалізована продукція.

12. Новостворена вартість на підприємстві – це:

- а) товарна продукція;

- б) валова продукція;
- в) чиста продукція;
- г) валовий оборот.

13. Обсяг валової продукції незалежно від того, де вона буде використана, у межах підприємства чи поза ним – це:

- а) товарна продукція;
- б) внутрішньозаводський оборот;
- в) чиста продукція;
- г) валовий оборот.

14. Вартість продукції й послуг, що використовуються в межах виробничих підрозділів підприємства, – це:

- а) товарна продукція;
- б) внутрішньозаводський оборот;
- в) чиста продукція;
- г) валовий оборот.

15. Показник реалізованої продукції застосовується:

- а) для розрахунку прибутку й аналізу виконання зобов'язань із постачання;
- б) для аналізу витрат на одну гривню товарної продукції, динаміки та структури виробництва, матеріаломісткості продукції;
- в) для розрахунку продуктивності праці, фондівіддачі;
- г) для визначення всього обороту виробничих підрозділів підприємства.

16. Товарна продукція застосовується

- а) для розрахунку прибутку й аналізу виконання зобов'язань із постачання;
- б) для аналізу витрат на одну гривню товарної продукції, динаміки та структури виробництва, матеріаломісткості продукції;
- в) для розрахунку продуктивності праці, фондівіддачі;
- г) для визначення всього обороту виробничих підрозділів підприємства.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача-приклад 1. Відповідно до укладених угод підприємство у плановому періоді повинно відвантажити споживачам 10 тис. виробів, направити у роздрібну торгівлю – 2 тис. виробів і створити 5-денний запас готової продукції до кінця року. Неминучі втрати від браку – 0,5 %.

Розрахувати план виробництва виробів на плановий рік, у тому числі у кварталному розрізі.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Запаси готової продукції розраховуються у календарних днях (365), розподіл виробничої програми здійснюється пропорційно до кількості робочих днів (254). I квартал – 61 день, II квартал – 60, III квартал – 67, IV квартал – 66 днів.

1. Визначимо, скільки підприємство повинно відпустити виробів без 5-денного запасу:

$$N_1 = 10000 + 2000 = 12000,$$

$$N_d = \frac{12000}{365} = 33 \text{ вироби.}$$

2. Визначимо, скільки підприємство повинно відпускати виробів з п'ятиденним запасом:

$$N_2 = 33 \cdot 5 = 165;$$

$$N_3 = 12000 + 165 = 12165 \text{ виробів.}$$

3. З врахуванням браку:

$$N_3 = 12165 \cdot 0,5\% = 61 \text{ виріб – брак;}$$

$$N_3 = 61 + 12165 = 12226 \text{ виробів.}$$

4. Визначимо, скільки виробів відпускається за один робочий день:

$$N_{\text{рлд}} = \frac{12226}{254} = 48,13 \text{ виробів.}$$

$$12226 : 254 = 48,13 \text{ виробів.}$$

5. Розрахуємо план виробництва виробів у квартальному розрізі:

$$\text{I квартал} = 61 \cdot 48,13 = 2936 \text{ виробів,}$$

$$\text{II квартал} = 60 \cdot 48,13 = 2888 \text{ виробів,}$$

$$\text{III квартал} = 67 \cdot 48,13 = 3225 \text{ виробів,}$$

$$\text{IV квартал} = 66 \cdot 48,13 = 3177 \text{ виробів.}$$

Відповідь. План виробництва виробів на плановий рік складає 12226 виробів. На I квартал 2936 виробів, на II квартал 2888 виробів, на III квартал 3225 виробів, на IV квартал 3177 виробів.

Задача-приклад 2. У плановому році підприємство планує випустити 1000 од. виробів А за ціною 500 грн за од. та 3000 од. виробів Б за ціною 600 грн за од. Крім того планується виготовити комплектуючих виробів на суму 2500 тис. грн, зокрема, для сторонніх замовників – на 1500 тис. грн, а також у плані передбачаються зміни залишків готової продукції на складі з 2000 тис. грн до 500 тис. грн.

Розрахувати план по товарній, валовій та реалізованій продукції.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі.

1. Визначимо план по товарній продукції за формулою:

$$ТП = \sum_1^n N_i \cdot Ц_i + P,$$

де: N_i – випуск продукції i -го виду в натуральних одиницях;

$Ц_i$ – гуртова ціна підприємства одиниці виробу i -го виду, грн;

n – кількість видів продукції, що виготовляється на підприємстві;

P – вартість робіт та послуг на сторону, грн.

$$ТП = 1000 \times 500 + 3000 \cdot 600 + 1500000 = 3800000 \text{ грн.}$$

2. Визначимо план по валовій продукції:

$$ВП = ТП + (I_n - I_k),$$

де I_n, I_k – вартість інструменту для власних потреб на початок і кінець планового періоду, грн.

$$ВП = 3800000 + 1000000 = 4800000 \text{ грн.}$$

3. Визначимо реалізовану продукцію:

$$РП = ТП + (Г_n - Г_k)$$

де $Г_n, Г_k$ – залишки готової нереалізованої продукції відповідно на початок і кінець планового року, грн.;

$$РП = 3800000 + (2000000 - 500000) = 5300000 \text{ грн.}$$

Відповідь. План по товарній продукції – 3,8 млн грн, валовій продукції – 4,8 млн грн та реалізованій продукції – 5,3 млн грн.

Задача-приклад 3. Собівартість продукції складає 160 тис. грн, а вартість матеріалів – 120 тис. грн. Розрахувати коефіцієнт незавершеного виробництва на підприємстві.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі.

1. Коефіцієнт незавершеного виробництва розраховується за формулою:

$$K_{\text{нз}} = 0,5 \cdot \frac{M + C}{C},$$

де M – вартість матеріалу, грн;

C – собівартість продукції, грн.

Тоді,

$$K_{\text{нз}} = 0,5 \cdot \frac{120+160}{160} = 0,875,$$

Відповідь. Коефіцієнт незавершеного виробництва на малому підприємстві складає 0,875, якщо собівартість продукції складає 160 тис. грн, а вартість матеріалів – 120 тис. грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Визначити товарну та валову продукцію. План виробництва на рік: автомобілів – 3500 од., двигунів – 3500 од., запасних частин – на суму 10 тис. грн, послуги виробничого характеру – 12 тис. грн, залишки незавершеного виробництва: на початок року – 150 тис. грн, очікувані на кінець року – 100 тис. грн.

Задача 2. Виробнича програма транспортного підприємства характеризується такими даними: готові вироби 30500 тис. грн, товари культурно-побутового призначення і господарського вжитку – 300 тис. грн, роботи промислового характеру і послуги, виконані на сторону – 350 тис. грн, вартість запчастин, відпущених на сторону – 180 тис. грн. Незавершене виробництво на початок року становило – 116 тис. грн, на кінець року – 122 тис. грн. Визначити обсяг валової продукції.

Задача 3. Визначити обсяг реалізованої продукції у вартісному вираженні, виходячи із таких даних: річний випуск продукції виробу А – 550 од., Б – 730 од., В – 600 од., Г – 400 од.; гуртова ціна за виріб А – 1000 грн, Б – 1800 грн, В – 1200 грн, Г – 900 грн; залишки готової продукції на початок планового року – 2530 тис. грн; вартість річної продукції, відвантаженої споживачеві, але не оплаченої ним у базовому періоді – 1700 тис. грн; залишки нереалізованої продукції на кінець року склали 4880 тис. грн.

Задача 4. Річним планом підприємства передбачено такий випуск продукції:

Виріб	Кількість, од.		Гуртова ціна, грн
	план	факт	
А	200	310	110
Б	1000	1250	102,5
В	450	300	109,2
Г	135	245	115,7

Визначити, на скільки відсотків виконано план у грошовому вираженні і за номенклатурою.

Задача 5. Визначити річний обсяг реалізованої продукції, якщо виробництво товарної продукції всього за рік 10000 м^3 , залишок нереалізованої продукції на початок року 500 м^3 , залишок нереалізованої продукції на кінець року 300 м^3 . Гуртова ціна підприємства за 1 м^3 продукції 123 грн.

Задача 6. Розрахувати коефіцієнт незавершеного виробництва на малому підприємстві, якщо собівартість продукції складає 160 тис. грн., а вартість матеріалів – 120 тис. грн.

Задача 7. У базовому періоді обсяг випуску валової продукції у порівняних гуртових цінах становить 800 млн грн, обсяг товарної продукції у діючих гуртових цінах підприємства 700 млн грн. У плановому періоді передбачається виготовити валової продукції на 840 млн грн, товарної – на 785,5 млн грн. Фактично було виготовлено: валової продукції – на 798,6 млн грн, товарної – на 790,3 млн грн. Передбачалось також, що в плановому періоді чисельність працюючих становитиме 1200 осіб, а фактично було зайнято 1286 осіб.

Визначити:

1. Виконання плану з виготовлення валової і товарної продукції.
2. Темпи зростання обсягу валової і товарної продукції та пояснити економічну суть, їх відмінності.
3. Вплив зміни чисельності працюючих і зростання продуктивності праці на виконання плану виробництва валової і товарної продукції.

ТЕМА 5. ОПЕРАТИВНО-КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ

5.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

- 5.1. Зміст і завдання оперативно-календарного планування.
- 5.2. Планування та оцінка рівня ритмічності виробництва продукції.
- 5.3. Особливості оперативно-календарного планування на підприємствах одиничного, серійного та масового типів виробництва.

Планування діяльності підприємства розподіляється на техніко-економічне й оперативно-календарне. Техніко-економічне планування охоплює розроблення планів: виробництва, розвитку техніки й економіки підприємства. У процесі техніко-економічного планування встановлюють обсяги виробництва продукції, виконують розрахунки необхідних ресурсів, розробляють заходи технічного й організаційного розвитку підприємства.

Розвитком і продовженням техніко-економічного планування є оперативно-календарне планування, завдання якого зводиться до забезпечення злагодженої роботи усіх підрозділів підприємства, рівномірного виконання плану виробництва продукції у встановленому обсязі й номенклатурі з найкращим використанням виробничих ресурсів. Роль оперативно-календарного планування полягає в подальшій конкретизації плану виробництва у вигляді

завдань у натуральній кількості на коротші відрізки часу й за конкретними виконавцями.

У процесі оперативно-календарного планування виконуються розрахунки та встановлюються: завдання цехам, виробничим дільницям і робочим місцям по випуску конкретних виробів, вузлів і заготовок; нормативи руху предметів праці у виробництві (нормативи запасів, розміри партій, періоди їх запуску-випуску та ін.); календарні графіки, якими встановлюється послідовність і терміни виготовлення продукції.

Основне завдання оперативно-календарного планування – забезпечення ритмічності виробництва. Необхідно розрізняти рівномірність і ритмічність виробництва.

Рівномірне виробництво – це виготовлення й випуск продукції відповідно до плану-графіка. Воно характерне для одиничного та дрібносерійного виробництва й досягається рівномірністю завантаження робочих місць. Рівномірність виробництва може забезпечуватися як ритмічним, так інеритмічним процесом виробництва.

Ритмічне виробництво – це виробництво за однакові проміжки часу однакового або рівномірно збільшеного обсягу продукції на всіх стадіях і операціях виробничого процесу. Воно характерне для підприємств великосерійного й масового типу виробництва та досягається строгим дотриманням такту потоку на основі повного погодження в роботі суміжних підрозділів.

Рівномірне, а тим більш ритмічне виробництво впливає на ефективність роботи підприємства та є результатом, а також умовою технічного й організаційного вдосконалення виробництва.

Усі елементи оперативно-календарного планування (системи, нормативи, планово-облікові одиниці, розрахунки руху предметів праці вчасі та просторі тощо) залежать від типу виробництва підприємства. Тому слід розрізняти особливості оперативно-календарного планування на підприємствах різних типів виробництва: одиничного, серійного та масового.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні завдання оперативно-календарного планування на підприємстві.

2. Поясніть сутність календарного планування.

3. Що таке диспетчерське регулювання в оперативно-календарному плануванні?

4. Охарактеризуйте міжцехове та внутрішньоцехове планування, їх зміст та основні завдання.

5. Охарактеризуйте систему оперативно-календарного планування, її основні види.

6. Які особливості оперативно-календарного планування в одиничному виробництві?

Теми рефератів

1. Особливості оперативно-календарного планування на різних типах виробництва.
2. Міжцехове та внутрішньоцехове планування, зміст та основи завдання.
3. Економічні наслідки нерівномірної та неритмічної роботи підприємства.

Література

1. *Бухалков М.И.* Внутрифирменное планирование. – М.: Инфра-М., 1999.
2. *Горемыкин В.А. и др.* Планирование на предприятии: Учебник. – М., – 1999.
3. *Економіка підприємства: Підручник /За ред. С.Ф.Покропивного.* – К.: Вид. Хвиля-прес, 1995.
5. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

5.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання про складові частини і зміст оперативних планів підприємства

План

1. Завдання оперативно-календарного планування.
2. Врахування ритмічності і рівномірності виробництва в процесі планування.
3. Оцінка рівномірності і ритмічності виробництва.
4. Особливості оперативно-календарного планування на підприємствах одиничного, серійного та масового виробництва.

Питання для закріплення матеріалу

1. Назвіть мету й завдання оперативно-календарного планування, поясніть його зміст.
2. Етапи, рівні й органи оперативно-календарного планування, їх характеристика та значення в забезпеченні ритмічного виробництва.
3. Який порядок формування виробничої програми у кварталному, місячному розрізах?
4. Назвіть основні показники рівномірного й ритмічного процесу виробництва та методи їх визначення.
5. Дайте визначення поняттям «об'ємного» й «календарного планування». Назвіть основні вихідні дані для розроблення оперативно-календарного плану.
6. Назвіть особливості оперативно-календарного планування в одиничному виробництві та порядок проходження замовлення на виготовлення виробів.
7. Охарактеризуйте системи й календарно-планові розрахунки в оперативно-календарному плануванні одиничного типу виробництва.

8. Назвіть особливості й головне завдання оперативно-календарного планування в серійному виробництві та в масовому типі виробництва.

9. Охарактеризуйте системи оперативно-календарного планування серійного та масового типу виробництва.

10. Які розрахунки виконують у процесі оперативно-календарного планування на підприємствах серійного типу виробництва?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Детальне розроблення планів підприємства для його підрозділів на короткий проміжок часу (декаду, добу, зміну) з поєднанням планових завдань для виробничих підрозділів з організацією їх виконання – це:

- а) календарне планування;
- б) поточне планування;
- в) стратегічне планування;
- г) оперативно-календарне планування.

2. Деталізація річної виробничої програми підприємства за строками запуску-випуску кожного виду продукції і за виконавцями – в основних виробничих підрозділах першого рівня (заводах виробничого об'єднання або цехах), а всередині – на виробничих дільницях та робочих місцях – це:

- а) календарне планування;
- б) поточне планування;
- в) стратегічне планування;
- г) оперативно-календарне планування.

3. Оперативно-календарне планування складається із:

- а) планів-графіків;
- б) календарного планування і диспетчерського регулювання;
- в) внутрішньоцехового планування і міжцехового планування;
- г) планово-облікових одиниць і планово-облікового періоду.

4. Процес, який забезпечує оперативне регулювання процесу виробництва шляхом систематичного обліку та контролю за виконанням змінно-добових завдань, поточної підготовки виробництва, оперативного усунення недоліків і відхилень, що виникають, – це:

- а) календарне планування;
- б) поточне планування;
- в) диспетчерське регулювання;
- г) оперативно-календарне планування.

5. Встановлення цехам взаємопов'язаних виробничих завдань, розроблених за даними виробничої програми підприємства і забезпечення узгодженості у роботі цехів при виконанні цієї програми, – це:

- а) внутрішньоцехове планування;
- б) планування роботи дільниць;

- в) диспетчерське регулювання;
- г) міжцехове планування.

6. Планування, спрямоване на розподіл номенклатури робіт, які задані календарним планом цеху між дільницями, і доведення планових завдань до кожної виробничої дільниці та робочого місця, – це:

- а) внутрішньоцехове планування;
- б) планування роботи дільниць;
- в) диспетчерське регулювання;
- г) міжцехове планування.

7. Формування плану виготовлення планово-облікових одиниць даного рівня для кожної виробничої дільниці на кожний планово-обліковий період – це:

- а) внутрішньоцехове планування;
- б) планування роботи дільниць;
- в) диспетчерське регулювання;
- г) міжцехове планування.

8. Сукупність робіт, яку розглядають як єдине ціле при оперативно-календарному плануванні, обліку, аналізі та оперативному регулюванні виробництва, називають:

- а) планово-обліковою одиницею;
- б) планово-обліковим періодом;
- в) товарною продукцією;
- г) валовою продукцією.

9. У сучасному виробництві розповсюджені такі системи оперативно-календарного планування:

- а) подетальна і покомплектна;
- б) подетальна, покомплектна, позамовна;
- в) за тактом випуску виробів, планування по запасах, планування на склад або ринок;
- г) подетальна, покомплектна, позамовна, за тактом випуску виробів, планування по запасах, планування на склад або ринок.

10. У серійному виробництві оперативно-календарне планування включає розрахунок показників:

- а) ритмічність і рівномірність виробництва;
- б) партію деталей, тривалість виробничого циклу;
- в) партію деталей, ритм виробництва, кількість запусків, тривалість виробничого циклу, норматив випередження;
- г) партію деталей, тривалість виробничого циклу, ритмічність і рівномірність виробництва.

11. Виробництво продукції відповідно до плану-графіка – це:

- а) ритмічність виробництва;
- б) рівномірність виробництва;
- в) тривалість виробничого циклу;
- г) ритм виробництва.

12. Виробництво у рівні проміжки часу однакового обсягу продукції на всіх стадіях виробничого процесу – це:

- а) ритмічність виробництва;
- б) рівномірність виробництва;
- в) тривалість виробничого циклу;
- г) ритм виробництва.

**МОДУЛЬ 2. ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ РЕСУРСНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

ТЕМА 6. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА

6.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Зміст планування МТЗ та послідовність його розробки.
2. Планування потреби в матеріальних ресурсах.
3. Запаси і регулювання їх розмірів.

Матеріально-технічне забезпечення на підприємстві виконує функції, пов'язані із закупівлею сировини, матеріалів, палива, енергії та обладнання, їхнім зберіганням та розподілом.

Обсяг завдань МТЗ поділяється на дві основні групи:

- 1) матеріальне забезпечення виробничого процесу шляхом надання необхідних товарів і послуг у потрібній кількості та належної якості, з додержанням вимог щодо часу та місця;
- 2) закупівля, складування та розподіл товарів, необхідних для економічної діяльності.

Розглядаючи систему планування МТЗ, потрібно з'ясувати зміст та послідовність розробки плану з МТЗ. Засвоївши порядок розробки плану з МТЗ потрібно вивчити методи розрахунку потреби в матеріалах.

Основні дані для визначення потреби – це погоджені з попитом пропозиції підприємства щодо виробництва товарів і послуг та норм витрат на їхнє виготовлення. Зверніть увагу на те, що потреба на основне виробництво полягає насамперед у потребі на виробництво готової продукції.

Засвоївши методи розрахунку потреби в матеріальних ресурсах, потрібно вивчити систему регулювання величини необхідних запасів матеріалів. Для цього необхідно розглянути сутність і класифікацію запасів.

Зрозумівши склад запасів, потрібно вивчити причини наявності запасів та систему регулювання їхньої величини. Потрібно звернути увагу на систему регулювання запасів. При нормуванні виробничих запасів враховують призначення та фактори, які визначають їхню величину. Для цього всі запаси умовно поділяють на поточні, страхові та підготовчі. Потрібно звернути увагу на те, що існують різні методи контролю за рівнем запасів МТР.

Контроль за величиною нормативного рівня запасу матеріальних ресурсів здійснюється за системою «максимум-мінімум»; за допомогою картотеки оперативного контролю забезпеченості виробництва, ЕОМ. На підставі результатів контролю вживаються необхідні заходи щодо регулювання рівня запасів.

Питання для самоконтролю

1. Завдання, зміст та порядок розробки плану з МТЗ.
2. Порядок розробки планів МТЗ на підприємстві.
3. Методи розрахунку потреби в матеріальних ресурсах.
4. Класифікація запасів матеріальних ресурсів.
5. Регулювання рівня запасів МТР.
6. Розрахунок потреби матеріалів для цехів.

Теми рефератів

1. Методика оптимізації запасів сировини та матеріалів.
2. Шляхи вдосконалення матеріального забезпечення підприємства.
3. Застосування електронно-обчислювальних засобів при плануванні матеріального забезпечення підприємств.
4. Джерела матеріально-технічного забезпечення підприємства у ринкових умовах.
5. Методи розрахунку потреби в матеріально-технічних ресурсах, що застосовуються в різних галузях виробництва.

Література

1. *Обеспечение материальными ресурсами и коммерческая деятельность предприятий* / Под ред. Весилюнина Ф. П. – Минск: Высш. шк. – 1991. – 270 с.
2. *Осипова Л. В., Синяева И. М. Основы коммерческой деятельности: Учебник.* – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 228 с.
3. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.
4. *Управління виробничою інфраструктурою: Навч. посібник* / За ред. Бєлова М. А. – К.: КНЕУ, 1997. – 207 с.

6.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити і систематизувати знання про теоретичні аспекти визначення потреби в матеріально-технічних ресурсах для забезпечення виконання виробничої програми.

План

1. Матеріальний баланс підприємства.
2. Планування запасів. Системи управління запасами.
3. Особливості визначення потреби цехів у матеріальних ресурсах в різних типах виробництва.

Питання для закріплення матеріалу

1. У чому полягає зміст і основні завдання плану матеріально-технічного забезпечення виробництва?
2. Який порядок розробки планів матеріально-технічного забезпечення виробництва на підприємстві?
3. Що є об'єктом нормування при розробці планів матеріально-технічного забезпечення.
4. Які існують методи обчислення потреби в основних і допоміжних матеріалах?
5. Яка роль виробничих запасів і які є їхні основні види?
6. У чому полягає система «максимум-мінімум» у плануванні та регулюванні запасів?
7. Що таке баланс матеріального забезпечення і які його складові.
8. Назвіть функції, які виконує матеріально-технічне забезпечення.
9. Які чинники впливають на потреби в матеріальних ресурсах?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Матеріально-технічне забезпечення – це:

- а) сукупність планово-розрахункових документів, в яких обґрунтовується потреба в засобах виробництва і визначаються джерела їх поповнення;
- б) процес прийняття та обґрунтування економічних рішень щодо забезпечення підприємства матеріальними ресурсами відповідно до запланованих обсягів виробництва продукції;
- в) процес забезпечення підприємства сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, готовими виробами, які необхідні для виробничого і невиробничого споживання, відповідно до визначених потреб та у певні терміни;
- г) оптимальна потреба підприємства в матеріальних ресурсах для здійснення виробничо-господарської і комерційної діяльності.

2. Планування матеріально-технічного забезпечення – це:

- а) сукупність планово-розрахункових документів, в яких обґрунтовується потреба в засобах виробництва і визначаються джерела їх поповнення;
- б) процес прийняття та обґрунтування економічних рішень щодо забезпечення підприємства матеріальними ресурсами відповідно до запланованих обсягів виробництва продукції;
- в) процес забезпечення підприємства сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, готовими виробами, які необхідні для виробничого і

невиробничого споживання, відповідно до визначених потреб та у певні терміни;

г) оптимальна потреба підприємства в матеріальних ресурсах для здійснення виробничо-господарської і комерційної діяльності.

3. План з матеріально-технічного забезпечення – це:

а) сукупність планово-розрахункових документів, в яких обґрунтовується потреба в засобах виробництва і визначаються джерела їх поповнення;

б) процес прийняття та обґрунтування економічних рішень щодо забезпечення підприємства матеріальними ресурсами відповідно до запланованих обсягів виробництва продукції;

в) процес забезпечення підприємства сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, готовими виробами, які необхідні для виробничого і невиробничого споживання, відповідно до визначених потреб та у певні терміни;

г) оптимальна потреба підприємства в матеріальних ресурсах для здійснення виробничо-господарської і комерційної діяльності.

4. Встановіть послідовність етапів матеріально-технічного забезпечення:

а) вибір постачальників, визначення потреби у матеріальних ресурсах, здійснення закупівлі матеріальних ресурсів, транспортування матеріальних ресурсів, забезпечення матеріальними ресурсами виробничих цехів, контроль поставок;

б) визначення потреби у матеріальних ресурсах, вибір постачальників, здійснення закупівлі матеріальних ресурсів, контроль поставок, транспортування матеріальних ресурсів, забезпечення матеріальними ресурсами виробничих цехів;

в) вибір постачальників, здійснення закупівлі матеріальних ресурсів, транспортування матеріальних ресурсів, визначення потреби у матеріальних ресурсах, контроль поставок, забезпечення матеріальними ресурсами виробничих цехів.

г) визначення потреби у матеріальних ресурсах, вибір постачальників, здійснення закупівлі матеріальних ресурсів, транспортування матеріальних ресурсів, контроль поставок, забезпечення матеріальними ресурсами виробничих цехів.

5. Потреба в матеріальних ресурсах для основного виробництва визначається за такими методами:

а) метод прямого рахунку; метод аналогії; за типовим представником;

б) метод прямого рахунку; метод аналогії; за типовим представником; метод динамічних коефіцієнтів;

в) метод прямого рахунку; за нормами обслуговування; метод динамічних коефіцієнтів;

г) за трудомісткістю виробничої програми; за нормою обслуговування; методом прямого рахунку; методом динамічних коефіцієнтів.

6. Сировина, матеріали, паливо, які знаходяться на складах підприємства і ще не вступили у процес виробництва – це:

- а) норма виробничого запасу;
- б) підготовчий запас;
- в) поточний запас;
- г) виробничі запаси.

7. Матеріальні ресурси, які мають бути на складі підприємства на час приймання, розвантаження, складування та підготовки до виробничого споживання складають окремий вид запасу, який називається:

- а) страховим запасом;
- б) підготовчим запасом;
- в) поточним запасом;
- г) виробничим запасом.

8. Запас матеріальних ресурсів, який забезпечує ритмічну роботу підприємства між двома черговими поставками, називається:

- а) страховим запасом;
- б) підготовчим запасом;
- в) поточним запасом;
- г) виробничим запасом.

9. Запас матеріальних ресурсів, який забезпечує ритмічну роботу підприємства у випадку перебоїв у матеріально-технічному забезпеченні, називається:

- а) страховим запасом;
- б) підготовчим запасом;
- в) поточним запасом;
- г) виробничим запасом.

10. Оптимальний розмір замовлення – це:

- а) матеріальні ресурси, які споживаються підприємством за один день;
- б) запас матеріальних ресурсів, який забезпечує ритмічну роботу підприємства між двома черговими поставками;
- в) матеріальні ресурси, що поставляються на підприємство за найнижчою ціною;
- г) кількість матеріальних ресурсів, що закуповується одноразово у постачальника, при якій сума витрат на замовлення і зберігання матеріалів є мінімальною.

Завдання щодо перевірки вмінь і навичок студентів

Задача-приклад 1. На плановий період підприємством укладено договори на поставку металу в обсязі 8 т, а середня вага виробу 0,85 кг. Коефіцієнт використання металу 0,72. 30 % відходів металу можуть повторно використовуватися у виробництві. На плановий період МП має доставити споживачам 7500 од. металовиробів.

Обґрунтувати виробничу програму малого підприємства з виробництва металовиробів з точки зору забезпеченості металом.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Норма витрат металу на один виріб обчислюється:

$$H_{el} = \frac{0,85}{0,72} = 1,18 \text{ кг}$$

Можливий випуск продукції з одержаного металу складає:

$$N = \frac{M_{заг}}{H_{el}} = \frac{8000}{1,18} = 6779 \text{ од.}$$

Величина відходів, які можуть повторно використовуватись у виробництві, становить:

$$Від = 8000 (1 - 0,72) \cdot 0,3 = 672 \text{ кг,}$$

тобто з них можна виготовити додатково:

$$N_{\partial} = \frac{672}{1,18} = 569 \text{ виробів}$$

Загальна кількість металовиробів, що може бути вироблена із даної кількості металу, становитиме:

$$N_3 = 6779 + 569 = 7348 \text{ шт.}$$

Для виконання виробничої програми в обсязі 7500 од. 8 т металу не вистачить, підприємству потрібно додатково придбати:

$$M_{\partial\partial} = (7500 - 7348) \cdot 1,18 = 179,36 \text{ кг металу.}$$

Відповідь. Для виконання виробничої програми підприємству необхідно 179,36 кг металу.

Задача-приклад 2. Протягом року буде виготовлено 1000 виробів, собівартість кожного з яких 183 грн. Тривалість циклу виготовлення 9 днів, на його початку

затрачається 405 грн. Обчислити норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві розраховується за формулою:

$$H_{нзв} = \frac{C_p \cdot T_{ц} \cdot K_{нз}}{360}.$$

Коефіцієнт наростання затрат $K_{нз}$ можна обчислити:

$$K_{нз} = \frac{C_o + 0,5C_n}{C_o + C_n} = \frac{405 + 0,5 \cdot 183}{405 + 183} = 0,84$$

$$H_{нзв} = \frac{1000 \cdot 183 \cdot 9 \cdot 0,84}{360} = 3843 \text{ грн.}$$

Відповідь. Норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві складає 3843 грн.

Задача-приклад 3. Період поставки 8 днів, а період зриву поставки 2 дні. Для забезпечення виконання денної програми слід використати 960 кг сталі, причому його втрати становлять 2 %. Протягом місяця завод працює 25 робочих днів. Визначити місячну потребу заводу в сталі, його середній і максимальний запас.

Розв'язання:

$$Z_{\min} = D \cdot T_{зрив.пост.} = 960 \cdot 1,02 \cdot 2 = 979,2 \cdot 2 = 1958,4 \text{ кг.}$$

$$Z_{\text{сер}} = Z_{\min} + 0,5 \cdot Z_{\text{ном}}.$$

$$Z_{\text{ном}} = D \cdot T_{\text{пост.}} = 979,2 \cdot 8 = 7833,6 \text{ кг.}$$

$$Z_{\text{сер}} = 1958,4 + 0,53 \cdot 7833,6 = 5875,2 \text{ кг.}$$

$$Z_{\max} = Z_{\min} + Z_{\text{ном}} = 1958,4 + 7833,6 = 9792 \text{ кг.}$$

Місячна потреба в сталі обчислюється:

$$M_{\text{заг}} = 979,2 \cdot 25 = 24480 \text{ кг} = 24 \text{ т } 480 \text{ кг.}$$

Відповідь: Місячна потреба в сталі становить 24 т 480 кг.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Визначити норму витрат матеріалів на 1 виріб, якщо середня вага виробу 2,1 кг; коефіцієнт використання матеріалу – 0,9.

Задача 2. Обрахувати виробничу програму малого підприємства із виробництва металовиробів, з точки зору забезпеченості металом, якщо на плановий період підприємством укладено договори на поставку металу в обсязі 9 т, а середня вага виробу – 0,75 кг. Коефіцієнт використання металу 0,71. 25 % відходів металу можуть повторно використовуватися у виробництві. На плановий період підприємство має доставити споживачам 7350 шт. металовиробів. Скільки потрібно підприємству додатково придбати металу?

Задача 3. Період поставки 11 днів, а період зриву поставки 3 дні. Для забезпечення виконання денної програми слід використати 975 кг металу, причому його втрати становлять 3 %. Протягом місяця металообробний комбінат працює 22 робочих дні. Визначити місячну потребу металообробного комбінату в металі, його середній і максимальний запас.

Задача 4. У звітному році підприємство запланувало виготовити товарної продукції на суму 110 тис. грн. Залишки нереалізованої продукції на складах на початок року склали 20 тис. грн. Фактично обсяг реалізації за рік зріс у порівнянні з плановим рівнем на 3,2 %. Середньорічні залишки нормованих оборотних засобів заплановані в розмірі 2 тис. грн, а фактично склали 1,7 тис. грн. Встановити суму абсолютного і відносного вивільнення оборотних засобів в результаті прискорення їх оборотності.

ТЕМА 7. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧОЮ ПОТУЖНІСТЮ

7.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Види виробничої потужності, чинники, що її визначають, послідовність розрахунків.
2. Визначення максимально можливого випуску продукції за наявної потужності.
3. Система показників виробничої потужності.

Студенти мають знати, що запроектована виробнича програма підприємства має пройти ресурсне обґрунтування, тобто визначення її забезпеченості виробничими потужностями, трудовими, матеріальними та інвестиційними ресурсами. Виробнича потужність визначається різними вимірниками: натуральними; умовно-натуральними; у багатомітенклатурних виробництвах – вартісним вимірником.

Існують такі види виробничої потужності підприємства: перспективна; проектна; поточна; резервна.

При визначенні виробничої потужності розраховують: виробничу потужність на початок періоду (вхідну), на кінець періоду (вихідну) та середньорічну виробничу потужність.

Необхідно звернути увагу, що при визначені виробничої потужності використовують календарний, режимний (номінальний) і ефективний (корисний) фонди часу.

Особлива увага повинна бути зосереджена на методиці розрахунку виробничої потужності, що залежить від характеру підприємств, цехів і рівня їхньої спеціалізації, якими визначається організаційний тип виробництва.

Розрахунки виробничої потужності використовуються для обґрунтування виробничої програми потужністю підприємства, а також для складання балансу, який відбиває зміни величини потужності протягом планового періоду і характеризує вихідну потужність.

При обґрунтуванні виробничої програми виробничою потужністю важливо мати інформацію про рівень її використання на підприємстві. Тому для оцінки реального стану її використання потрібна система показників, до яких належать: коефіцієнт використання проектної потужності; коефіцієнт використання діючої виробничої потужності; коефіцієнт нормативної величини потужності; коефіцієнт змінності роботи обладнання; коефіцієнт завантаження обладнання.

За такими показниками можна оцінити вплив факторів, які характеризують конструктивно-технологічні особливості продукції, що виготовляється, та досягнутий організаційно-технічний рівень виробництва, відображають наявні ресурси та їхнє використання в часі. Динаміка цих показників характеризує не тільки рівень використання виробничої потужності, а й резерви поліпшення її використання.

Питання для самоконтролю

1. Що мають на увазі під виробничою потужністю підприємства?
2. Які фактори визначають виробничу потужність підприємства?
3. Як обґрунтовується виробнича програма потужністю підприємства в ринкових умовах?
4. Які показники використання виробничої потужності існують та як вони розраховуються?
5. Які Ви знаєте шляхи поліпшення використання виробничої потужності?

Теми рефератів

1. Формування виробничої програми в ринкових умовах та її обґрунтування виробничою потужністю підприємства.
2. Шляхи поліпшення використання виробничої потужності підприємства.
3. Заміщення факторів виробництва та ліквідація диспропорцій виробничих підрозділів підприємства.
4. Характеристика основних шляхів поліпшення використання виробничої потужності.

Література

1. *Економіка підприємства*: Навч. посіб. // За ред. Покропивного С. Ф. – К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.

2. *Шваб Л.І.* Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.

3. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

7.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань про особливості планування виробничої потужності на підприємстві

План

1. Проектна, поточна та резервна виробнича потужність.
2. Послідовність планування виробничої потужності підприємства.
3. Стратегічне планування виробничої потужності.

Питання для закріплення матеріалу

1. Що розуміють під виробничою потужністю підприємства?
2. Які фактори визначають виробничу потужність підприємства?
3. Назвіть загальні методичні принципи визначення виробничої потужності різногалузевих підприємств.
4. Як розраховується виробнича потужність у однономенклатурному виробництві?
5. Як визначається виробнича потужність у серійному виробництві?
6. Як розраховується виробнича потужність у багатноменклатурному одиничному та дрібносерійному виробництві?
7. Обґрунтуйте вибір виробничої програми потужністю підприємства.
8. Які показники використання виробничої потужності існують, та як вони розраховуються?
9. Які Ви знаєте шляхи поліпшення використання виробничої потужності?
10. Назвіть алгоритм розрахунку балансу виробничої потужності.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Виробнича потужність підприємства – це:

- а) необхідний обсяг виробництва продукції у плановому періоді, який відповідає номенклатурою, асортиментом і якістю вимогам плану продажу;
- б) вартість всієї промислової продукції незалежно від ступеня її готовності;
- в) максимальна здатність підприємства випускати за певний період часу продукцію визначеного асортименту, технічного рівня і якості при повному завантаженні обладнання;
- г) обсяг продукції і послуг, який визначається попитом у процесі дослідження ринку й буде реалізований у плановому році.

2. Які із перелічених факторів впливають на збільшення обсягу продукції при визначенні виробничої потужності:

- а) кількість технологічного устаткування й виробничих площ; режим роботи підприємства;
- б) технічний рівень устаткування; підвищення якості сировини й матеріалів;
- в) впровадження прогресивної технології, підвищення кваліфікації робітників;
- г) рівень досконалості конструкції виробів, що виготовляються.

3. Які із перелічених факторів впливають на підвищення продуктивності технологічного устаткування при визначенні виробничої потужності:

- а) кількість технологічного устаткування й виробничих площ;
- б) рівень узгодженості продуктивності устаткування і пропускної спроможності різних робочих місць;
- в) режим роботи підприємства;
- г) підвищення якості сировини й матеріалів, впровадження прогресивної технології, підвищення кваліфікації робітників.

4. Виробнича потужність, яка відбиває очікувані зміни номенклатури продукції, технології й організації виробництва, закладені в плановому періоді, називається:

- а) проектна виробнича потужність;
- б) перспективна виробнича потужність;
- в) середньорічна виробнича потужність;
- г) діюча виробнича потужність.

5. Виробнича потужність, яка являє собою величину можливого випуску продукції умовної номенклатури в одиницю часу, задану при проектуванні чи реконструкції виробничої одиниці, називається:

- а) проектна виробнича потужність;
- б) перспективна виробнича потужність;
- в) середньорічна виробнича потужність;
- г) діюча виробнича потужність.

6. Виробнича потужність, яка показує його потенційну здатність виробити протягом календарного періоду максимально можливу кількість продукції, що передбачена планом, називається:

- а) проектна виробнича потужність;
- б) перспективна виробнича потужність;
- в) середньорічна виробнича потужність;
- г) діюча виробнича потужність.

7. Виробнича потужність визначається у таких одиницях виміру:

- а) натуральних та умовно-натуральних;
- б) натуральних і вартісних;

- в) натуральних, умовно-натуральних, трудових, вартісних;
- г) натуральних, умовно-натуральних, вартісних.

8. Вхідна потужність підприємства – 2300 од., у плановому році виводиться з дії виробнича потужність у розмірі 200 од., а вводиться в дію – 1500 од. Обчисліть вихідну виробничу потужність:

- а) 4000 од.;
- б) 3600 од.;
- в) 3150 од.;
- г) 3800 од.

9. Календарний фонд робочого часу обладнання – це:

- а) максимально можливий час роботи обладнання, який визначається кількістю календарних днів та кількістю годин роботи підприємства за добу;
- б) максимально можливий фонд роботи обладнання з врахуванням режиму роботи підприємства;
- в) максимально можливий час роботи обладнання при даному режимі роботи з урахуванням втрат часу на ремонт, налагодження і переналагодження обладнання протягом планового періоду;
- г) максимально можливий час роботи обладнання, який визначається кількістю календарних та святкових днів.

10. Номінальний фонд робочого часу обладнання – це:

- а) максимально можливий час роботи обладнання, який визначається кількістю календарних днів та кількістю годин роботи підприємства за добу;
- б) максимально можливий фонд роботи обладнання з врахуванням режиму роботи підприємства;
- в) максимально можливий час роботи обладнання при даному режимі роботи з урахуванням втрат часу на ремонт, налагодження і переналагодження обладнання протягом планового періоду;
- г) максимально можливий час роботи обладнання, який визначається кількістю календарних та святкових днів.

11. Плановий фонд робочого часу обладнання – це:

- а) максимально можливий час роботи обладнання, який визначається кількістю календарних днів та кількістю годин роботи підприємства за добу;
- б) максимально можливий фонд роботи обладнання з врахуванням режиму роботи підприємства;
- в) максимально можливий час роботи обладнання при даному режимі роботи з урахуванням втрат часу на ремонт, налагодження і переналагодження обладнання протягом планового періоду;
- г) максимально можливий час роботи обладнання, який визначається кількістю календарних та святкових днів.

12. Пропускна спроможність устаткування розраховується шляхом:

- а) множення годинної продуктивності устаткування на плановий фонд робочого часу всього устаткування;
- б) ділення годинної продуктивності устаткування на плановий фонд робочого часу всього устаткування;
- в) ділення пропускнуої спроможності устаткування на трудомісткість виробничої програми;
- г) множення планового фонду робочого часу на кількість устаткування в цеху.

13. Коефіцієнт завантаження устаткування розраховується шляхом:

- а) множення годинної продуктивності устаткування на плановий фонд робочого часу всього устаткування;
- б) ділення трудомісткості виробничої програми на пропускну спроможність устаткування;
- в) ділення пропускнуої спроможності устаткування на трудомісткість виробничої програми;
- г) множення планового фонду робочого часу на кількість устаткування в цеху.

14. Коефіцієнт інтенсивного завантаження устаткування визначається шляхом:

- а) ділення фактичного обсягу випуску продукції на встановлену норму виробітку;
- б) ділення фактичного обсягу випуску продукції на середньорічну виробничу потужність;
- в) фактичного часу роботи устаткування на плановий час роботи устаткування;
- г) планового часу роботи устаткування на фактичний час роботи устаткування.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача-приклад 1. Механічний завод виготовляє шестерні. Режим роботи цеху двозмінний, працює п'ять днів на тиждень. Розрахункова програма річного випуску шестерень 7000 од.

Визначити:

- ефективний фонд часу роботи устаткування по групах;
- пропускну спроможність устаткування кожної групи;
- ведучу групу устаткування;
- виробничу потужність цеху;
- коефіцієнт завантаження устаткування.

Дані для розрахунків

Показники	Верстати			
	зуборізні	свердлильні	токарні	шліфувальні
Кількість верстатів, од.	4	3	3	1
Норма часу на обробку одної шестерні за операціями, нормо-год.	2,5	2,5	1,5	0,5
Середній відсоток виконання норм	110	120	120	110
Витрати часу на ремонт устаткування у відсотках	7,0	5,0	6,0	7,0

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

1. Режимний фонд часу роботи одного верстата за рік визначається за формулою :

$$\Phi_P = [(D_k - D_c) \cdot t_z - D_{cn} \cdot t_{cn}] \cdot n_z,$$

д D_c – число вихідних і святкових днів у плановому періоді;

t_z – тривалість робочої зміни, годин;

D_{cn} – кількість передвихідних (передсвяткових) днів зі скороченою тривалістю робочої зміни;

t_{cn} – час, на який скорочена тривалість робочої зміни в передсвяткові і передвихідні дні, год.;

n_z – режим змінності роботи підприємства (1,2,3 зміни).

2. Визначаються:

- ефективний фонд часу роботи одного верстата за формулою:

$$\Phi_e = \Phi_P - (T_m + T_p) = \Phi_e \left(1 - \frac{t_n + t_p}{100}\right),$$

де T_p , t_p – витрати часу на ремонт даного обладнання, відповідно в годинах та у відсотках до режимного фонду;

T_m , t_n – витрати часу на налагодження, переналагодження обладнання відповідно в годинах та у відсотках до режимного фонду.

- пропускна спроможність – за формулою:

$$P_{спр} = \Phi_e \cdot PM,$$

де $P_{спр}$ – пропускна спроможність устаткування, верстато-годин;

PM – середньорічна кількість устаткування.

- трудомісткість розрахункової річної виробничої програми – за формулою:

$$T_N = \sum_{i=1}^n \left(\frac{(t_{шт-K_i} \cdot N_i)}{K_{в.н.}} \right),$$

де T_N – трудомісткість виробничої програми (години);

$t_{шт-K_i}$ – норма часу на виготовлення одиниці продукції (годин);

$K_{в.н.}$ – коефіцієнт виконання норм часу.

- коефіцієнт виробничої потужності – за формулою :

$$K_{потуж} = \frac{\Pi_{спр}}{T_N},$$

- результати розрахунків по групах устаткування зводяться у табл.

Результати розрахунків

Групи верстатів	К-ть верстатів	Ефективний фонд часу роботи одного верстата	Пропускна спроможність, верстато-годин	Трудомісткість річної програми з урахуванням коефіцієнта виконання норм, верстато-годин	Коефіцієнт виробничої потужності
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4 = 3 × 2</i>	<i>5</i>	<i>6 = 4 : 5</i>
Зуборізні	4	3863,2	15452,8	15909,1	<u>0,97</u>
Свердлильні	3	3946,3	11839	14583,3	0,81
Токарні	3	3904,8	11714,4	8750	1,34
Шліфувальні	2	3863,2	3863,2	3181,8	1,21

3. Ведучою групою у даному прикладі є група зуборізних верстатів, тому що і трудомісткість обробки однієї деталі, і кількість верстатів цієї групи більші за інших. Виробнича потужність цеху визначається за прийнятим коефіцієнтом потужності цієї групи устаткування (0,97):

$$\Pi = N \cdot K_{потуж}$$

4. Виробнича потужність цеху визначається таким чином:

$$\Pi = 7000 \times 0,97 = 6790 \text{ од.}$$

5. «Вузькими місцями» є свердлильна група верстатів. Можна запропонувати роботу одного верстата у третю зміну, тоді буде забезпечена обробка 6790 од. деталей на свердлильній операції. Токарна і шліфувальна групи верстатів мають більшу пропускну спроможність, тому пропонується завантажити їх обробкою інших деталей.

6. Коефіцієнт завантаження устаткування розраховується за формулою:

$$K_{з.у.} = \frac{T_N}{\Pi_{спр}}$$

і складає по групах устаткування:

Коефіцієнти завантаження

Зуборізна	1,03
Свердлильна	1,23
Токарна	0,75
Шліфувальна	0,83

Відповідь: Ефективний фонд часу роботи устаткування за групами складає: зуборізальні – 3863,2 год., свердлильні – 3946,3 год., токарні – 3904,8 год., шліфувальні – 3863,2 год., пропускна спроможність, верстато-годин: зуборізальні – 15452,8, свердлильні – 11839, токарні – 11714,4, шліфувальні – 11714,4; ведучу групу складає зуборізальні устаткування; виробнича потужність цеху дорівнює 6790 од.; коефіцієнт завантаження за групами устаткування: 1,03; 1,23, 0,75; 0,83 відповідно.

Задача-приклад 2. Корисна площа складальної ділянки становить 200 м², виріб займає площу 3,5 м²., робоча зона – 30% його площі. Тривалість виробничого циклу складання виробу – 12 змін, значення режимного фонду часу роботи ділянки визначити самостійно. Визначити виробничу потужність складальної ділянки.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

1. Режим роботи підприємства приймаємо у такому вигляді:

а) кількість робочих днів ($K_{р.д.}$) дорівнює 250 днів;

б) кількість змін у робочий день ($K_{зм}$) дорівнює 2. Тоді ефективний фонд часу розраховується за формулою:

$$\Phi_{еф.д} = K_{р.д.} \cdot K_{зм},$$

де $\Phi_{еф.д}$ – ефективний фонд часу використання площі ділянки (змін).

$$\Phi_{еф.д} = 250 \cdot 2 = 500.$$

2. Знайдемо площу, зайняту під робочу зону одного виробу за формулою:

$$S_{p.z.} = S_{вир} \cdot \frac{П_{чр.з}}{100}, \text{ змін}$$

де $S_{p.z.}$ – площа під робочу зону одного виробу (m^2);

$S_{вир}$ – площа, яку займає один виріб, що складається (m^2);

$П_{чр.з}$ – частка робочої зони від площі, зайнятої одним виробом (%).

$$S_{p.z.} = 3,5 \cdot \frac{30}{100} = 1,05 \text{ м}^2.$$

3. З отриманих розрахунків знаходимо потужність складальної дільниці за формулою:

$$П_{вир} = \frac{S_{кор} \cdot \Phi_{еф.д.}}{T_{скл} \cdot (S_{вир} + S_{p.z.})}$$

де $S_{кор}$ – корисна площа складальної дільниці (m^2);

$T_{скл}$ – тривалість виробничого циклу складання виробу (змін).

$$П_{вир} = \frac{200 \cdot 500}{12 \cdot (3,5 + 1,05)} = 1831,5 \text{ виробів}$$

(приймається за 1832 вироби).

Відповідь. Зважаючи на заданий режим роботи дільниці, виробнича потужність складальної дільниці складає 1832 виробів на рік.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Визначити виробничу потужність цеху з випуску чотирьох виробів: А, Б, В, Г. Розрахункова програма річного випуску виробів (за планом): А – 500 од., Б – 1000 од., В – 1500 од., Г – 700 од. Провідна ланка обладнання в цеху – токарна. Ефективний фонд робочого часу роботи одного верстата – 3900 годин на рік. У цеху встановлено 20 токарних верстатів. Трудомісткість обробки вказаних виробів на токарних верстатах – 80 850 нормо-годин, плановий коефіцієнт виконання норм – 1,1.

Задача 2. На дільниці працюють 30 верстатів. Норма часу на обробку виробу – 0,5 години, коефіцієнт виконання норм – 1,15. Режим роботи – двозмінний, кількість робочих годин у зміні – 8, кількість робочих днів протягом року – 250. Простої обладнання у ремонті складають 5 % режимного фонду часу, коефіцієнт використання потужності виробничої дільниці – 0,8. Визначити виробничу потужність дільниці й обсяг випуску продукції.

Задача 3. Визначити виробничу потужність складального цеху і коефіцієнт її використання. Загальна площа цеху 6 тис. м². Габарити виробу 12 × 2 м. Робоча зона для складання виробу – 30% площі, яку займає виріб. Цикл складання одного виробу 20 робочих днів. Кількість робочих днів у плановому році – 250. Допоміжна площа складає 40 % загальної площі цеху. Протягом року складають 1300 виробів.

Задача 4. Визначити виробничу потужність цеху з випуску чотирьох виробів: А, Б, В, Г. Розрахункова програма річного випуску виробів (за планом): А – 600 од., Б – 1500 од., В – 2000 од., Г – 850 од. Провідна ланка обладнання в цеху – токарна. Ефективний фонд робочого часу роботи одного верстата – 3900 годин на рік. У цеху встановлено 22 токарних верстата. Трудомісткість обробки вказаних виробів на токарних верстатах – 81500 нормо-годин, плановий коефіцієнт виконання норм – 1,1.

Задача 5. На дільниці працюють 25 верстатів. Норма часу на обробку виробу – 0,6 години, коефіцієнт виконання норм – 1,2. Режим роботи – двозмінний, кількість робочих годин у зміні – 8, кількість робочих днів протягом року – 250. Простої обладнання у ремонті складають 5 % режимного фонду часу. Коефіцієнт використання потужності виробничої дільниці – 0,8. Визначити виробничу потужність дільниці й обсяг випуску продукції.

Задача 6. Визначити виробничу потужність складального цеху і коефіцієнт її використання. Загальна площа цеху 5 тис. м². Габарити виробу 12 x 2 м. Робоча зона для складання виробу – 31 % площі, яку займає виріб. Цикл складання одного виробу 20 робочих днів. Кількість робочих днів у плановому році – 250. Допоміжна площа складає 41 % загальної площі цеху. Протягом року складають 1350 виробів.

ТЕМА 8. ПЕРСОНАЛ І ОПЛАТА ПРАЦІ

8.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Планування персоналу.
2. Планування продуктивності праці.
3. Планування фонду оплати праці.

Важливим елементом потенціалу підприємства є його персонал. Використання персоналу значною мірою визначає ефективність виробництва. Вивчення теми слід починати із з'ясування понять і класифікаційного поділу персоналу.

Вихідними даними при плануванні персоналу є виробнича програма, норми витрат праці, баланс робочого часу.

Слід звернути увагу на те, що при плануванні обліку чисельності персоналу визначають обліковий склад. Це всі постійні, тимчасові та сезонні працівники, включаючи тих, хто знаходиться у відпустці, не з'являється через хворобу та інші причини. Протягом планового періоду обліковий склад замінюється (прийом, звільнення), тому показник чисельності визначається як середньооблікова чисельність, яка визначається підсумовуванням облікового складу за кожний календарний день періоду (включаючи святкові та вихідні дні) і діленням цієї суми на кількість календарних днів у періоді. Для робітників визначають ще й явочний склад. Це чисельність робітників, які повинні кожен день бути на робочих місцях для забезпечення нормального руху виробництва.

Після розгляду питання про планування персоналу слід звернути увагу на те, що на його чисельність впливає продуктивність праці працюючих. Тому треба ознайомитися з плануванням продуктивності праці, метою якого є неухильне підвищення її рівня.

Вихідними даними для розрахунку планового рівня продуктивності праці є виробнича програма, норми часу, рівень виконання норм, бюджет робочого часу одного робітника, план технічного й організаційного розвитку підприємства. Треба мати на увазі, що на діючому підприємстві розробка плану починається з визначення очікуваного рівня продуктивності праці в поточному періоді, з'ясування факторів, які суттєво вплинули на рівень продуктивності праці. Продуктивність праці планується як в абсолютному вираженні (рівень) так і відносному вираженні (у відсотках до попереднього періоду).

Вихідними даними для розробки плану по заробітній платі є: виробнича програма; трудомісткість продукції; чисельність працівників за категоріями, професіями і кваліфікацією; тарифна система; штатний розклад працівників, спеціалістів, службовців; закони України про оплату праці.

При плануванні фонду заробітної плати робітників, залежно від характеру доплат і виплат, розрізняють годинний, денний, місячний, квартальний та річний фонди заробітної плати.

Крім основного фонду заробітної плати робітників, необхідно також визначити премії, доплати, що входять до складу годинного, денного і річного фондів.

Питання для самоконтролю

1. Сучасна кадрова політика підприємств та організацій.
2. Мета та елементи планування чисельності працівників.
3. Системний аналіз та оцінка якісного складу персоналу підприємства.
4. Методи планування чисельності персоналу.
5. Розробка балансу робочого часу.
6. Способи визначення планової чисельності основних робітників, планування чисельності допоміжних робітників.
7. Методи вимірювання та показники рівня продуктивності праці на підприємствах та в організаціях.
8. Методи планування продуктивності праці.
9. Методи планування фонду заробітної плати.

10. Розрахунок планової суми доплат і надбавок до заробітної плати окремим категоріям персоналу.

Теми рефератів

1. Методика розрахунку продуктивності праці за чинниками та можливі шляхи її удосконалення.
2. Методика розрахунку чисельності персоналу та шляхи її удосконалення.
3. Проблеми визначення колективних розцінок на одиницю продукції на ділянках, у підрозділах підприємства.
4. Визначення впливу різних техніко-економічних чинників на співвідношення темпів приросту продуктивності праці та середньої заробітної плати.

Література

1. *Закон України «Про оплату праці»* // Відомості Верховної Ради України, 1995, № 17.
2. *Економіка підприємства: Навч. посіб.* // За ред. Покропивного С. Ф.– К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
3. *Шваб Л.І.* Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
4. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

8.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання про основи планування і стимулювання трудових ресурсів та розвинути навички щодо розрахунку чисельності робітників, обчислення фондів оплати праці за різних систем та форм оплати праці.

План

1. Методи планування чисельності персоналу.
2. Планування чисельності основних робітників, допоміжних робітників, спеціалістів, учнів.
3. Бюджет робочого часу одного працівника. Корисний фонд робочого часу працівника.
4. Планування продуктивності праці.
5. Планування фонду оплати праці.

Питання для закріплення матеріалу

1. Надати класифікацію працівників підприємства по категоріях і їхню коротку характеристику.
2. Як здійснюється розрахунок потреби у кадрах по окремих категоріях працюючих?
3. Які є методи розрахунку продуктивності праці і в чому суть її прямого

розрахунку?

4. Який порядок розрахунку продуктивності праці за факторним методом.

5. Що таке плановий фонд оплати праці і на чому ґрунтуються його розрахунки і контроль?

6. У чому полягає суть нормативного методу розрахунку планового фонду оплати праці?

7. Надати класифікацію планових фондів оплати праці і їх коротку характеристику.

8. Як розраховується фонд відрядної оплати праці основних і допоміжних робітників?

9. Як розраховується фонд погодинної оплати праці основних і допоміжних робітників?

10. Як розраховується фонд оплати керівників, спеціалістів, непромислового та неспискового складу?

11. Для чого здійснюється матеріальне стимулювання працівників підприємств і як воно має бути організоване?

12. Із яких елементів складається система преміювання працівників на підприємствах промисловості?

13. Із яких джерел здійснюється преміювання працівників підприємства?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. План з персоналу і оплати праці складається з таких розділів:

а) потреба в персоналі; потреба в персоналі за категоріями працівників; штатний розпис;

б) план з чисельності персоналу; план з оплати праці;

в) план підвищення продуктивності праці; план з чисельності персоналу; план з оплати праці;

г) план з організації праці; план підготовки і перепідготовки робітників; план з стимулювання праці.

2. Продуктивність праці як економічна категорія характеризує:

а) обсяг продукції, що виробляється за одиницю часу;

б) час, який йде на виготовлення одиниці продукції;

в) ефективність праці;

г) обсяг продукції, що виробляється одним працівником.

3. Показник, який розраховується діленням обсягу продукції, що передбачається випустити у плановому періоді, на кількість людино-днів, які повинні бути відпрацьовані промислово-виробничим персоналом у даному плановому періоді, називається:

а) річний виробіток;

б) денний виробіток;

в) годинний виробіток;

г) трудомісткість.

4. Повна трудомісткість:

- а) визначається як сума витрат праці у сфері управління виробництвом;
- б) визначається як сума витрат праці основних робітників-відрядників та витрат праці основних робітників-погодинників;
- в) включає витрати праці всіх основних та допоміжних робітників;
- г) включає суму витрат праці всіх категорій працівників промислово-виробничого персоналу.

5. Виробнича трудомісткість:

- а) визначається як сума витрат праці у сфері управління виробництвом;
- б) визначається як сума витрат праці основних робітників-відрядників та витрат праці основних робітників-погодинників;
- в) включає витрати праці всіх основних та допоміжних робітників;
- г) включає суму витрат праці всіх категорій працівників промислово-виробничого персоналу.

6. Трудомісткість управління:

- а) визначається як сума витрат праці у сфері управління виробництвом;
- б) визначається як сума витрат праці основних робітників-відрядників та витрат праці основних робітників-погодинників;
- в) включає витрати праці всіх основних та допоміжних робітників;
- г) включає суму витрат праці допоміжних робітників основних цехів та робітників допоміжних цехів і служб, зайнятих обслуговуванням виробництва.

7. Визначення чисельності основних робітників відбувається за такими методами:

- а) трудомісткістю виробничої програми; за нормами виробітку; за нормами обслуговування; за нормативом чисельності; за кількістю робочих місць;
- б) трудомісткістю виробничої програми; за нормами виробітку; за нормами обслуговування;
- в) штатно-номенклатурним методом за коефіцієнтом насиченості;
- г) за нормативом чисельності; за кількістю робочих місць.

8. Визначення чисельності допоміжних робітників відбувається за такими методами:

- а) трудомісткістю виробничої програми; за нормами виробітку; за нормами обслуговування; за нормативом чисельності; за кількістю робочих місць;
- б) трудомісткістю виробничої програми; за нормами виробітку; за нормами обслуговування;
- в) штатно-номенклатурним за коефіцієнтом насиченості;
- г) за нормативом чисельності; за кількістю робочих місць.

9. Заробітна плата – це:

- а) винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці;

б) виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадять понад встановлені зазначеними актами норми;

в) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконуваним ним роботу;

г) це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків).

10. Оплата праці складається з таких виплат:

а) основна і додаткова заробітна плата;

б) основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, інші заохочувальні та компенсаційні виплати;

в) основна заробітна плата, вартість продукції, що надається в порядку натуральної оплати;

г) основна заробітна плата, премії.

11. Основна заробітна плата – це:

а) винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці;

б) виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадять понад встановлені зазначеними актами норми;

в) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконуваним ним роботу;

г) це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків).

12. Додаткова заробітна плата – це:

а) винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці;

б) виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадять понад встановлені зазначеними актами норми;

в) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконуваним ним роботу;

г) це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків).

13. Інші заохочувальні та компенсаційні виплати – це:

а) винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці;

б) виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадять понад встановлені зазначеними актами норми;

в) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконувану ним роботу;

г) це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків).

14. Плановий фонд заробітної плати – це:

а) вся сума коштів, що виділяється для оплати праці працівників за виконану роботу та відпрацьований час, а також суми виплат і доплат, які передбачені державними законодавчими актами та діючими преміальними системами у запланованому періоді;

б) виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадять понад встановлені зазначеними актами норми;

в) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконувану ним роботу;

г) винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків).

15. За методом прямого рахунку заробітна плата робітників-відрядників розраховується:

а) за відрядною розцінкою; за трудомісткістю виробничої програми на підставі середньозваженої тарифної годинної ставки;

б) годинною тарифною ставкою, фондом робочого часу одного робітника та чисельністю робітників;

в) за відрядною розцінкою за виготовлення одиниці продукції та виробничою програмою;

г) за окладами, які відображені у штатному розписі.

16. Фонд заробітної плати керівників, спеціалістів, службовців визначається:

а) годинною тарифною ставкою, фондом робочого часу одного робітника та чисельністю робітників;

б) за трудомісткістю виробничої програми; за нормами виробітку; за нормами обслуговування;

в) за нормативом чисельності; за кількістю робочих місць;

г) за окладною системою.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача-приклад 1. Річна програма випуску – 5000 од. Норма часу на виріб – 19,6 люд.-год. 70 % робітників отримують 21 день чергових і додаткових відпусток і 10 % – відповідно – 28 днів. Визначити чисельність основних робітників на плановий рік.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

При розрахунку ефективного фонду робочого часу одного робітника значення інших втрат робочого часу студент визначає самостійно.

1. Визначаємо затрати робочого часу на виробіток 5000 виробів згідно із заданим параметром витрат часу (19,6 люд.-год.) за формулою:

$$Z_{рч} = M_p \cdot H_{вч},$$

де $Z_{рч}$ – затрати робочого часу на річну програму, люд.-год.;

M_p – річна програма випуску, од.;

$H_{вч}$ – норма витрат часу на один виріб, нормо-год.

$$Z_{рч} = 5000 \cdot 19,6 = 98000 \text{ люд.-год.}$$

2. Визначаємо середній показник основних відпусток в розрахунку на одного середньостатистичного робітника. Для цього треба скласти пропорцію, де 70 % – 21, 20% – 24, 10% – 28, розв'язуючи цю нескладну пропорцію отримуємо, що середнє значення основної відпустки складає 22,3 дні.

3. Визначаємо тривалість інших відпусток на середньостатистичного працівника. Цей показник складає приблизно 14 днів, де відпустки по навчанню складють в середньому 1,1 день, на виконання громадських і державних обов'язків – 1,4 дні, неявки через хворобу – 4 дні, інші (з дозволу адміністрації) – 7,5 днів.

4. Врахувавши внутрішньозмінні витрати часу (0,5 год.) і витрати часу на основні, додаткові та інші відпустки розраховуємо ефективний робочий річний час одного робітника (приймавши, що робочих днів у році 251):

$$\Phi_{ефект.} = 7,5 \text{ год.} \cdot (251 - 14 - 22,3 \text{ дні}) = 1610,25 \text{ год.}$$

5. Розрахуємо чисельність основних робітників, знаючи, що трудомісткість виробничої програми складає 98000 люд.-год.:

$$Ч_{осн. роб.} = \frac{98000}{1610,25} = 60,86 \text{ осіб.}$$

Округляємо в більший бік до цілого числа і отримуємо, що для виконання виробничої програми за заданих умов потрібна 61 людина.

Відповідь. Чисельність основних робітників на плановий рік становить 61 особа.

Задача-приклад 2. Виробнича програма дільниці складає: виріб А – 400 од., виріб В – 400 од. Розцінки на вироби: 100 і 200 грн. відповідно. На дільниці працюють робітники-погодинники – 4 особи VI розряду. Годинна тарифна ставка – 7,28 грн, плановий ефективний фонд робочого часу погодинників – 1760 год. Величина премії за виконання плану відрядників 40% від заробітку, погодинникам – 20%.

Розрахувати плановий фонд заробітної плати.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Фонд заробітної плати робітників відрядників визначимо за формулою:

$$\Phi_{ЗП} = 400 \cdot 100 + 400 \cdot 200 = 120\ 000 \text{ грн.}$$

Фонд заробітної плати робітників-погодинників визначимо за формулою:

$$\Phi_{ЗП} = 7,28 \cdot 4 \cdot 1760 = 51251,2 \text{ грн.}$$

Преміальний фонд заробітної плати:

$$D_{пр} = 120000 \cdot \frac{40}{100} + 51251,2 \cdot \frac{20}{100} = 58250,24 \text{ грн.}$$

Плановий фонд заробітної плати:

$$120000 + 51251,2 + 58250,24 = 229501,44 \text{ грн.}$$

Відповідь. Плановий фонд заробітної плати 229501,44 грн.

Задача-приклад 3. Трудомісткість виробничої програми – 180 тис. нормо-год.; середня годинна тарифна ставка – 6,86 грн; премії за виконання виробничих завдань – 30 %; доплати за роботу у нічний час – 0,2 тарифної ставки 3-го розряду за одну годину роботи у нічний час; доплати бригадирам за керівництво бригадою – 0,21 % до нормованої заробітної плати з премією; доплати за скорочений робочий день і за перерви в роботі, передбачені законодавством – 0,1 % до нормованої заробітної плати з премією; середня тривалість чергових і додаткових відпусток – 26,5 днів. Розрахувати річний фонд оплати праці основних робітників та їх середню заробітну плату. Значення даних, які стосуються режиму роботи підприємства, студент визначає самостійно.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Вважатимемо, що підприємство працює 250 днів у 2 зміни (2 години роботи у нічний час); тарифна година ставка III розряду дорівнює 5,03 грн.

1. Знайдемо нормовану заробітну плату основних робітників за формулою:

$$ЗП_{\text{н}} = T_{\text{в.пр}} * ГТС_{\text{сер}},$$

де $T_{\text{в.пр}}$ – трудомісткість виробничої програми (тис. нормо-год.);

$ГТС_{\text{сер}}$ – середня тарифна годинна ставка, грн.

$$ЗП_{\text{н}} = 180000 \cdot 6,86 = 1234800 \text{ грн}$$

2. Знайдемо нормовану заробітну плату з премією за формулою:

$$ЗП_{\text{н}}^{\text{пр}} = ЗП_{\text{н}} \cdot \left(\frac{100\% + \% \text{ пр}}{100\%} \right),$$

де % пр – відсоток премії (%)

$$ЗП_{\text{н}}^{\text{пр}} = 1234800 \cdot \left(\frac{100\% + 30\%}{100\%} \right) = 1605240 \text{ грн},$$

3. Знайдемо чисельність основних робітників за формулою:

$$Ч_{\text{р}} = \frac{T_{\text{в.пр}}}{n_{\text{дн}} \cdot t_{\text{зм}}}$$

де $n_{\text{дн}}$ – кількість робочих днів, що визначається як різниця між 250 днями і тривалістю відпусток – 26,5 днів і дорівнює 223,5 днів;

$t_{\text{зм}}$ – тривалість зміни (8 год.)

$$Ч_{\text{р}} = 101 \text{ особа.}$$

4. Знаходимо розмір доплат за роботу у нічний час за формулою:

$$Д_{\text{н}} = \frac{Ч_{\text{р}}}{2} \cdot t_{\text{н}} \cdot n_{\text{дн}} \cdot ГТС_{\text{шр}} \cdot Ч_{\text{д.н.ч.}},$$

де $t_{\text{н}}$ – час роботи у нічний час в один день;

$Ч_{\text{д.н.ч}}$ – частка доплат за роботу у нічний час.

$$Д_{\text{н}} = 50,1 \cdot 2 \cdot 223,5 \cdot 5,03 \cdot 0,2 = 22708,94 \text{ грн.}$$

5. Знаходимо розмір доплат бригадирам за скорочений робочий день і за перерви в роботі, передбачені законодавством, за формулою:

$$Д_{бр} = ЗП_n^{np} \frac{\cdot\%}{100\%},$$

де % – відповідний відсоток доплат.

$$Д_{нер} = 1605240 \cdot \frac{0,1\%}{100\%} = 1605,24 \text{ грн.}$$

6. Знайдемо фонд заробітної плати денний:

$$\Phi ЗП_{д} = ЗП_n^{np} + Д_n + Д_{бр} + Д_{нер}$$

$$\Phi ЗП_{д} = 1605240 + 22708,94 + 3371 + 1605,24 = 1632925,18 \text{ грн.}$$

і середньоденний фонд заробітної плати:

$$\Phi ЗП_{сер,д} = \frac{\Phi ЗП_{д}}{n_{дн}} \cdot Ч_p = 16167,58 \text{ грн.}$$

7. Оплата відпусток вираховується за такою формулою:

$$O_{відп} = \Phi ЗП_{сер,д} \cdot T_{відп} \cdot Ч_p,$$

$$O_{відп} = 16167,58 \cdot 26,5 \cdot 101 = 737921,45 \text{ грн.}$$

8. Річний фонд оплати праці визначається так:

$$\Phi ЗП_p = \Phi ЗП_{д} + O_{відп} = 1632925,18 + 737921,45 = 2370846,63 \text{ грн.}$$

а середня заробітна плата:

$$ЗП_{сер} = \frac{\Phi ЗП_p}{Ч_p} = 23473,73 \text{ грн за рік.}$$

Відповідь. Річний фонд оплати праці працівників за планом складає 2370846,63 грн, а середня заробітна плата – 231956,14 грн за рік.

Задача-приклад 4. Визначити заплановане зростання продуктивності праці за рахунок зменшення витрат робочого часу за такими даними:

Показники	Базовий рік	Плановий рік
Товарна продукція, тис. грн.	44800	48300
Чисельність ПВП, осіб	5050	
Витрати робочого часу, %	12,5	10,1

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Можливе зниження чисельності ПВП за рахунок зменшення витрат робочого часу розраховується за формулою:

$$\Delta\text{Ч}(\%) = \frac{(y_6 - y_{\text{пл}})100}{100 - y_{\text{пл}}}.$$

1. Визначимо продуктивність праці в базовому році:

$$Пп_{\text{баз}} = \frac{ПП_{\text{б}}}{\text{Ч}_{\text{б}}^{\text{ПВП}}} = \frac{44800000 \text{ грн.}}{5050 \text{ осіб}} = 8871,3 \text{ грн/особу.}$$

2. Знайдемо відсоток можливого зниження чисельності ПВП за рахунок зменшення витрат робочого часу:

$$\Delta\text{Ч}(\%) = \frac{(12,5 - 10,1)100}{100 - 10,1} = 2,67\%.$$

Таким чином, планова чисельність ПВП становить:

$$\text{Ч}_{\text{пл}}^{\text{ПВП}} = \text{Ч}_{\text{б}}^{\text{ПВП}} \cdot \left(\frac{100 - \Delta\text{Ч}}{100} \right)$$

$$\text{Ч}_{\text{пл}}^{\text{ПВП}} = 5050 \cdot \left(\frac{100 - 2,67}{100} \right) = 4915 \text{ осіб.}$$

2. Визначимо продуктивність праці в плановому році:

$$Пп_{\text{пл}} = \frac{ПП_{\text{пл}}}{\text{Ч}_{\text{пл}}^{\text{ПВП}}} = \frac{48300000 \text{ грн.}}{4915 \text{ осіб}} = 9827,06 \text{ грн/особу.}$$

3. Розрахуємо заплановане зростання продуктивності праці:

$$\Delta\text{Пп} = \left(\frac{Пп_{\text{пл}}}{Пп_{\text{б}}} - 1 \right) \cdot 100\%,$$
$$\Delta\text{Пп} = \left(\frac{9827,06}{8871,3} - 1 \right) \cdot 100\% = 10,8\%.$$

Відповідь. Заплановане зростання продуктивності праці за рахунок зменшення витрат робочого часу становить 10,8%.

Задачі для самостійного розв'язання

Методичні вказівки. Значення даних, які стосуються режиму роботи підприємства, студент визначає самостійно.

Задача 1. У звітному році обсяг випуску продукції склав 22500 тис. грн/ рік, а трудомісткість виробничої програми в цьому році знизилась у порівнянні з базовим на 950 люд.-днів. Річний виробіток у базовому році склав 125 тис. грн/ люд. за рік. Визначити виробіток на одного працюючого у звітному році і його відносне зростання, якщо відомо, що в цьому році було 238 робочих днів.

Задача 2. У базовому періоді з 1 жовтня введена автоматична лінія, яка дала умовну річну економію працівників у кількості – 41 особа. Визначити перехідну економію, чисельність та можливе планове зростання продуктивності праці, якщо вихідна чисельність промислово-виробничого персоналу 2000 осіб.

Задача 3. Втрати від браку у ливарному цеху в базовому періоді склали 3 %, у плановому періоді будуть знижені до 1,4 % від собівартості продукції. У базовому періоді чисельність основних робітників була 850 осіб. Визначити відносну економію робітників.

Задача 4. Розрахувати середньооблікову чисельність основних робітників-відрядників, якщо планова трудомісткість виробничої програми 2500 тис. нормо-год., плановий фонд робочого часу – 1700 год., плановий коефіцієнт виконання норм – 1,1.

Задача 5. Чисельність промислово-виробничого персоналу в базовому періоді склала 1200 осіб. Передбачається збільшити обсяг виробництва на 5 %. Визначити планову вихідну чисельність промислово-виробничого персоналу.

Задача 6. Розрахувати додаткову потребу в робітниках на 1 квартал, якщо облікова чисельність робітників на 1 січня – 520 осіб, а середньооблікова чисельність на квартал за планом – 540 осіб.

Задача 7. Визначити кількість робітників, які обслуговують устаткування, за даними: кількість верстатів – 180 од., робота у дві зміни, норма обслуговування 8 од., неявки на роботу складають 7 %.

Задача 8. Розрахувати планову чисельність робітників за професіями, на підставі таких даних: виробнича програма підприємства складає – 50 тис. од./рік. Трудомісткість виконання окремих видів робіт на один виріб складає: токарні роботи – 10 нормо-год., свердлильні роботи – 17 нормо-год, фрезерні роботи – 8 нормо-год, шліфувальні роботи – 6 нормо-год, складальні роботи – 16 нормо-год. Середній процент виконання норм складає – 104%, а річний дійсний фонд робочого часу одного робітника складає – 1780 год. Чисельність допоміжних робітників – 30 % від числа відрядників.

Задача 9. Обсяг виробничої програми підприємства в базовому періоді становив 300 млн грн, і зросте в плановому періоді на 10 %. Виробіток на одного працюючого в базовому періоді становив 2,5 млн грн. За рахунок кращої організації виробництва чисельність промислово-виробничого персоналу зменшиться в плановому періоді на 10 осіб. Визначити процент зростання продуктивності праці і чисельність працюючих по підприємству у плановому періоді.

Задача 10. У механічному цеху 24 автомати. Цех функціонує в три зміни. Норма обслуговування для наладчика -10 одиниць обладнання. Номінальний фонд часу робітника 258 днів, чергові і додаткові відпустки – 31 день, невиходи через хворобу – 5 днів. Розрахувати облікову потребу в наладчиках.

Задача 11. Планова трудомісткість одного виробу дорівнює 0,8 нормо-год., річний обсяг виробництва – 1 млн шт. Підприємство працює у дві зміни, тривалість зміни – 8,1 год. Втрати на регламентовані простої – 5 %. Середній процент виконання норм виробітку 114 %. Визначити планову чисельність робітників-відрядників.

Задача 12. На дільниці працюють 5 робітників II розряду (годинна тарифна ставка 7,76 грн), 10 робітників III розряду (годинна тарифна ставка 8,93 грн) і 5 робітників IV розряду (годинна тарифна ставка 10,04 грн). Розрахувати середньозважену тарифну ставку одного робітника.

Задача 13. Цех працює у дві зміни з 8 до 24 год., явочна кількість робітників 20 осіб у зміну. Середня тарифна ставка робітників – 10,1 грн, доплата за роботу в нічний час – 20% від тарифної ставки. Кількість робочих днів – 225. Розрахувати фонд доплат за роботу в нічний час.

Задача 14. Розрахувати фонд оплати чергових і додаткових відпусток, якщо фонд денної заробітної плати дільниці 30000 грн, середня тривалість відпустки 28 днів і кількість робочих днів одного робітника по плановому балансу 212.

Задача 15. Визначити заплановане зростання продуктивності праці, якщо відомо, що в базовому році підприємство виготовляло продукції на 40 млн. грн. В плановому році випуск продукції передбачається збільшити на 8 %. Кількість працюючих в базовому році складала – 3300 осіб, в тому числі основних робітників – 2400 осіб. При збільшенні випуску продукції на 1 % чисельність іншого ПВП зростає на 0,6 %.

Задача 16. Визначити заплановане зростання продуктивності праці, якщо відомо, що в базовому році підприємство виготовляло продукції на 40 млн грн. По плану випуск продукції повинен зрости на 7 %. Кількість працюючих в базовому році складала 3300 осіб, в плановому році передбачається можливе значення чисельності на 50 осіб.

Задача 17. Розрахувати річний фонд оплати праці основних робітників та їх середню заробітну плату за даними: трудомісткість виробничої програми – 180 тис. н-год.; середня годинна тарифна ставка – 11,86 грн; премії за виконання виробничих завдань – 30 %; доплати за роботу у нічний час – 0,2 тарифної ставки 3-го розряду за одну годину роботи у нічний час; доплати бригадирам за керівництво бригадою – 0,21 % до заробітної плати з премією; доплати за скорочений робочий день і за перерви в роботі, передбачені законодавством – 0,1 % до НЗП з премією; середня тривалість чергових і додаткових відпусток – 26,5 днів.

Тема 9. ВИРОБНИЧА ІНФРАСТРУКТУРА

9.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Особливості функціонування та планування підрозділів виробничої інфраструктури.
2. Планування забезпечення підприємства технологічним оснащенням.
3. Планування діяльності ремонтного виробництва.
4. Планування енергозабезпечення підприємства.
5. Планування транспортного обслуговування виробництва.

Під інфраструктурою підприємства розуміють комплекс цехів, господарств і служб підприємства, які забезпечують необхідні умови для функціонування підприємства в цілому.

Виробнича інфраструктура підприємства – це сукупність підрозділів, які прямо не беруть участі у створенні профільної (основної) продукції, але своєю діяльністю створюють необхідні умови для успішного функціонування основних виробничих цехів.

Виробнича інфраструктура містить:

- допоміжні та обслуговуючі цехи (дільниці) й господарства;
- комунікаційні мережі, магістральні об'єкти;
- засоби збору та обробки інформації;
- природоохоронні споруди.

Функціонування виробничої інфраструктури суттєво відрізняється від діяльності основних підрозділів підприємства. Його особливості полягають у тому, що результат діяльності інфраструктури – це послуги виробничого характеру, її продукція не існує самостійно.

Особливістю елементів виробничої інфраструктури є також їхня територіальна незалежність. На підприємствах функціонують як самостійні структурні підрозділи: інструментальні, енергетичні, ремонтно-механічні та транспортні цехи. У розвитку виробничої інфраструктури є певні недоліки: роздробленість допоміжних і обслуговуючих служб; низький рівень їх спеціалізації та концентрації, відставання у технології та організації праці; низький рівень механізації та автоматизації; низький рівень продуктивності

праці та високий рівень витрат на виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг.

Інструментальне господарство – це сукупність внутрішньовиробничих підрозділів підприємства, які займаються придбанням, проектуванням, виготовленням, відновленням і ремонтом технологічної оснастки, її обліком, зберіганням і видачею на робочі місця. Розрахунки річної потреби в інструменті здійснюють на підставі запланованих обсягів виробництва продукції, номенклатури потрібної для цього оснастки та норм витрат інструменту.

Сучасне підприємство оснащене дорогим і різноманітним обладнанням, автоматизованими системами, поточними лініями. Надійна робота обладнання вимагає систематичного технічного обслуговування, виконання ремонтних робіт і заходів із технічної діагностики. Склад і структура ремонтного господарства залежить від загальної та виробничої структури підприємства, характеру засобів праці, обсягу ремонтних робіт, рівня спеціалізації та інших чинників. Підрозділи, що входять до складу ремонтного господарства, здійснюють технічне обслуговування та ремонт засобів праці, монтаж і введення в дію нового устаткування, виготовлення запасних частин і нестандартного обладнання, модернізацію діючих машин і устаткування.

Основне завдання енергообслуговування – надійне забезпечення підприємства усіма видами енергії встановлених параметрів при мінімумі витрат. Плановий обсяг і структура енергоресурсів залежать від потужності підприємства, виду продукції, характеру технологічних процесів, а також від зв'язків підприємства з районними енергосистемами. Вирішення завдань з енергозабезпечення підприємства покладене на енергетичне господарство підприємства. Нормування енергоспоживання полягає у визначенні його максимально допустимих витрат на відповідну облікову одиницю. Норми повинні відображати прогресивний рівень енерговикористання, що відповідає передовій технології та організації виробництва.

Здійснення постійних виробничих взаємозв'язків між структурними підрозділами підприємства можливе лише при відповідному рівні організації транспортного господарства, що містить комплекс підрозділів, які займаються навантажувально-розвантажувальними роботами та переміщенням вантажів. Основними завданнями транспортного господарства є: забезпечення чіткого та безперервного функціонування виробничого процесу; оптимальне використання усіх видів транспортних засобів; механізація та автоматизація навантажувально-розвантажувальних робіт; підвищення продуктивності праці робітників транспортного господарства; зниження собівартості транспортних операцій. Уся сукупність транспортних операцій на підприємстві здійснюється за допомогою трьох взаємопов'язаних видів транспорту: зовнішнього, міжцехового та внутрішньоцехового.

Питання для самоконтролю

1. Планування потреби в інструментах універсального та спеціального призначення.

2. Планування ремонту устаткування.
3. Визначення трудомісткості середньорічних обсягів ремонтних робіт.
4. Визначення потреби в робітниках та обладнанні для ремонту технологічного устаткування.
5. Визначення потреби основного та допоміжного виробництва в енергії та паливі.
6. Розрахунок вантажообороту та вантажопотоків.

Теми рефератів

1. Шляхи вирішення питання забезпечення підприємств технологічним оснащенням.
2. Автоматизація планування, регулювання запасів інструменту та облік його руху.
3. Застосування електронно-обчислювальної техніки в плануванні ремонту устаткування.
4. Внутрішньозаводські проблеми управління ремонтним виробництвом та шляхи їхнього вирішення.
5. Мотивація праці робітників ремонтного виробництва.
6. Сучасні тенденції розвитку та проблеми функціонування інструментального господарства.
7. Калькулювання ремонтних робіт: проблеми та можливі варіанти їхнього вирішення.
8. Формування енергетичних балансів підприємств.
9. Формування вантажопотоків та вантажообороту.
10. Формування внутрішніх заводських цін на транспортні послуги.

Література

1. Управління виробничою інфраструктурою / За ред. Белова Н. А. – К.: Укртиппроєкт, 1997. – 208 с.
2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. Покропивного С. Ф. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.
3. Белов Н. А., Шумихин С. Н. Эффективность ремонта и модернизации оборудования легкой промышленности. – К.: Техника, 1990. – 135 с.
4. Орешин В. П. Планирование производственной инфраструктуры. – М.: Экономика, 1986. – 142 с.
5. Меленхан В. Г., Багиев Г. А., Полянский В. А. Организация и планирование энергохозяйства промышленных предприятий. – Л.: Энергоатомиздат, 1988. – 222 с.
6. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.

9.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: систематизувати знання про особливості планування виробничої інфраструктури підприємства, закріпити навички щодо розрахунку трудомісткості робіт з ремонтного, енерго- та транспортного обслуговування.

План

1. Планування забезпечення підприємства технологічним оснащенням.
2. План роботи інструментального цеху.
3. Планування діяльності ремонтного виробництва. Складання кошторису витрат на ремонт однієї одиниці ремонтної складності.
4. Планування енергозабезпечення підприємства.
5. Планування транспортного обслуговування виробництва.

Питання для закріплення матеріалу

1. У чому полягають особливості функціонування підрозділів виробничої інфраструктури?
2. Які вихідні дані використовують під час планування потреби в інструментах?
3. Як обчислюють загальну трудомісткість виготовлення інструментів?
4. Як розраховують середньорічні обсяги робіт з ремонту устаткування?
5. Як обчислюють середньорічні обсяги робіт із технічного обслуговування?
6. Як визначається кількість слюсарів із ремонту й технічного обслуговування устаткування?
7. Як обчислюють потребу підприємства в енергії та паливі?
8. Що є основою планування потреби в усіх видах енергії?
9. Які види робіт включають у виробничу програму транспортного цеху?
10. Які калькуляційні одиниці застосовують під час планування собівартості транспортних послуг?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Під інфраструктурою підприємства розуміють:

- а) сукупність підрозділів, які прямо не беруть участі у створенні профільної (основної) продукції, але своєю діяльністю створюють необхідні умови для успішного функціонування основних виробничих цехів;
- б) комплекс цехів, господарств і служб підприємства, які забезпечують необхідні умови для функціонування підприємства в цілому;
- в) сукупність внутрішньовиробничих підрозділів підприємства, які займаються придбанням, проектуванням, виготовленням, відновленням і ремонтом технологічної оснастки, її обліком, зберіганням і видачею на робочі місця;
- г) сукупність внутрішньовиробничих підрозділів, які займаються технічним обслуговуванням устаткування та виконанням ремонтних робіт, а також вжиттям заходів щодо технічної діагностики устаткування.

2. Під виробничою інфраструктурою розуміють:

- а) сукупність підрозділів, які прямо не беруть участі у створенні профільної (основної) продукції, але своєю діяльністю створюють необхідні умови для успішного функціонування основних виробничих цехів;

б) комплекс цехів, господарств і служб підприємства, які забезпечують необхідні умови для функціонування підприємства в цілому.

в) сукупність внутрішньовиробничих підрозділів підприємства, які займаються придбанням, проектуванням, виготовленням, відновленням і ремонтом технологічної оснастки, її обліком, зберіганням і видачею на робочі місця;

г) сукупність внутрішньовиробничих підрозділів, які займаються технічним обслуговуванням устаткування та виконанням ремонтних робіт, а також вжиттям заходів щодо технічної діагностики устаткування.

3. Виробнича інфраструктура включає:

а) допоміжні та обслуговуючі цехи;

б) комунікаційні мережі, магістральні об'єкти, природоохоронні споруди;

в) допоміжні та обслуговуючі цехи, комунікаційні мережі, магістральні об'єкти, природоохоронні споруди, засоби збору та обробки інформації;

г) допоміжні та обслуговуючі цехи, комунікаційні мережі, магістральні об'єкти, природоохоронні споруди, засоби збору та обробки інформації, об'єкти житлового господарства, медичного забезпечення.

4. Сукупність внутрішньовиробничих підрозділів підприємства, які займаються придбанням, проектуванням, виготовленням, відновленням і ремонтом технологічної оснастки, її обліком, зберіганням і видачею на робочі місця – це:

а) ремонтне господарство;

б) енергетичне господарство;

в) транспортне господарство;

г) інструментальне господарство.

5. Сукупність внутрішньовиробничих підрозділів, які займаються технічним обслуговуванням устаткування та виконанням ремонтних робіт, а також вжиттям заходів щодо технічної діагностики устаткування – це:

а) ремонтне господарство;

б) енергетичне господарство;

в) транспортне господарство;

г) інструментальне господарство.

6. Сукупність внутрішньовиробничих підрозділів, які займаються забезпеченням підрозділів підприємства всіма видами енергії, технічним обслуговуванням та ремонтом енергетичного устаткування – це:

а) ремонтне господарство;

б) енергетичне господарство;

в) транспортне господарство;

г) інструментальне господарство.

7. Сукупність внутрішньовиробничих підрозділів, які здійснюють переміщення матеріальних ресурсів та продукції всередині цехів, по підприємству та за його межами, а також навантажувально-розвантажувальні роботи – це:

- а) ремонтне господарство;
- б) енергетичне господарство;
- в) транспортне господарство;
- г) інструментальне господарство.

8. Під технічним обслуговуванням розуміють:

- а) повне розбирання; ремонт відпрацьованих деталей та вузлів, заміна тих, що не підлягають ремонту; регулювання й випробування під навантаженням;
- б) заміну або відновлення окремих деталей (вузлів) засобів праці, проведення регулювальних операцій;
- в) часткове розбирання обладнання, заміну спрацьованих вузлів, випробування та регулювання;
- г) усунення дрібних несправностей засобів праці, проведення оглядів стану окремих вузлів та агрегатів, здійснення заміни мастила та регулювання певних механізмів.

9. Під капітальним ремонтом розуміють:

- а) повне розбирання; ремонт відпрацьованих деталей та вузлів, заміна тих, що не підлягають ремонту; регулювання й випробування під навантаженням;
- б) сукупність організаційно-технічних заходів із покращення основних параметрів і характеристик агрегатів;
- в) часткове розбирання обладнання, заміну спрацьованих вузлів, випробування та регулювання;
- г) усунення дрібних несправностей засобів праці, проведення оглядів стану окремих вузлів та агрегатів, здійснення заміни мастила та регулювання певних механізмів.

10. Під модернізацією обладнання розуміють:

- а) повне розбирання; ремонт відпрацьованих деталей та вузлів, заміна тих, що не підлягають ремонту; регулювання й випробування під навантаженням;
- б) сукупність організаційно-технічних заходів щодо покращення основних параметрів і характеристик агрегатів;
- в) часткове розбирання обладнання, заміну спрацьованих вузлів, випробування та регулювання;
- г) усунення дрібних несправностей засобів праці, проведення оглядів стану окремих вузлів та агрегатів, здійснення заміни мастила та регулювання певних механізмів.

11. Середньорічний обсяг ремонтних робіт визначається, зважаючи на:

- а) трудомісткість різних видів ремонтів, тривалість ремонтного циклу та кількість обладнання;

б) норми часу на одну ремонтну одиницю, плановий фонд робочого часу обладнання, кількість обладнання, коефіцієнт виконання норм виробітку;

в) трудомісткість різних видів ремонтів, тривалість ремонтного циклу, кількість обладнання, норми часу на одну ремонтну одиницю, плановий фонд робочого часу;

г) трудомісткості різних видів ремонтів, кількості обладнання, планового фонду робочого часу.

12. Загальна потреба в енергії визначається такими складовими:

а) потребою на технологічні цілі, потребою на загальногосподарські цілі;

б) потребою на технологічні цілі, потребою на загальногосподарські цілі, енергією, яка буде відпущена стороннім організаціям, втрати енергії в мережах;

в) потребою на технологічні цілі, потребою на загальногосподарські цілі, енергією, яка буде відпущена стороннім організаціям;

г) потребою на технологічні цілі, потребою в енергії на освітлення.

13. Кількість вантажів (у тоннах, кубометрах, штуках), які переміщуються в певному напрямку між окремими пунктами всередині підприємства або за його межами, називається:

а) вантажооборот;

б) вантажним потоком;

в) транспортуванням;

г) внутрішньовиробничий вантажний потік.

14. Чисельність водіїв у транспортному господарстві підприємства визначається

а) зважаючи на плановий обсяг вантажообороту та продуктивності транспортного засобу;

б) обсягом вантажно-розвантажувальних робіт, фондом робочого часу одного робітника, трудомісткістю робіт;

в) кількістю транспортних засобів, часу перебування автомобіля у рейсі та фондом робочого часу робітника;

г) методом за нормами обслуговування.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

1. Інструментальне господарство

Задача-приклад 1. Визначити витрати інструменту на річну програму за умов: річна програма виготовлення валиків шліцевих – 500 тис. од.; режим роботи – двозмінний.

Технологічний процес наведено в табл. 1.

Технологічний процес виготовлення валиків

№ і зміст операцій	Устаткування	Інструмент	Час, хв	
			машинний t_m	Штучний t
1. Перша чорнова обточка	Токарний багаторізцевий	Різець чорновий (3 шт.)	1,85	3,64
2. Друга чистова обточка	Токарний багаторізцевий	Різець чистовий (3 шт.)	1,43	2,47
3. Шліфування	Шліфувальний	Шліфкруг	1,82	2,64
4. Фрезерування	Фрезерний	Фреза $\varnothing 90$ мм	7,38	12,42

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Визначаємо витрати інструменту на річну програму. У масовому та серійному виробництві витрати ріжучого інструменту на програму по кожному типорозміру визначається за формулою:

$$I_p = \frac{N_d \cdot t_m \cdot I}{T_{\text{зн}} \cdot (1 - K_3) \cdot 60}$$

де I_p – витрати певного інструменту, шт.;

N_d – число деталей, які обробляються даним інструментом по річній програмі, од.;

t_m – машинний час на 1 детале-операцію, хв.;

I – число інструментів, одночасно працюючих на верстаті;

$T_{\text{зн}}$ – машинний час роботи інструменту до повного зносу, год.

K_3 – коефіцієнт передчасного виходу інструменту із ладу ($K_3 = 0,05$).

Машинний час роботи інструменту до повного зносу визначається за формулою:

$$T_{\text{зн}} = (L/l + 1) \cdot t_{\text{ст}}$$

де L – величина допустимого сточування ріжучої частини інструменту, мм;

l – величина сточування за одну переточку, мм;

$t_{\text{ст}}$ – стійкість інструменту (машинний час роботи інструменту між двома переточками), год.

Розрахунок величини машинного часу роботи інструменту до повного зносу наведено у табл. 2.

Зведений розрахунок машинного часу

Найменування інструменту	L, мм	l, мм	L/l + 1	t _{ст} , год.	T _{зн} , год.
Різці чорнові	5,1	0,7	8	2,4	19
Різці чистові	2,8	0,4	8	2,4	19
Шліфувальні круги (по довіднику)	-	-	-	-	130
Фреза Ø 90	7,3	0,6	13	4,0	52

На підставі вихідних та одержаних даних визначаємо витрати ріжучого інструменту на річну програму по кожному типорозміру. Наприклад, витрати різців чорнових:

$$I_p = \frac{500000 \cdot 1,85 \cdot 3}{19(0,95) \cdot 60} = 2562 \text{ од.}$$

Таким же шляхом визначається потреба по іншим інструментам.

2. Енергетичне забезпечення

Задача-приклад 2. Визначення потреби в електроенергії. У механічному цеху працює певна кількість верстатів із певними характеристиками (дані наведені у табл.). Загальна площа цеху – 360 м², тривалість роботи цеху з освітленням – 1680 год. на рік, питома потужність освітлювальних джерел – 25 Вт/м², коефіцієнт втрат в електричних мережах – 0,24, фонд часу роботи цеху – 4000 год/рік.

Потрібно визначити річну потребу в рушійній електроенергії для цеху, а також потребу в енергії на його освітлення.

Таблиця 3

Вихідні дані

Параметри	Верстати		
	токарі	свердлильні	фрезерні
Кількість, шт.	33	16	10
Потужність двигуна, кВт год.	11,63	8,15	8,48
Втрати енергії в мережі, К3	0,52	0,52	0,49
Середній фактичний коефіцієнт завантаження устаткування К1	0,29	0,3	0,4
Коефіцієнт використання устаткування в часі, К2	0,01	0,01	0,01

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

Кількість рушійної електроенергії розраховується за потужністю діючого устаткування за формулою:

$$W'_{\text{тех}} = \frac{\sum \Pi \cdot \Phi_{\text{ц}} \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot K_3}{K_4}$$

де $\sum \Pi$ – загальна потужність встановленого устаткування, кВт.;

$\Phi_{\text{ц}}$ – фонд часу роботи цеху, год./рік;

K_1, K_2, K_3, K_4 – відповідно коефіцієнти використання устаткування за потужністю, за часом, машинним часом (відношення машинного часу до штучно-калькуляційного), що враховує втрати енергії в мережах.

Для токарних верстатів:

$$W_{\text{руш}} = \frac{4000 \cdot 33 \cdot 11,63 \cdot 0,29 \cdot 0,01}{0,52} = 8561 \text{ млн кВт.}$$

Кількість електричної енергії, яка іде на освітлення ($W_{\text{осв}}$), визначається за формулою:

$$W_{\text{осв.}} = \frac{S T_{\text{осв.}} \cdot \Pi_{\text{осв.}}}{100K}$$

де S – виробнича площа цеху, дільниці, м²;

$T_{\text{осв.}}$ – тривалість роботи цеху з освітленням год/рік;

$\Pi_{\text{осв.}}$ – питома потужність освітлюваних точок (25 Вт/м²);

K – коефіцієнт втрат в електричних мережах.

$$W_{\text{осв}} = \frac{360 \cdot 1680 \cdot 25}{1000 \cdot 0,24} = 63 \text{ 000 кВт год.}$$

Відповідь. Річна потреба в електроенергії для цеху складає 8561 млн кВт, а кількість електричної енергії, яка іде на освітлення, дорівнює 63000 кВт годин.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Визначити річну потребу інструментів за умов: річний обсяг робіт – 1800 деталей, верстатний час обробки однієї деталі – 936 хв., одночасно працює одна фреза, час роботи інструменту до повного зносу – 92 год., коефіцієнт передчасного виходу інструменту із ладу ($K_3 = 0,07$).

Задача 2. Визначити потребу у фрезах на річну програму в умовах одиничного виробництва для дільниці фрезерних верстатів. Вихідні дані: трудомісткість річної програми дільниці $T_{\text{п}}$ – 485000 нормо/год. Питома вага машинного часу в штучному $K_{\text{м}}$ – 0,50; K_3 – 0,04. Номенклатура фрез та коефіцієнт їхньої застосовуваності $K_{\text{зас}}$ на дільниці наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Номенклатура фрез та їх застосування

Номенклатура фрез	Діаметр фрези, мм	$K_{зас}$	$T_{зн.}$, год.
Циліндричні	40 – 90	0,15	33
Торцеві	30 – 50	0,10	40
Канавочні	16 – 40	0,09	19
Фасонні	40 – 90	0,08	20
Дискові	40 – 70	0,07	51

Задача 3. Розрахувати середньорічний обсяг слюсарних робіт та чисельність слюсарів по ремонту і обслуговуванню обладнання за даними: на підприємстві встановлено 170 од. токарного обладнання, середня категорія складності ремонту якого – II, капітальному ремонту підлягає 22 р.о., поточному ремонту – 920 р.о. і технічному обслуговуванню 3740 р.о.

Задача 4. Визначити потребу в рушійній електроенергії для підприємства, якщо загальна рушійна потужність усіх верстатів становить 1200 кВт. Потрібно визначити річну потребу в рушійній електроенергії для цеху, а також потребу в енергії на його освітлення.

Таблиця 2

Вихідні дані

Параметри	Верстати		
	токарі	свердлильні	фрезерні
Кількість, шт.	38	46	15
Потужність двигуна, кВт год.	10,55	9,35	9,68
Втрати енергії в мережі, К3	0,62	0,55	0,47
Середній фактичний коефіцієнт завантаження устаткування К1	0,49	0,5	0,7
Коефіцієнт використання устаткування в часі, К2	0,15	0,22	0,25

Загальна площа цеху – 360 м², тривалість роботи цеху з освітленням – 1680 год. на рік, питома потужність освітлювальних джерел – 25 Вт/м², коефіцієнт втрат в електричних мережах – 0,24, фонд часу роботи цеху – 4000 год/рік.

Задача 5. Розрахувати витрати різального інструменту на річну програму виробів А та здійснити розрахунок його цехового оборотного фонду. Річна

програма випуску – 500 тис. шт., стійкість інструменту до повного його зносу – 19 год., норма машинного часу – 1,85 хв. На робочих місцях одночасно знаходиться 62 інструменти, в ремонті і заточці – 24 шт., в інструментально-роздавальній коморі – 118 шт.

ТЕМА 10. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА

10.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Мета та завдання розробки плану собівартості продукції.
2. Класифікація витрат та групування їх за економічними елементами.
3. Планування собівартості перевезень на транспортних підприємствах.

Метою планування собівартості є економічно обґрунтоване визначення величини витрат, необхідних у плановому періоді для виробництва кожного виду та всієї продукції підприємства, які відповідають вимогам щодо якості.

Витрати підприємства є одним із результативних показників господарської діяльності.

При вивченні даної теми студенти повинні засвоїти класифікацію витрат за різними ознаками та групування їх за економічними елементами.

Собівартість перевезень – це виражені в грошовій формі поточні витрати транспортних підприємств, безпосередньо пов'язані з підготовкою та здійсненням процесу перевезень вантажів і пасажирів, а також виконанням робіт і послуг, що забезпечують перевезення.

Планування собівартості перевезень є складовою частиною плану економічного та соціального розвитку транспортних підприємств, які розробляються ними самостійно на підставі показників планового обсягу перевезень вантажів і пасажирів, інших робіт і послуг, продуктивності праці, фонду її оплати та інших, і є системою техніко-економічних розрахунків, які визначають величину витрат на здійснення перевезень.

Об'єктами калькулювання собівартості перевезень на залізничному транспорті є: вантажні перевезення; пасажирські перевезення; перевезення багажу та вантажообігу; перевезення пошти.

За одиницю калькуляції собівартості перевезень вантажу, багажу та вантажобагажу приймається 10 тонно-кілометрів, пасажирів – 10 пасажиро-кілометрів, пошти – 10 вагонно-кілометрів поштових вагонів.

Найважливішим етапом калькулювання перевезень на залізничному транспорті є розподіл експлуатаційних витрат між видами перевезень, видами сполучень та видами тяги. Розподіл витрат проводиться кожним структурним підрозділом залізниці за окремими статтями чи групами статей.

Питання для самоконтролю

1. Мета та послідовність планування витрат підприємства.
2. Класифікація витрат.

3. Групування витрат за економічними елементами.
4. Розрахунок планових витрат за окремими елементами.
5. Як залежать загальні витрати і собівартість одиниці продукції від обсягу виробництва?
6. Групування витрат виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) за статтями калькуляції.
7. Складання зведеного кошторису витрат на виробництво.
8. Складання планової (нормативної) калькуляції собівартості продукції.
9. Характеристика витрат, що не включаються до собівартості продукції (товарів, робіт, послуг).

Теми рефератів

1. Управління витратами на підприємстві.
2. Поняття і види собівартості продукції.
3. Джерела і шляхи зниження собівартості продукції.
4. Прогнозування собівартості продукції на ранніх стадіях її розробки та освоєння.
5. Ціна як економічно-фінансовий важіль управління виробництвом за ринкових умов господарювання.
6. Особливості планування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспортних підприємствах.

Література

1. *Економіка підприємства*: Навч. посіб. // За ред. Покропивного С. Ф. – К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
2. *Шваб Л.І.* Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
3. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

10.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання плану витрат, сутності, призначення і структури кошторису витрат на виробництво та розвинути практичні навички з розрахунку собівартості одиниці продукції.

План

1. Порядок планування витрат підприємства.
2. Розрахунок собівартості одиниці продукції.
3. Методи загальної, позамовної та попроцесної калькуляції.
4. Планування розподілу загальновиробничих витрат між виробничими підрозділами.
5. Планування собівартості реалізованої продукції.

Питання для закріплення матеріалу

1. Які використовують вихідні дані та які питання вирішуються під час планування собівартості продукції?
2. У якій послідовності розробляють план собівартості продукції?
3. Які фактори впливають на рівень витрат на виробництво продукції?
4. Як впливає на рівень витрат зміна обсягу виробництва?
5. Чи впливає зміна структури продукції (номенклатури) на витрати? Яким чином?
6. Із чого складається собівартість реалізованої продукції?
7. Які витрати включають до виробничої собівартості продукції?
8. Які витрати включають до калькуляційної статті «Загальновиробничі витрати»?
9. З яких складових формується собівартість готової та реалізованої продукції?
10. Які методи застосовують для розробки кошторису витрат на виробництво?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. План за витратами підприємства складається з таких розділів:

- а) калькулювання собівартості за видами продукції, кошторис витрат на виробництво;
- б) розрахунок зниження собівартості продукції, кошторис витрат на виробництво;
- в) розрахунок зниження собівартості продукції, калькулювання собівартості за видами продукції, кошторис витрат на виробництво;
- г) кошторис витрат на виробництво.

2. За способом віднесення на одиницю продукції витрати класифікують:

- а) постійні, змінні;
- б) пропорційні, непропорційні;
- в) елементи витрат, комплексні статті витрат;
- г) прямі, непрямі.

3. За зв'язком із обсягом виробництва витрати класифікують:

- а) постійні, змінні;
- б) пропорційні, непропорційні;
- в) елементи витрат, комплексні статті витрат;
- г) прямі, непрямі.

4. За ступенем однорідності витрати класифікують:

- а) постійні, змінні;
- б) пропорційні, непропорційні;
- в) елементи витрат, комплексні статті витрат;
- г) прямі, непрямі.

5. Змінні витрати за зв'язком із обсягом виробництва класифікують:

- а) постійні, змінні;
- б) пропорційні, непропорційні;
- в) елементи витрат, комплексні статті витрат;
- г) прямі, непрямі.

6. Собівартість валової продукції відрізняється від сукупних витрат на виробництво на величину:

- а) витрат, що не враховуються у собівартість та збільшення залишку витрат майбутніх періодів;
- б) збільшення залишку витрат на створення незавершеного виробництва;
- в) позавиробничих витрат;
- г) збільшення витрат на створення залишку нереалізованої продукції.

7. Виробнича собівартість товарної продукції відрізняється від собівартості валової продукції на величину:

- а) витрат, що не враховуються у собівартість та збільшення залишку витрат майбутніх періодів;
- б) збільшення залишку витрат на створення незавершеного виробництва;
- в) позавиробничих витрат;
- г) збільшення витрат на створення залишку нереалізованої продукції.

8. Повна собівартість товарної продукції відрізняється виробничої собівартості товарної продукції на величину:

- а) витрат, що не враховуються у собівартість та збільшення залишку витрат майбутніх періодів;
- б) збільшення залишку витрат на створення незавершеного виробництва;
- в) позавиробничих витрат;
- г) збільшення витрат на створення залишку нереалізованої продукції.

9. Собівартість реалізованої продукції відрізняється від повної собівартості товарної продукції на величину:

- а) витрат, що не враховуються у собівартість та збільшення залишку витрат майбутніх періодів;
- б) збільшення залишку витрат на створення незавершеного виробництва;
- в) позавиробничих витрат;
- г) збільшення витрат на створення залишку нереалізованої продукції.

10. При плануванні собівартості використовують такі методи:

- а) кошторисний і нормативний;
- б) пофакторний, кошторисний, нормативний, калькуляційний;
- в) пофакторний, кошторисний, нормативний, калькуляційний, прямого рахунку, метод коефіцієнтів;
- г) нормативний, калькуляційний.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача-приклад 1. У поточному році рентабельність операційної діяльності підприємства становила 27%, а сума прибутку – 289614 грн. Адміністративні витрати у розрахунку до виробничої собівартості склали 15%, а витрати на збут – відповідно 4%. Визначити собівартість реалізованої продукції.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

1. Рентабельність операційної діяльності визначається за формулою:

$$P = \frac{\Pi}{C} \cdot 100\%,$$

де Π – прибуток від операційної діяльності, грн;

C – собівартість від операційної діяльності, грн.

Із цієї формули знайдемо собівартість операційної діяльності (C):

$$C = \frac{\Pi}{P} \cdot 100\%,$$

$$C = \frac{289614}{27\%} \cdot 100\% = 1072644,4 \text{ грн.}$$

2. Далі знайдемо собівартість (заводську):

$$C_3 = C + V_{\text{ад}}$$

де C_3 – собівартість заводська, грн.;

$V_{\text{ад}}$ – адміністративні витрати, грн.

У свою чергу адміністративні витрати визначаються:

$$V_{\text{ад}} = 0,15 \cdot C = 0,15 \cdot 1072644,4 = 160896,66 \text{ грн.}$$

Тоді заводська собівартість буде:

$$C_3 = 1072644,4 + 160896,66 = 1233541 \text{ грн.}$$

3. Собівартість реалізованої продукції визначається за формулою:

$$C_{\text{р.п}} = C_3 + V_{\text{зб}},$$

де $C_{\text{р.п}}$ – собівартість реалізованої продукції

$V_{\text{зб}}$ – витрати на збут, грн.

Знайдемо кількісне значення $V_{\text{зб}}$:

$$V_{\text{зб}} = 0,04 \cdot C = 0,04 \cdot 1072644,4 = 42905,78 \text{ грн.}$$

$$\text{Тоді } C_{\text{р.п}} = 1072644,4 + 42905,78 = 1115550,1 \text{ грн.}$$

Відповідь. Собівартість реалізованої продукції становить 1115550,1 грн.

Задача-приклад 2. Вартість основних і допоміжних матеріалів – 11 грн за шт., нормована заробітна плата – 6,2 грн. за шт., витрати на ремонт і експлуатацію обладнання – 3600 тис. грн, річні цехові витрати – 800 тис. грн, загальновиробничі витрати – 900 тис. грн, річна нормована заробітна плата основних робітників – 1200 тис. грн, витрати на збут – 3% від виробничих витрат. Розрахувати собівартість та орієнтовану ціну виробу А.

Методичні вказівки: рішення про значення інших показників, які входять до складу собівартості, та рівень планової рентабельності студент приймає самостійно.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

1. Виходячи з даних про нормовану заробітну плату на 1 виріб А та річну нормовану зарплату основних робітників, розрахуємо обсяг виробництва виробів А:

$$N = \frac{\sum ЗП}{ЗП_A} = \frac{1200000 \text{ грн}}{6,2 \text{ грн/шт.}} = 193549 \text{ шт.}$$

2. Розрахуємо витрати на збут, знаючи, що вони складають 3% від усіх витрат на виробництво виробу А:

$$\sum ВЗ = \left(\sum O_{\text{ДМ}} + \sum ЗП + \sum ВРЕМ + \sum ЦВ + \sum ЗВ \right) \cdot \frac{3\%}{100\%},$$

$$\sum ВЗ = (11 \cdot 19354 + 1200000 + 3600000 + 8000000 + 900000) \cdot 0,03 = 258871 \text{ грн.}$$

3. Розрахуємо витрати по ремонту і експлуатації обладнання, цехові витрати, загальновиробничі витрати і витрати на збут відповідно на один виріб А:

$$ВРЕО_A = \frac{\sum ВРЕО}{N} = \frac{3600000 \text{ грн.}}{193549 \text{ шт.}} = 18,6 \text{ грн/шт.}$$

$$ЦВ_A = \frac{\sum ЦВ}{N} = \frac{800000 \text{ грн.}}{193549 \text{ шт.}} = 4,13 \text{ грн/шт.}$$

$$ЗВ_A = \frac{\sum ВЗ}{N} = \frac{900000 \text{ грн.}}{193549 \text{ шт.}} = 4,65 \text{ грн/шт.}$$

$$ВЗ_A = \frac{\sum ВЗ}{N} = \frac{258871 \text{ грн.}}{193549 \text{ шт.}} = 1,34 \text{ грн/шт.}$$

4. Визначимо собівартість виробу А:

$$C_A = 11 + 6,2 + 18,6 + 4,13 + 4,65 + 1,34 = 45,92 \text{ грн/шт.}$$

5. Визначимо орієнтовну ціну виробу А, прийнявши рівень планової рентабельності 11,2%, знаючи, що $P = (P_A / C_A) \cdot 100\%$, знайдемо запланований прибуток:

$$P_A = \frac{P \cdot C_A}{100\%} = \frac{11,2\% \cdot 45,92 \text{ грн.}}{100\%} = 5,14 \text{ грн.}$$

Таким чином, орієнтована ціна виробу А становить:

$$Ц_A = C_A + П_A = 45,92 + 5,14 = 51,06 \text{ грн.}$$

З врахуванням ПДВ: $51,06 \cdot 1,2 = 61,27$ грн.

Відповідь: Собівартість виробу А дорівнює 45,92 грн/шт, орієнтована ціна виробу А – 61,27 грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Визначити валові втрати підприємства на всі соціальні заходи, якщо відрахування на соціальне страхування від нещасних випадків становить 2,1 %, а витрати на оплату праці 350 тис. грн.

Задача 2. У звітному році господарська діяльність підприємства характеризується такими даними: чистий дохід 980 тис. грн, адміністративні витрати 190 тис. грн. Визначити планові адміністративні витрати підприємства, якщо чистий дохід планується на рівні 1200 тис. грн, а рівень адміністративних витрат на 1 тис. грн чистого доходу буде зменшено на 5 %.

Задача 3. Розрахувати собівартість та орієнтовну ціну виробу А: собівартість основних і допоміжних матеріалів 12 грн на шт.; нормативна заробітна плата 6,25 грн на шт. Витрати з ремонту та експлуатації обладнання 3650 тис. грн. Річні цехові витрати 900 тис. грн. Загальновиробничі витрати 950 тис. грн. Річна нормована заробітна плата основних робітників 1300 тис. грн. Витрати на збут 3 %.

Задача 4. У поточному році рентабельність операційної діяльності підприємства становила 28%, а сума прибутку 298617 грн. Адміністративні витрати у розрахунку до виробничої собівартості склали 16 %, а витрати на збут 5 %. Визначити собівартість реалізованої продукції.

Задача 5. У звітному періоді собівартість товарної продукції становила 415 млн. грн, витрати на 1 грн товарної продукції 0,93 грн. У плановому періоді витрати на 1 грн товарної продукції повинні дорівнювати 0,87 грн. Обсяг виробництва продукції буде збільшено на 7 %. Визначити собівартість товарної продукції планового періоду.

Задача 6. Плановий випуск продукції 4500 виробів, собівартість 115400 грн, питома вага основної заробітної плати виробничих робітників становила 19 %. Розрахувати величину цехових витрат, які потрібно включити до калькуляції собівартості одиниці виробу. Загальна сума цих витрат становитиме 42530 грн.

Задача 7. Вартість основних і допоміжних матеріалів – 11,2 грн/ од. Нормована заробітна плата – 7,6 грн / од. Витрати з ремонту і експлуатації обладнання – 3720 тис. грн. Річні цехові витрати – 850 тис. грн.

Загальновиробничі витрати – 920 тис. грн. Річна нормована заробітна плата основних робітників – 1450 тис. грн. Витрати на збут – 2 %. Розрахувати собівартість та орієнтовану ціну виробу А.

Задача 8. У поточному році рентабельність операційної діяльності підприємства становила 25 %, а сума прибутку – 289614 грн. Адміністративні витрати у розрахунку до виробничої собівартості склали 16 %, а витрати на збут – відповідно 7 %. Визначити собівартість реалізованої продукції.

ТЕМА 11. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

11.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Зміст і завдання фінансового плану.
2. Планування потреби у фінансових ресурсах.
3. Планування прибутковості підприємства.

При функціонуванні підприємства відбувається безперервний кругообіг коштів, який здійснюється у вигляді витрат ресурсів і одержання доходів, їх розподілу й використання. При цьому визначаються джерела коштів, напрями та форми фінансування, оптимізується структура капіталу, проводяться розрахунки з постачальниками матеріально-технічних ресурсів, покупцями продукції, державними органами (сплата податків), персоналом підприємства тощо. Усі ці грошові відносини складають зміст фінансової діяльності підприємства, в основу якої покладено належне забезпечення фінансування суб'єкта підприємницької діяльності.

При складанні фінансового плану має бути розроблений баланс доходів і видатків підприємства за всіма видами діяльності: операційній, інвестиційній та фінансовій.

У процесі фінансового планування визначаються майбутні фінансові потреби: коли і які саме кошти будуть потрібні підприємству у плановому періоді. Розрізняють потреби в основному та оборотному капіталі.

Узагальнюючим фінансовим показником діяльності підприємства є його прибуток. Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства.

Студент повинен знати і вміти знаходити всі види прибутків: валовий, від операційної діяльності, від звичайної діяльності до оподаткування, від звичайної діяльності, чистий.

Прибутковість підприємства вимірюється двома показниками – прибутком і рентабельністю. Рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат. Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, який саме прибуток і ресурси (витрати) використовуються у розрахунках.

Питання для самоконтролю

1. Завдання, зміст та принципи фінансового планування.
2. Завдання та види фінансових планів.
3. Зміст та характеристика оперативного фінансового планування.
4. Планування потреби в основному та оборотному капіталі.
5. Структура, показники і сфера застосування балансу доходів і видатків, платіжного календаря, кредитного та касового плану.
6. Суть та порядок визначення точки беззбитковості.
7. Методи розрахунку потреби в оборотних коштах.
8. Способи вимірювання прибутковості підприємства.
9. Методи розрахунку прибутку від реалізації продукції.

Теми рефератів

1. Нормування оборотних фондів підприємства.
2. Методи оптимізації грошових потоків.
3. Оцінка фінансового стану підприємства на підставі балансу доходів та видатків.
4. Шляхи вдосконалення фінансового планування в умовах реформування фінансового механізму.

Література

1. *Економіка підприємства*: Навч. посіб. // За ред. Покропивного С. Ф. – К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
2. *Шваб Л.І.* Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
3. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

11.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання змісту і завдання фінансового плану і контролю на підприємстві та розвинути практичні навички з розрахунку прибутку та рентабельності продукції підприємства.

План

1. Методи, що використовуються у процесі фінансового планування.
2. Структура фінансового плану підприємства.
3. Оперативний фінансовий план.
4. Планування беззбиткового рівня виробництва продукції.

Питання для закріплення матеріалу

1. Що таке фінансовий план підприємства і яка його структура?
2. У чому суть визначення точки беззбитковості і який порядок її визначення?
3. Що таке балансовий план і які показники його характеризують?
4. Що таке план доходів і витрат і які показники його характеризують?

5. Дати характеристику змісту і завдань плану надходжень і виплат?
6. Дати характеристику показників фінансового стану підприємства.
6. Назвіть існуючі види прибутку та рентабельності.
7. Охарактеризуйте основні методи планування прибутку.
8. Назвіть умови прибутковості підприємства.
9. Аналіз «витрати – обсяг – прибуток»: розкрийте його суть і місце застосування.
10. Назвіть шляхи вдосконалення фінансового планування.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Фінансове планування – це:

- а) процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками цільового використання;
- б) процес планування виплат у бюджет;
- в) встановлення раціональних відносин із суб'єктами господарювання та фінансовими організаціями;
- г) виявлення та мобілізація резервів збільшення прибутку завдяки раціональному використанню матеріальних, трудових та грошових ресурсів.

2. Метою фінансового планування є:

- а) визначення допустимих з позиції фінансової стійкості темпів розширення підприємства;
- б) контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємства;
- в) забезпечення постійної платоспроможності підприємства;
- г) визначення обсягів фінансових ресурсів і формування джерел фінансування діяльності підприємства.

3. Метою перспективного фінансового планування є:

- а) визначення допустимих з позиції фінансової стійкості темпів розширення підприємства;
- б) контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємства;
- в) забезпечення постійної платоспроможності підприємства;
- г) визначення обсягів фінансових ресурсів і формування джерел фінансування діяльності підприємства.

4. Метою поточного фінансового планування є:

- а) визначення допустимих з позиції фінансової стійкості темпів розширення підприємства;
- б) контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємства;
- в) забезпечення постійної платоспроможності підприємства;

г) визначення обсягів фінансових ресурсів і формування джерел фінансування діяльності підприємства.

5. Метою оперативного фінансового планування є:

а) визначення допустимих з позиції фінансової стійкості темпів розширення підприємства;

б) контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємства;

в) забезпечення постійної платоспроможності підприємства;

г) визначення обсягів фінансових ресурсів і формування джерел фінансування діяльності підприємства.

6. Назвіть моделі фінансового планування:

а) баланс грошових виплат і надходжень; бюджет додаткових вкладень капіталу;

б) розробка фінансового розділу бізнес-плану; бюджетування; складання прогнозних фінансових документів;

в) прогнозний баланс активів і пасивів; розрахунок точки беззбитковості;

г) визначення потреби у зовнішньому фінансуванні; складання таблиці доходів і витрат.

7. Планування прибутку підприємства здійснюється за такими напрямками:

а) визначення доходів підприємства, визначення витрат підприємства;

б) податкове планування; планування дивідендної політики;

в) формування резервів; поповнення статутного капіталу;

г) планування формування прибутку; планування розподілу прибутку.

8. Методи планування прибутку:

а) прямого рахунку; за показником витрат на одну гривню реалізованої продукції; аналітичний метод;

б) регресивного аналізу; розрахунку точки беззбитковості; прогнозні методи;

в) прямого рахунку; за показником витрат на одну гривню реалізованої продукції; аналітичний метод; регресивного аналізу; розрахунку точки беззбитковості; прогнозні методи;

г) аналітичні, нормативні, прогнозні.

9. Податкове планування передбачає:

а) визначення величини податкових платежів;

б) визначення термінів сплати податкових платежів;

в) вивчення законодавчої бази щодо оподаткування підприємств.

г) контроль за формуванням і використанням податкових зобов'язань з податку на прибуток та інших платежів зборів та внесків.

10. Розподіл прибутку веред власників передбачас:

- а) формування резервів; поповнення статутного капіталу; збільшення нерозподіленого прибутку;
- б) виплата дивідендів; викуп акцій; виплата премій власникам;
- в) планування податку на прибуток; капіталізація прибутку; розподіл прибутку серед власників;
- г) формування резервів; поповнення статутного капіталу; розподіл прибутку серед власників.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача 1. Розрахувати відпускну ціну товару X, якщо відомо, що виробнича собівартість становила 251 грн, комерційні витрати 71 грн, рентабельність виготовлення продукції 11,7%, ПДВ – 20 %.

Задача 2. Планові показники виробництва характеризуються такими даними:

Продукція	Обсяг реалізації, од.	Виробнича собівартість одиниці продукції, грн	Витрати за плановий період, тис. грн	
			адміністративні	на збут
Шафи	900	180	?	?
Стільці	1300	98	?	?
Разом	*	*	45	17

Визначити ціну одного стільця з ПДВ, якщо підприємство планує рентабельність їх продажу щодо операційних витрат 12 %

Задача 3. Розрахувати планову відпускну ціну на виріб, якщо його виробнича собівартість становить 125,90 грн, комерційні витрати 7 % виробничої собівартості, рентабельність – 13 %, ПДВ – 20%.

Задача 4. Планові показники господарської діяльності підприємства характеризуються такими даними:

Продукція	Обсяг реалізації, од.	Виробнича собівартість одиниці продукції, грн	Ціна одиниці продукції без ПДВ, грн	Витрати за плановий період, тис. грн	
				адміністративні	на збут
Тумби	750	145	195	9	9
Стільці	1350	70	140	9	9
Разом	*	*	*	52	9

Визначити рентабельність витрат операційної діяльності підприємства.

Визначити ціну стола без ПДВ, якщо підприємство планує рентабельність їх продажу щодо чистого доходу 12 %.

ТЕМА 12. ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ ОНОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ

12.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Формування планів оновлення продукції, їхній склад і завдання.
2. Планування витрат на підготовку і освоєння виробництва нової продукції.

В умовах ринкової економіки планування виробничої діяльності підприємства орієнтується на максимальне задоволення попиту потенційних споживачів у продукції (робіт), послугах.

В основі планування оновлення продукції лежить концепція життєвого циклу продукції, яка протягом свого життя на ринку переживає декілька етапів.

Вихідними даними для планування технічної підготовки виробництва є: планові завдання розробки й освоєння виробництва нової продукції; планові нормативи для визначення обсягу і трудомісткості робіт кожного етапу технічної підготовки.

Основою розрахунку економічної ефективності та доцільності впровадження нової продукції є зваження ймовірності того чи іншого проекту за умови обмеженості капіталу як ресурсу та забезпечення найбільших прибутків за можливості реалізації кількох варіантів інвестицій.

Порівняльна ефективність капітальних вкладень у нововведення визначається лише тоді, коли є декілька інвестиційних проектів. Вона характеризує переваги (економічні, соціальні) одного проекту (варіанта) інвестування виробництва над іншими.

Застосовують два взаємопов'язані показники, за якими визначають абсолютну ефективність інвестицій: перший (прямий) – коефіцієнт економічної ефективності (прибутковості) капітальних витрат; другий (зворотний) – період (строк) окупності капітальних вкладень.

Якщо капітальні витрати здійснюються протягом кількох років, то економічну ефективність капітальних вкладень визначають із врахуванням чинника часу, тобто проводять розрахунок впливу неодноразовості капітальних витрат на їх ефективність. Із цією метою інвестиції більш пізніх років приводять до одного розрахункового року шляхом множення на коефіцієнт дисконтування.

Студент повинен оволодіти поняттями: чистий приведений дохід, індекс доходності, термін окупності, економічна ефективність від поліпшення якості продукції, річний економічний ефект.

Питання для самоконтролю

1. Який зміст і етапи науково-технічної підготовки виробництва нової продукції?
2. Які основні завдання підготовки виробництва нової продукції у сучасних умовах господарювання?

3. Як обчислюється трудомісткість, тривалість та вартість підготовки виробництва нової продукції?
4. Яким є економічне обґрунтування освоєння нової продукції на етапі проектування?
5. Визначте основні методичні підходи до оцінки економічної ефективності освоєння нової продукції.
6. Як здійснюється обґрунтування оптимального варіанта технологічного процесу та визначення критичної програми випуску продукції?
7. Які закономірності зміни трудомісткості виготовлення одиниці виробу?
8. Які особливості побудови «точки безбитковості»?
9. Які особливості складання кошторису витрат на підготовку виробництва нової продукції?
10. Як здійснюється обчислення трудомісткості окремих циклів робіт та тривалості етапів технічної підготовки виробництва нового виробу?

Теми рефератів

1. Об'ємно-календарне планування виробництва нової продукції.
2. Мережні методи планування.
3. Якість та конкурентоспроможність продукції.
4. Стандартизація та сертифікація продукції.
5. Державна політика у сфері управління якістю продукції.
6. Оптимальний варіант впровадження нових технологічних процесів.
7. Економічна ефективність освоєння нової продукції.

Література

1. *Економіка підприємства*: Навч. посіб. // За ред. Покропивного С. Ф. – К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
2. *Шваб Л.І.* Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
3. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

12.2 Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: систематизувати знання про особливості планування нової та оновленої продукції підприємства, закріпити навички щодо розрахунку економічної ефективності освоєння нової продукції та оптимального варіанта технологічного процесу.

План

1. Життєвий цикл товару на ринку.
2. Формування планів оновлення продукції, їхній склад і завдання.
3. Планові розрахунки ефективності оновлення продукції.

Питання для закріплення матеріалу

1. Назвіть завдання формування планів оновлення випуску продукції?
2. Які є стадії технічної підготовки виробництва нової продукції?
3. Дайте визначення поняттю «життєвий цикл» продукції.
4. Охарактеризуйте основні стадії «життєвого циклу» продукції?
5. У чому суть підготовки виробництва нової продукції?
6. З якого комплексу робіт складається підготовка виробництва нової продукції?
7. Назвіть порядок планування витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції.
8. Як визначається економічна ефективність освоєння нової продукції?
9. Як обирається оптимальний варіант впровадження нових технологічних процесів?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. При розробці плану оновлення продукції, на етапі планування технічної підготовки виробництва розрізняють такі типи нормативів технічної підготовки виробництва:

- а) об'ємні і трудові;
- б) календарні і трудові;
- в) трудові.

2. В основі планування виробництва оновлення нової продукції лежить:

- а) концепція життєвого циклу продукції;
- б) план виробництва продукції;
- в) асортиментний портфель.

3. При плануванні підготовки виробництва нової продукції використовуються:

- а) прогностичні методи планування;
- б) методи комплексного підходу;
- в) методи спеціальних досліджень;
- г) сітьові методи планування.

4. Оптимізація сітьових графіків полягає в:

- а) покращенні процесів планування, організації й утворенні комплексу робіт із метою скорочення витрат економічних ресурсів і підвищення фінансових результатів при заданих планових обмеженнях;
- б) комплексі досліджень щодо використання передових методів та технічних засобів у процесі планування технічної підготовки виробництва.

5. До об'ємних нормативів технічної підготовки виробництва належать:

- а) кількість оригінальних деталей, що припадають на виріб відповідної групи складності;
- б) коефіцієнт технологічної оснащеності за видами обробки;
- в) трудомісткість просування технологічного процесу й оснащеності на одну оригінальну деталь.

6. Технологічна підготовка виробництва – це:

- а) сукупність взаємопов'язаних процесів, які забезпечують технологічну готовність підприємства до випуску виробів заданого рівня якості при встановлених термінах, обсягах випуску та витратах ресурсів;
- б) комплекс послідовно пов'язаних наукових проектно-конструкторських, технологічних і виробничо-господарських робіт із створення, освоєння та впровадження нових видів продукції, нової техніки і технології.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача-приклад 1. Визначити річний економічний ефект у виробника продукції від впровадження нової моделі виробу та термін окупності додаткових капіталовкладень за такими даними:

Показники	Базова модель	Нова модель
Програма випуску, тис. грн	80	80
Додатковий капітал, тис. грн	-	400
Собівартість виробу, грн	165	205
Ціна підприємства, грн	180	225

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі:

1. Визначимо прибуток виробника за базовою моделлю:

$$\Pi_6 = V_6 - C_6,$$

де V_6 – базова виручка, грн.;

C_6 – витрати, грн.

$$V_6 = N_6 \cdot Ц_6$$

де N_6 – програма випуску базова, грн.;

$Ц_6$ – базова ціна, грн.

$$C_6 = C_v \cdot N_6$$

де C_6 – собівартість виробу.

$$V_6 = 180 \cdot 80 = 14400000 \text{ грн.}$$

$$C_6 = 165 \cdot 80000 = 13200000 \text{ грн.}$$

$$\Pi_6 = 14400000 - 13200000 = 1200000 \text{ грн.}$$

2. Аналогічно визначаємо прибуток за новою моделлю.

$$V_H = 225 \cdot 80000 = 18000000 \text{ грн.}$$

$$C_H = C_{\text{нв}} \cdot N_H + K,$$

де K – капітальні вкладення

$$C_H = 205 \cdot 80000 + 400000 = 16800000 \text{ грн.}$$

$$\Pi_H = 18000000 - 16800000 = 1200000 \text{ грн}$$

3. Розрахуємо річний економічний ефект за перший рік впровадження нової моделі:

$$E = \Pi_H - \Pi_6.$$

$$E = 1200000 - 1200000 = 0.$$

4. Визначимо термін окупності (T_o):

$$T_o = (365 \cdot 400) / 1200 = 121 \text{ день.}$$

Тобто ці витрати окупляться майже за півроку.

5. Визначимо річний економічний ефект на наступний рік.

$$C_H = 205 \cdot 80000 = 16400 \text{ тис. грн.}$$

$$\Pi_H = 18000000 - 16400000 = 1600000.$$

$$E_H = 1600000 - 1200000 = 400\,000 \text{ грн.}$$

Відповідь. Річний економічний ефект на наступний рік дорівнює 400000 грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Коефіцієнт освоєння виробу становить 0,90. Виготовлення першої одиниці виробу займає 2 години. Визначити тривалість виготовлення партії виробів із 75 одиниць на момент освоєння.

Задача 2. Нова автоматична лінія дає можливість використання у виробництві більш досконалої технології та зменшення собівартості одиниці продукції з 359 до 351 грн/од. Нова лінія розрахована на випуск 125 тис. шт. виробів на рік і коштує 53 млн грн. Виробництво такої самої кількості виробів на діючому устаткуванні вимагає 2,5 млн грн додаткових капіталовкладень. Визначити доцільність придбання автоматичної лінії, і якщо доцільно, то розрахувати економічний ефект від впровадження нової технології та термін окупності капіталовкладень.

Задача 3. Визначити річний економічний ефект у виробника продукції від впровадження нової моделі виробу та термін окупності додаткових капіталовкладень за даними:

Показники	Базова модель	Нова модель
Програма випуску, тис. грн	82	82
Додатковий капітал, тис. грн	-	450
Собівартість виробу, грн	179	199
Ціна підприємства, грн	185	215

Задача 4. Для періоду освоєння виробництва характерне значення $b=0,7$. Планова собівартість виготовлення першого виробу в момент початку освоєння 6500 грн. од., а трудомісткість 220 нормо-годин. Планується за час освоєння виготовити 10 одиниць продукції. Визначити трудомісткість і собівартість виготовлення продукції під час освоєння.

Задача 5. Вибрати більш ефективний варіант здійснення капітальних вкладень.

Показники	Варіант 1	Варіант 2
Річний випуск продукції, тис. шт.	100	200
Собівартість одиниці продукції, грн	25	10
Капітальні вкладення, млн грн	2	4

ТЕМА 13. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ РОЗВИТОК

13.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Технічний та організаційний розвиток підприємства.
2. Оцінка технічного рівня розвитку підприємства.

Підвищення ефективності діяльності підприємства ґрунтується на досягненнях науки і техніки, передового, вітчизняного і зарубіжного досвіду. Наскільки цілеспрямованіше та ефективніше використовуються новітні досягнення науки і техніки, які є першоджерелами розвитку продуктивних сил, настільки успішніше вирішуються пріоритетні (щодо виробничих) соціальні завдання життєдіяльності суспільства.

Студент повинен знати основні питання та зміст плану технічного розвитку та організації виробництва.

Планування організаційно-технічного розвитку здійснюється за допомогою таких методів: науково-технічне програмування; продуктово-

тематичне планування інновацій; об'єктивно-календарне планування, виробниче планування інновацій.

Основні показники технологічного рівня підприємства групуються за такими ознаками:

- 1) ступінь технічної оснащеності праці;
- 2) рівень прогресивності технології;
- 3) технічний рівень устаткування;
- 4) рівень механізації та автоматизації виробництва.

Особливу увагу необхідно приділити оцінці технічного розвитку підприємства. Для цього використовують систему показників: інтегральний ефект, індекс рентабельності інновацій, норма рентабельності, період окупності.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягають завдання і який зміст плану організаційного та технічного розвитку підприємства ?
2. Дати характеристику системи показників плану організаційно-технічного розвитку підприємства.
3. Який порядок розробки планів організаційного і технічного розвитку підприємства?
4. Як визначається економічна ефективність інвестицій з коротким інвестиційним циклом?
5. Які показники характеризують ефективність інвестицій?
6. Назвати і дати характеристику джерелам фінансування організаційних та технічних заходів.

Теми рефератів

1. Необхідність і ефективність залучення інвестицій для розвитку виробничих підприємств.
2. Вплив реалізації технічного розвитку підприємства на показники господарсько-фінансової діяльності.
3. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні.

Література

1. *Економіка підприємства*: Навч. посіб. // За ред. Покропивного С. Ф. – К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
2. *Шваб Л.І.* Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
3. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

13.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань щодо завдання і змісту плану організаційного і технічного розвитку підприємства.

План

1. Розділи плану організаційно-технічного розвитку.
2. Методи та показники оцінки ефективності організаційно-технічних заходів.
3. Планування реалізації проектів організаційно-технічного розвитку підприємства.
4. Оцінювання результатів реалізації плану організаційно-технічного розвитку підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Яка сутність техніко-економічного рівня виробництва?
2. У чому полягають завдання та які принципи планування інновацій?
3. Які основні фактори технічного рівня виробництва?
4. Охарактеризуйте співвідношення між поняттями «інновація», «технологічний розвиток», «організаційний розвиток».
5. Які основні етапи технічного й організаційного розвитку?
6. Які Вам відомі показники, що застосовуються для визначення ефективності реалізації техніко-організаційних заходів?
7. Поясніть поняття «організаційний рівень виробництва», сутність і фактори, що його визначають?
8. Які є методичні підходи до оцінки інноваційних проектів?
9. Якими коефіцієнтами визначають рівень підготовки виробництва?
10. Які методи використовуються для розробки науково-технічних прогнозів?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Складовою плану організаційно-технічного розвитку є таке:

- а) створення та освоєння нової продукції, підвищення якості продукції, яка випускається;
- б) планування потреби в основних і допоміжних матеріалах на основне виробництво;
- в) планування фонду оплати праці.

2. Інтегральний ефект від впровадження організаційно-технічних заходів – це:

- а) різниця результатів та витрат на реалізацію техніко-організаційного заходу за розрахунковий період, приведених до одного року;
- б) співвідношення приведених доходів до приведених на цю саму дату інноваційних витрат.

3. Складові плану організаційно-технічного розвитку підприємства такі:

- а) планування капітального ремонту та модернізація основних засобів;
- б) впровадження прогресивної технології, механізації й автоматизації виробництва;
- в) планування матеріально-технічного забезпечення підприємства;
- г) бізнес-план підприємства.

4. Залежно від витрат, що враховуються, та результатів інтегральних показників розрізняють такі види ефекту від реалізації організаційно-технічних заходів:

- а) економічний;
- б) науково-технічний;
- в) ресурсний;
- г) соціальний;
- д) екологічний;
- є) усі відповіді правильні.

5. До методів, за допомогою яких здійснюється планування організаційно-технічного розвитку підприємства належать:

- а) науково-технічне прогнозування;
- б) продуктово-тематичне планування інновацій;
- в) об'ємно-календарне планування;
- г) виробниче планування інновацій;
- д) всі відповіді правильні.

6. Для оцінки загальної економічної ефективності організаційно-технічних заходів використовують такі показники:

- а) інтегральний ефект;
- б) індекс рентабельності інновацій;
- в) норма рентабельності;
- г) період окупності;
- д) не використовують жодної.

7. Інвестиції – це:

- а) ресурси, вкладені в об'єкти підприємницької та інші види діяльності для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту;
- б) сукупність грошових коштів підприємства, яка використовується ними для одержання прибутку.

8. Із зазначених формул виберіть ті, за якими можна оцінити абсолютну ефективність капітальних вкладень:

а) $E_p = \frac{\Delta\Pi}{KB_n}$;

$$\text{б) } E_p = \frac{\sum \Pi}{KB_n};$$

$$\text{в) } T_o = \frac{KB}{\sum \Pi}.$$

9. Показники економічної ефективності інвестицій можна об'єднати в такі групи:

- а) засновані на дисконтуванні;
- б) засновані на прогнозних оцінках;
- в) засновані на розрахункових оцінках;
- г) всі відповіді правильні.

10. Урахування чинника часу при визначенні ефективності інвестицій необхідно для:

- а) приведення різночасових капітальних вкладень до одного розрахункового періоду;
- б) передбачення майбутніх змін у ставках відсотка;
- в) визначення терміну окупності капітальних вкладень до одного розрахункового періоду.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача-приклад 1. Річна програма випуску – 110 тис. шт., наявне обладнання – піч камерна, потужністю 60 кВт та вартістю – 5600 грн, норма часу на обробку 100 виробів – 6,1 год., розцінка за 1 виріб складає 65 коп.

Визначити ефективність організаційно-технічного заходу по відміні технологічної операції.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

1. Визначаємо витрати на виробничу програму (приймавши вартість електроенергії 0,3 грн/кВт год.)

$$\frac{110000 \cdot 60 \cdot 6,0 \cdot 0,3}{100} = 120780 \text{ грн}$$

2. Приймавши за виробничу програму наявне обладнання (піч), що амортизується, розраховуємо собівартість одного виробу:

$$\frac{120780 + 5600}{110000} = 1,15 \text{ грн / шт}$$

3. Вартість закупленого на стороні виробу складає 0,65 грн, а власна собівартість 1,15 грн. Приймаємо рішення про закриття технологічної лінії. Розрахуємо економічну ефективність закриття лінії:

$$(1,15 - 0,65) \cdot 110000 \text{ шт.} = 55000 \text{ грн.}$$

Відповідь. Економія складе 55000 грн при закритті технологічної лінії.

Задача-приклад 2. Існуюча технологічна собівартість операції – 3,2 грн./шт. Планова технологічна собівартість після впровадження пропозиції –1,4 грн/шт.. Впровадження пропозиції вимагає додаткових капіталовкладень для придбання обладнання 12000 грн. Річна програма випуску складає 3500 виробів.

Визначити доцільність впровадження раціоналізації пропозиції щодо механізації технологічної операції.

Методичні вказівки щодо розв'язання задачі

1. Визначаємо планову економію після впровадження винаходу на один виріб:

$$E_{пл} = 3,2 - 1,4 = 1,8 \text{ грн/шт.}$$

2. Визначаємо річну економію:

$$E_p = 1,8 \cdot 3500 = 6300 \text{ грн.}$$

3. Визначаємо точку беззбитковості:

$$T_{\sigma} = \frac{12000}{1,8} = 6667 \text{ виробів}$$

4. Визначаємо точку беззбитковості у вимірі часу:

$$T_{\sigmaч} = \frac{12000}{6300} = 1,91 \text{ років}$$

Відповідь. Ця інвестиція (раціоналізаторська) доцільна за умови збільшення річної програми випуску або значних обігових коштів. Але доцільність прийнятих рішень щодо раціоналізаторської пропозиції може бути вирахована лише в реальних виробничих умовах.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Визначити ефективність організаційно-технічного заходу щодо відміни технологічної операції, яка характеризується такими даними: річна програма випуску виробів – 1500 тис. шт., наявне обладнання – піч камерна, потужністю 65 кВт та вартістю –5250 грн., норма часу на обробку 100 виробів - 5,12 год., розцінка на 100 виробів – 156,3 грн. Дані, що стосуються режиму роботи підприємства, студент визначає самостійно.

Задача 2. Існуюча технологічна собівартість операції – 13,3 грн/шт. Планова технологічна собівартість після впровадження пропозиції – 11,7 грн/шт. Впровадження пропозиції вимагає додаткових капіталовкладень для придбання обладнання 13000 грн. Визначити доцільність впровадження раціоналізаторської пропозиції щодо механізації технологічної операції.

Задача 3. Визначити кращий варіант впровадження заходу при таких показниках капітальних вкладень і собівартості річного випуску продукції:

/ варіант: K1 = 1,0 млн грн, C1 = 1,2 млн грн;

II варіант: $K_2 = 1,1$ млн грн, $C_2 = 1,15$ млн грн;

III варіант: $K_3 = 1,4$ млн грн, $C_3 = 1,05$ млн грн.

Нормативний строк окупності – 5 років.

Задача 4. Фірма розробляє невеликий інвестиційний проект, реалізація якого в практиці господарювання впродовж 4 років може забезпечити грошові доходи (потоки), що дорівнюють відповідно 5000, 3000, 2000, 1000 грн. Чи є прийнятним економічно цей проект, якщо дисконтна ставка встановлена на рівні 10 %, а початкові інвестиції дорівнюють 8000 грн?

ТЕМА 14. БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ

14.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми

План

1. Сутність бізнес-планування та призначення бізнес-плану.
2. Технологія розробки бізнес-плану.
3. Зміст основних розділів бізнес-плану.

Бізнес-план – це ретельно підготовлений плановий документ, який розкриває усі сторони будь-якого започаткованого комерційного проекту. Він дозволяє передбачати заходи щодо реалізації нової ідеї, визначати необхідне фінансове забезпечення і отримання певного зиску.

Бізнес-планування містить три етапи: підготовчий період, розробка бізнес-плану, презентація бізнес-плану.

Студент повинен чітко виділяти основні завдання, які розв'язує бізнес-план, основними серед яких є:

- обґрунтування економічної доцільності напрямів розвитку підприємства;
- розрахунок очікуваних фінансових результатів діяльності підприємства, насамперед обсягів продажу та прибутку;
- визначення джерел фінансування обраної стратегії, тобто способів концентрації фінансових ресурсів;
- підбір працівників, спроможних реалізувати даний план.

Розробка бізнес-плану є досить трудомістким процесом і вимагає значних затрат часу та коштів. Тому одним із факторів, що зумовлює ефективність і результативність бізнес-планування, є його організація.

При вивченні даної теми студент детально ознайомлюється з основними розділами бізнес-плану

Питання для самоконтролю

1. Актуальність бізнес-планування на сучасному етапі.
2. Сутність, призначення та механізм розробки бізнес-плану.
3. Зміст та структура бізнес-плану.
4. Характеристика основних розділів та процедура складання бізнес-плану.
5. Роль цінової політики підприємства у бізнес-плануванні.

6. Фінансове обґрунтування інвестиційного проекту у бізнес-плані.
7. Методична основа планування обсягу виробництва продукції.

Теми рефератів

1. Дослідження привабливості продукції, призначеної для випуску і реалізації.
2. Бізнес-план як перевірка доцільності здійснення підприємницької ідеї.
3. Запобігання ризикових ситуацій та методи запобігання втрат у бізнес-плануванні.

Література

1. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І.* Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.

14.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань щодо змісту і призначення бізнес-плану підприємства.

План

1. Послідовність розроблення бізнес-плану.
2. Оцінювання середовища для бізнесу та формування власної ринкової позиції.
3. Планування виробництва продукції та його ресурсного забезпечення.

Питання для закріплення матеріалу

1. Поясніть особливості бізнес-планування?
2. Яка спрямованість бізнес-плану? Основні групи бізнес-проектів і різновиди бізнес-планів.
3. Які основні розділи бізнес-плану? Чи можна вважати їх уніфікованими? Що і як саме впливає на зміст і структуру бізнес-плану та на вибір методики його розроблення?
4. Які мета й завдання підготовки документів, що належать до елементів стандартного оформлення власне бізнес-плану (анотація, титульний лист тощо)?
5. Як оцінюють середовище для бізнесу?
6. Склад і послідовність формування плану маркетингу в бізнес-плані.
7. Обґрунтування майбутнього обсягу продажу з урахуванням еластичності попиту на продукцію.
8. Якою є методична основа планування обсягу виробництва продукції?
9. Як обґрунтовують необхідне ресурсне забезпечення?
10. Поясніть послідовність формування фінансового плану та врахування ризиків у бізнесі.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Інформаційне поле бізнес-плану – це:

- а) сукупність відомостей, що наведено у бізнес-плані;
- б) інформаційне забезпечення системи управління майбутнім бізнесом;
- в) сукупність даних, що забезпечують інформаційні потреби в процесі складання бізнес-плану;
- г) інформація про фактори зовнішнього середовища.

2. Бізнес-план як комплексний багатофункціональний документ може бути:

- а) інструментом залучення зовнішнього капіталу для реалізації проекту;
- б) засобом делегування повноважень;
- в) засобом координації в часі та просторі діяльності функціональних підрозділів підприємства;
- г) способом перевірки підприємницької ідеї на реалістичність.

3. Резюме бізнес-плану – це:

- а) коротка анотація;
- б) опис змісту;
- в) короткий вступ;
- г) короткий огляд найважливіших та значущих аспектів підприємницького проекту.

4. Процес розробки бізнес-плану:

- а) починається з маркетингових досліджень;
- б) точно відповідає структурі бізнес-плану;
- в) виходить лише із загальної логіки викладу.

5. Зміст і структура бізнес-плану залежать від таких факторів:

- а) цілі його розробки;
- б) вибраної стратегії бізнесу фірми;
- в) вибраної форми організації бізнесу;
- г) специфіки сфери майбутнього бізнесу;
- д) аудиторії, на яку розрахований бізнес-план.

6. У бізнес-плані для виробничої діяльності особливу увагу треба приділяти таким ключовим аспектам:

- а) плану виробництва;
- б) цінній політиці;
- в) організації продажу;
- г) індивідуальному іміджу;
- д) контролю товарного запасу.

7. Маркетинг-план опрацьовують для того, щоб:

- а) охарактеризувати ринок діяльності фірми;

- б) переконати читача в правильності вибору ринку діяльності фірми;
- в) пояснити читачеві стратегію виходу фірми на свій цільовий ринок та завоювання його;
- г) вибрати цільовий ринок для фірми.

8. Виробничий план складається для того, щоб:

- а) викликати довіру до даного бізнесу описом переваг його продуктів;
- б) переконати читача в правильності вибору технології виробництва продукту фірми;
- в) довести, що фірма спроможна організувати виробництво та виготовляти необхідну кількість продукції.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ТЕМ НАУКОВИХ СТАТЕЙ

1. Національні особливості планування та їхнє використання у становленні нової системи господарювання.
2. Економічна раціональність і способи її досягнення.
3. Особиста культура сучасного плановика та його освітня підготовка.
4. Економічні організації майбутнього і планування їхньої діяльності.
5. Досвід вітчизняних підприємств у здійсненні поточного планування своєї діяльності і можливості його використання в сучасних умовах.
6. Зарубіжний досвід побудови системи поточного планування (зміст, організаційні форми).
7. Сучасні інформаційні технології та внутрішньогосподарське планування.
8. «Індустріальна динаміка» Д. Форрестера як інформаційна модель підприємства і концепція планування.
9. Планування збуту продукції в системі маркетингової діяльності підприємства.
10. Методи стимулювання збуту продукції та їхня ефективність.
11. Виробничо-збутова політика підприємства за умов нестабільного зовнішнього середовища.
12. Особливості формування виробничої програми підприємства в ринкових умовах.
13. Роль оперативно-календарного планування та регулювання в ефективній організації виробництва.
14. Оцінка якості системи оперативно-календарного планування.
15. Зарубіжний досвід оперативного управління виробництвом.
16. Методика оптимізації запасів сировини та матеріалів.
17. Шляхи удосконалення матеріального забезпечення підприємства.
18. Формування виробничої програми в ринкових умовах і її обґрунтування виробничою потужністю підприємства.
19. Шляхи поліпшення використання виробничої потужності підприємства.
20. Заміщення факторів виробництва та ліквідація диспропорцій виробничих підрозділів підприємства.
21. Методика розрахунку продуктивності праці за чинниками та можливі шляхи її удосконалення.
22. Методика розрахунку чисельності персоналу та шляхи її удосконалення.
23. Визначення впливу різних техніко-економічних чинників на співвідношення темпів приросту продуктивності праці та середньої заробітної плати.
24. Шляхи вирішення питання забезпечення підприємств технологічним оснащенням.
25. Внутрішньозаводські проблеми управління ремонтним виробництвом та шляхи їхнього вирішення.
26. Мотивація праці робітників ремонтного виробництва.

27. Сучасні тенденції розвитку та проблеми функціонування інструментального господарства.
28. Калькулювання ремонтних робіт: проблеми та можливі варіанти їхнього вирішення.
29. Формування енергетичних балансів підприємств.
30. Формування вантажопотоків та вантажообороту.
31. Формування внутрішніх заводських цін на транспортні послуги.
32. Доцільність та економічне значення планування собівартості продукції.
33. Шляхи скорочення загальновиробничих витрат.
34. Методика розрахунку зниження собівартості продукції за техніко-економічними факторами.
35. Методика розрахунку витрат виробництва на матеріальні ресурси, паливо, енергію.
36. Методика складання зведеного кошторису витрат на виробництво.
37. Досягнення фінансової стабільності підприємства в умовах динамічного зовнішнього середовища.
38. Оцінка фінансово-економічної ефективності інвестицій на підприємстві.
39. Розробка фінансового плану підприємства (корпорації) в сучасних умовах ринкової економіки.
40. Освоєння виробництва нової продукції: поняття, види, закономірності управління процесом.
41. Методи планування випуску нової продукції на підприємстві.
42. Методологічні основи визначення доцільності виробництва нової продукції на різних етапах її життєвого циклу.
43. Економічне обґрунтування й оцінювання ефективності нових виробів (машин, устаткування).
44. Методичні основи визначення «беззбитковості» проекту оновлення продукції.
45. Світові тенденції інноваційного розвитку.
46. Напрямки інноваційного розвитку в Україні.
47. Оцінка ризикованості інноваційних проектів.
48. Інформаційна база бізнес-планування в Україні: стан і тенденції розвитку.
49. Бізнес-план як перевірка доцільності здійснення підприємницької ідеї.
50. Запобігання ризикованих ситуацій та методи запобігання втрат у бізнес-плануванні.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Процес планування та вибір рішень.
2. Планування як функція управління підприємством.
3. Планувальна функція як реагування на динамічні зміни зовнішнього середовища.
4. Зміст планування у процесуальному аспекті.
5. Формування системи планування на підприємстві.
6. Методи планування.
7. Основні підсистеми планування.
8. Склад планів.
9. Організація розроблення планів на підприємстві.
10. Маркетингові дослідження, їхній зміст, цілі та види.
11. Оцінювання попиту та прогнозування збуту. Переваги й недоліки основних методів прогнозування збуту.
12. Аналіз потреб споживачів та аналіз конкурентів у процесі маркетингового дослідження.
13. Планування структури збуту та встановлення норм збуту. Планування заходів стимулювання збуту.
14. Співвідношення між корпоративною, конкурентною та маркетинговою стратегіями та їхня роль у досягненні цілей підприємства.
15. Виробнича програма підприємства, її зміст і основні завдання.
16. Планування обсягів виробництва продукції у вартісному вираженні.
17. Оптимізація виробничої програми.
18. Зміст і завдання оперативно-календарного планування.
19. Ритмічність виробництва.
20. Особливості оперативно-календарного планування на підприємствах одиничного, серійного, та масового типів виробництва.
21. Зміст, завдання та послідовність розроблення плану матеріально-технічного забезпечення.
22. Основні характеристики сучасних методів планування потреби в матеріальних ресурсах.
23. Критерії вибору постачальників матеріальних ресурсів та планування їх поставок.
24. Системи управління запасами.
25. Виробнича потужність підприємства та чинники, що її визначають.
26. Методика розрахунку виробничої потужності.
27. Визначення максимально можливого випуску продукції з наявної потужності.

28. Система показників використання виробничої потужності.
29. Зміст і порядок планування персоналу та оплати праці.
30. Планування продуктивності праці.
31. Планування чисельності персоналу.
32. Планування оплати праці.
33. Особливості функціонування та планування діяльності підрозділів виробничої інфраструктури.
34. Планування діяльності інструментальних цехів.
35. Планування діяльності ремонтного виробництва.
36. Планування діяльності енергетичного господарства.
37. Планування діяльності транспортного господарства.
38. Мета, завдання та характеристика процесу планування собівартості продукції.
39. Сучасні методи калькулювання продукції.
40. Планування витрат виробничої собівартості.
41. Планування зведеного кошторису витрат на виробництво.
42. Планування витрат структурних підрозділів методом бюджетування.
43. Сутність та значення фінансового планування на підприємстві.
44. Послідовність процесу фінансового планування.
45. Зміст і завдання фінансового плану.
46. Фінансова стратегія підприємства.
47. Поточне фінансове планування.
48. Оперативне фінансове планування.
49. Види та планування прибутку.
50. Дослідження ринку перед розробленням та впровадженням нової (оновленої) продукції.
51. Формування планів оновлення продукції, їхній склад і завдання.
52. Планові розрахунки ефективності оновлення продукції.
53. Планування витрат на підготовку й освоєння виробництва нової продукції.
54. Об'ємно-календарне планування підготовки виробництва нової продукції.
55. Сіткові методи планування підготовки виробництва та освоєння нових виробів.
56. Технічний та організаційний розвиток як складова інноваційних процесів і спосіб досягнення стратегічних цілей підприємства.
57. Планування технічного та організаційного розвитку підприємства.
58. Методи та показники ефективності організаційно-технічних заходів.

59. Планування реалізації проектів організаційно-технічного розвитку підприємства.
60. Оцінювання результатів реалізації плану організаційно-технічного розвитку підприємства.
61. Призначення бізнес-плану, його склад і технологія розроблення.
62. Оцінювання середовища для бізнесу та формування власної ринкової позиції.
63. Планування виробництва продукції та його ресурсного забезпечення.
64. Фінансові розрахунки в бізнес-плані.
65. Планування соціальної діяльності підприємства.
66. Особливості оплати праці в умовах ринкової економіки.
67. Взаємозв'язок виробничих запасів з показниками ефективності виробництва.
68. Зміст планування продажу.
69. Види і методика розрахунку виробничої потужності підприємства та рівня її використання.
70. Стратегічне планування на підприємстві.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Важлива роль у забезпеченні високої якості освіти та формуванні конкурентноспроможних фахівців за будь-яких принципів організації навчального процесу належить системі оцінювання знань студентів.

Головне завдання при цьому – досягти найбільш ефективного оцінювання, щоб одночасно виконувати контролюючу і мотивуючу функції.

Оцінювання знань та вмінь студентів із дисципліни «Планування та контроль діяльності підприємства» містить: поточний контроль, підсумковий контроль, самостійну роботу та семестровий контроль. Оцінювання відбувається за 100-бальною системою.

Оцінювання поточного контролю здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Практичне заняття складається з усного опитування, тестів або вирішення задач.

Підсумковий (модульний) контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних занять.

Самостійна робота студента включає написання курсової роботи, що залежно від рівня та повноти розкриття питань теми і самостійності їх викладення, оцінюється на «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно».

Семестровим контролем є екзамен, де кожне питання оцінюється за такою шкалою: 10, 5, 0 балів. Визначення рівня знань здійснюється за такими критеріями:

- 10 балів відповідає всебічному системному і глибокому знанню програмного матеріалу; засвоєнню інформації з лекційного курсу, чіткому володінню понятійним апаратом, методами та інструментарієм, передбаченими програмою; вмінню безпомилково використовувати їх для вирішення як типових, так і нетипових проблемних ситуацій;

- 5 балів відповідає знанню основного програмного матеріалу; засвоєнню інформації з лекційного курсу; володінню основним понятійним апаратом, методами та інструментарієм, передбаченими програмою; вмінню безпомилково використовувати їх для вирішення як типових ситуацій, допускаючи окремі помилки;

- 0 балів відповідає незнанню основного програмного матеріалу; володінню окремими поняттями, методами та інструментарієм, допускаючи при їх використанні принципові помилки.

ПРАВИЛА ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ

Для більш поглибленого засвоєння навчальною курсу, пізнання актуальних теоретичних, методичних і практичних проблем планування і контролю діяльності підприємств в ринкових умовах господарювання, оволодіння слухачами програми одним з провідних елементів самостійної роботи є реферат. За час вивчення курсу «Планування і контроль діяльності підприємства» студент має підготувати одну реферативну доповідь за тематичними розділами курсу.

Реферативна доповідь повинна мати певну логічну побудову, послідовність та завершеність дослідження відповідного кола питань. Цьому сприяє така її структура:

- 1) титульний аркуш;
- 2) зміст роботи;
- 3) вступ, який має містити обґрунтування актуальності вибраної теми, її наукове і прикладне значення, основну мету і завдання дослідження;
- 4) основна частина, структурована за бажанням автора;
- 5) заключна частина (висновки);
- 6) додатки (таблиці, схеми);
- 7) список використаної літератури.

Реферативну доповідь (реферат) слід писати від руки або подавати у вигляді машинописного тексту чи комп'ютерного набору на 10–12 сторінках машинописного тексту (за винятком додатків). По можливості як цифровий ілюстративний матеріал, прикладні дані бажано використовувати техніко-економічні і фінансові показники, досвід роботи підприємства (організації).

Основні наукові висновки і результати дослідження та прикладні рекомендації обговорюють і оцінюють на співбесіді з викладачем і враховують при визначенні остаточної екзаменаційної оцінки з курсу.

Найзмістовніші реферативні доповіді рекомендуються кафедрою до участі в конференціях і конкурсах наукових студентських робіт.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеева М. М. Планирование деятельности фирмы: Учебно-методическое пособие. – М.: Финансы и статистика, 1997.– 248 с.
2. Белов М. А. Управління виробничою інфраструктурою :навч. посіб. / Белов М. А. – К. : КНЕУ, 1997. – 207 с.
3. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование. – М.: Инфра-М., 1999. – 392 с.
4. Васильков В. Г. Організація виробництва : навч. посіб / Васильков В. Г. – К. : КНЕУ, 2003. – 524 с.
5. Гаркавенко С. С. Маркетинг: підручник /Гаркавенко С. С. – К. : Лібра, 2002.– 712 с.
6. Горемыкин В.А., Бугулов Э.Р., Богомоллов А.Ю. Планирование на предприятии: Учебник. – Издание 2-е, стереотипное. – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», Рилант, 2000. – 328 с.
7. Грант С. Ефективне управління збутом / Грант С.– Д. : Баланс-Клуб, 2002.– 192 с.
8. Гриньова В. М. Фінанси підприємств / В. М. Гриньова, В. О. Коюда.– К. : Знання-Прес, 2004. – 424 с.
9. Економіка підприємства: Навч. посіб. // За ред. Покропивного С. Ф.– К.: КНЕУ, 2001. – 457 с.
10. Ильин А.И. Планирование на предприятии: Учеб. пособие. – Мн.: ООО «Мисан-то», 1998. – 296 с.
11. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку : Монографія / Наливайко А. П. – К. :КНЕУ, 2001. – 227 с.
12. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент. Навч. посіб. – К.: УВПК Екс об, 2001. – 560 с.
13. Обеспечение материальными ресурсами и коммерческая деятельность предприятий. / Под ред. Весилюнина Ф. П. – Минск: Высшая школа, 1991. – 270 с.
14. Орлов О.О. Планування діяльності промислового підприємства: Підручник. – К.: Скарби, 2002. – 336с
15. Орлов О.О. Планування діяльності промислового підприємства. Підручник / Орлов О.О. – К. : Скарби, 2003. – 336 с.
16. Осипова Л. В., Синяева И. М. Основы коммерческой деятельности. Учебник. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 228 с.
17. Пивоваров К. В. Планирование на предприятии : учеб.пособие / Пивоваров К. В. – М. : Издат.-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2004. – 232 с.
18. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. ; за заг.ред. В. Є. Москалюка. – К. : КНЕУ, 2005. – 384 с.
19. Планування діяльності підприємства : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М. А. Белов, Н. М. Євдокимова, В. Є. Москалюк та ін.; за заг. ред. В. Є. Москалюка. – К. : КНЕУ, 2002. – 252 с.

20. Покропивний С.Ф. Бізнес-план: технологія розробки та обґрунтування : навч. посібник / Покропивний С.Ф., Соболев С.М., Швиданенко Г. О. – К. : КНЕУ, 1998. – 208 с.
21. Полторає В. А. Маркетингові дослідження: навч. посіб. /Полторає В. А. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 387 с.
22. Тарасюк Г.М. Бізнес-план: Розробка, обґрунтування та аналіз : навч. посіб. / Тарасюк Г.М. – К. : Каравела, 2006. – 280 с.
23. Тарасюк Г.М. Планова діяльність як системний процес управління підприємством : монографія / Тарасюк Г.М. – Житомир : Житомирський державний технологічний університет, 2006. – 469 с.
24. Тарасюк Г.М. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. 3-тє вид. / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
25. Тарасюк Г.М. Планування діяльності підприємства. Практикум : навчальний посібник / Тарасюк Г.М. – К. : Кондор, 2004. – 266 с.
26. Тарасюк Г.М., Шваб Л.Г. Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2003.– 432 с.
27. Тяє Р.Б. Планування діяльності підприємства / Тяє Р.Б. К. : МАУП, 1998. – 156 с.
28. Управління виробничою інфраструктурою: Навч. посібник. / За ред. Бєлова М. А. – К.: КНЕУ, 1997. – 207 с.
29. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – К.: Каравела, 2001. – 568 с.
30. Швайка Л. А. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. / Швайка Л. А. – Л. : Новий світ-2000, 2003. – 268 с.

Навчально-методичне видання

**Приймук Ольга Романівна
Пацьора Ольга Володимирівна**

ПЛАНУВАННЯ І КОНТРОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

**Методичні вказівки до вивчення курсу
для студентів спеціальності 6.030507 «Економіка підприємства»
денної та заочної форм навчання**

Відповідальна за випуск – *Пацьора О.В.*

*Редактор Щербак Н.В.
Макет і верстка Андрієнка В.О.*

Підписано до друку 24.04.2016 р.
Замовлення № 49/16.

Підготовлено до подання до електронної бібліотеки РВВ
Державного економіко-технологічного університету транспорту,
Свідоцтво про реєстрацію ві 27.12.07 р. Серія ДК № 3079,
03049, м. Київ–49, вул. Івана Огієнко, 19